

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

Η ΚΥΠΡΟΣ ΤΟΥ ΣΕΦΕΡΗ, ΤΟ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΒΛΕΜΜΑ ΚΑΙ Η ΚΑΒΑΦΙΚΗ ΑΝΥΠΟΤΑΞΙΑ: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΚΟΠΟΦΙΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΥ του Μάριου Κωνσταντίνου

1. Εισαγωγή

Αυτή η εργασία εισηγείται μια επανανάγνωση των κυπριακών στιγμών του Σεφέρη, του κορυφαίου εκπροσώπου του ελλαδικού μοντερνισμού, μέσα από την εμπειρία της διασποράς¹, μέσα δηλαδή από εκείνο το λεγόμενο Καβαφικό φάσμα που υποδηλώνει παρακμή εξώγαμων ανατολικο-μεσογειακών ελληνισμών, καθώς και μια εθνοφυλετική νοθεία που φαίνεται να είχε προκαλέσει στον Σεφέρη ένα ελαφρώς ασυνείδητο υπαρξιακό ρήγμα. Θα προσπαθήσω να πραγματευτώ ευδιάκριτα στοιχεία αυτού που πρέπει να ονομασθεί «φοινικικό άγχος» μέσα στην ποιητική δίνη του αρρενοφυλετικού φαντασιώδους του Σεφέρη, στοιχείο το οποίο δεν έχει επαρκώς αναδειχθεί από το συνολικό corpus της κριτικής που κανονικοποίησε και πολύ περισσότερο εξάγνισε τη σχέση του με την Κύπρο. Επομένως, η ερμηνευτική συμπεριφορά αυτού του κειμένου τονίζει εκ προθέσεως την εξάρτηση του ελλαδικού μοντερνισμού του Σεφέρη από το απειλητικό σύνδρομο των εξουθενωμένων περιφερειακών ελληνισμών. Πρωτίστως όμως αυτός ο μοντερνισμός διαπερνάται από μια ιεραρχική ανταλλαγή σκοποφιλικών βλεμμάτων. Διερευνώντας το πολιτικό ασυνείδητο αυτού του ελλαδικού βλέμματος τονίζεται η οπτικοκεντρικότητα των δομών ταύτισης του Σεφερικού μοντερνισμού με την Κύπρο καθώς και η σχάση της υποκειμενικότητας που παράγει μέσα από τον ναρκισσισμό, τον φετιχισμό και τη φαντασίωση. Ο ναρκισσισμός, ο φετιχισμός και η φαντασίωση, ως θεμελιακές συνιστώσες του σκοποφιλικού μοντερνισμού που αναλύεται στο κείμενο, παράγουν νέες ανύποπτες μορφές βιοεπιτήρησης της διασπορικής εμπειρίας καθιστώντας τον συνένοχο με την οπτικοκεντρική και φαντασιωσική δομή του δυτικού οριενταλισμού.

Παραπέρα αυτό το κείμενο θ' αναζητήσει την επαναδιατύπωση της σχέσης ανάμεσα σ' έναν αυτονόητο ελλαδισμό και στο λανθάνον νόημά του, όπως αυτό επενδύεται στην κυπριακή μαρτυρία του ποιητή, σεβόμενο θεμελιακά κριτήρια νομιμότητας αυτής της ερμηνείας, ελπίζοντας σε τελευταία ανάλυση ότι αυτό θα συμβάλει στη διαδικασία αυτεπίγνωσης των ηθικών και πολιτικών διακυβευμάτων που εμπλέκονται στην αισθητική σχέση μεταξύ ελλαδισμού και ανατολικομεσογειακού κυπριωτισμού. Ο τελευταίος γίνεται κατανοητός από το παρόν κείμενο ως ηθικοπολιτιστικό μόρφωμα αποκλίσεων το οποίο αγκαλιάζει (ενσυνείδητα ή ασυνείδητα) παραβατικές, ταραχοποιούσες και εξεγερσιακές εμπειρίες ταυτότητας και διαφοράς χωρίς καταληκτικό τέλος και προσδοκίες ιεραρχικής εθνο-κρατικής οργάνωσης.

2. Η αλαζονεία ενός ετερόφοβου ελλαδοκεντρισμού

Επικαλούμαι αυτή την εμπειρία αποστασίας για να παραβώ την προφάνεια του ελλαδοκεντρικού ιδεολογήματος ως εκείνου του παραμορφωτικού βλέμματος που ελέγχει, χρησιμοποιεί και σημασιολογεί την κυπριώτικη διασπορά με ρητορικά ή άλλα μέσα επιτήρησης. Αμφισβήτηση της προφάνειας ενός ετερόφοβου ελλαδοκεντρισμού θα σήμαινε τουλάχιστον, αν μη τίποτ' άλλο, επιστροφή του βλέμματος από την θεωρητική γωνία των ιθαγενοποιημένων. Ίσως ακόμη να σήμαινε κάποιου είδους αποσταθεροποίηση των ρητορικών δομών ελλαδοσκοπής της Κύπρου, εκείνης δηλαδή της έντεχνης παραμορφωτικής elocutio, η οποία, ευεργετούμενη από τον πνευματικό μεταπρατισμό των Κυπριωτών, ανακαλύπτει πάντοτε «περισσότερη Ελλάδα» στην Κύπρο, «μια πιο πλατειά Ελλάδα». Παραδόξως αυτή η «περισσότερη, πιο πλατειά Ελλάδα» η οποία ελλαδοσκοπεί την Κύπρο χωρίς τον παραμικρό αναγνωστικό σκεπτικισμό και τη στοιχειώδη κριτική συμβατικότητα που δεσμεύει το νεώτερο πνεύμα δεν ευδοκμεί μόνο στον μητροπολιτικό χώρο. Ευδοκμεί και στην Κύπρο προφανώς επειδή κολακεύει και γοητεύει την αυτοεικόνα ενός πνευματικού επαρχιωτισμού, ο οποίος ελλαδοσκοπούμενος από την παραμορφωτική ιδεολογική ισχύ μιας π.χ. ποιητικής παραβολής, μιας επίσκεψης γνωριμίας ή μιας τουριστικής ξενάγησης νιώθει αίφνης να τον αγγίζει η δόξα μιας ετερόφωτης αναγνώρισης.

Κι όμως, ενώ ο Σεφέρης ομολογεί ότι από την Κύπρο «νιώθει κανείς την Ελλάδα (ξαφνικά) ευρύχωρη, πιο

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

πλατεία» και ενώ διερωτάται με λυρισμό αν «είμαστε άξιοι να διοικήσουμε την Κύπρο» αυτοστιγμεί βλέπει «κάπου-κάπου στα στενά, πόρτες ανοιχτές, δείχνοντας φωτισμένα, στενόχωρα και φτωχικά εσωτερικά: μικροπορνεία. Υπάρχει μια διάχυτη ηδυπάθεια σ' αυτό τον τόπο» (Μέρες Στ', 98-99). Εν Αθήναις δεν υπάρχει ηδυπάθεια. Εάν υπάρχει δεν είναι διάχυτη! Ηδυπάθεια: ανατολίτικο βίτσιο. Απρόσμενα, ο τρυφηλός βίος των Κυπριωτών παρεμβάλλεται απεξιδανικευτικά ως *punctum vacuum* «ως κατ' εξοχήν σημείο ενόρασης μέσα στην φωτοχυσία του νου».² Είναι απορίας άξιοι πως τα στενόχωρα, φτωχικά μικροπορνεία της αποικιακής Λευκωσίας αξιώθηκαν ημερολογιακής καταγραφής και ελλαδοδικίας. Είναι εύλογο ότι ο Σεφέρης εδώ δεν αναφέρεται σε μια «δημιουργική ηδυπάθεια», όπου η στέρηση αποτελεί λυρικό κίνητρο δημιουργίας και μορφοπλαστικής διάθεσης. Υπαινίσσεται σαφώς μια πεζή, ακαλλιέργητη, κενόσπουδη εξάσκηση της αισθησιακής λειτουργίας των Κυπρίων. Αντίθετα όμως μ' αυτό τον υπαινιγμό έχουμε στην «Εγκωμια» μια αισθητική μεταρσίωση της ηδυπάθειας. Στο ίδιο μοτίβο εξιδανίκευσης-απεξιδανίκευσης ο Σεφέρης παρατηρεί αλλού: «Οι καλόγεροι ζωγράφοι φτιάχνουν κάτι άθλια ρωσότροπα εικονίσματα. Τους το παρατηρώ. Μήπως κι αυτά δεν είναι η Παναγία και ο Χριστός, μου λέει ο ένας. Πώς να τους εξηγήσεις;» (Μέρες Στ', σ. 103). Πίσω από την αγάπη, η απέχθεια, ο εκνευρισμός με τους αλλότροπους ιθαγενείς, η ανύποπτη αλλά κρίνουσα ελλαδοδικία μιας παράβασης, ενός σφάλματος, της ανυπακοής, της παρατυπίας. Και αν οι αφελείς ιθαγενείς καλόγεροι ένιωθαν περισσότερη βιωματική σύνδεση με τη ρωσότροπη αιρετική εικονογραφία παρά με την Αγιορείτικη «πώς να τους εξηγήσεις;» Οι ιθαγενείς είναι ανεπίδεκτοι εξηγήσεως. Είναι ως συνήθως ανεξήγητοι.

Αν όντως το αισθητικό πρόταγμα του Σεφερικού μοντερνισμού ξαστόχησε στην ταξιδιωτική του μαρτυρία για την Κύπρο ίσως να οφείλεται στο ότι τελικά υποτάχθηκε σ' ένα εθνικό υπεραφήγημα μυθοπλαστικής απλοποίησης και αφομοίωσης το οποίο δεν σεβάστηκε τη βιωματική δυσκολία που απαιτεί η θραυσματική και ανομοιογενής νεωτερικότητα της κυπριώτικης ετεροτοπίας. Η μυθοπλαστική απορρόφηση της Κύπρου μέσα στη χοάνη του Σεφερικού μοντερνισμού εκκένωσε ουσιαστικά την πολυσθενικότητα των νοηματικών ειρμών της κυπριώτικης εμπειρίας. Για να διορθωθεί το κενό εμπειρίας που συνεπάγεται τέτοιος ισοπεδωτικός εξαγνισμός της ανύποπτης κατά τα άλλα σχέσης του Σεφέρη με την Κύπρο –όπως αυτή μας παραδίδεται μέσα από τις συντεταγμένες της ισχύουσας Σεφερολογίας³ – πρέπει να ενεργοποιήσουμε περιφερειακούς αντι-κώδικες, υπόγεια συντακτικά καθώς και μια παραγεωγραφία λογοκρινμένων συναισθημάτων, λεκτικών ερεθισμάτων και πεδίων μικρονοηματοδότησης που δεν σηματοδοτούνται από τον πολιτισμικό κώδικα του ελλαδικού μοντερνισμού, που καλούν όμως σε μια νέα αναγνωστική εμπειρία αντάξια της υπόγεια ζωτικότητας των κυπριώτικων μορφωμάτων ενός νεομοντέρνου πολυδεκτικού παρόντος, και της ικανότητάς τους να πραγματώσουν νέα μάγματα μετα-ελλαδικών σημασιών με αναβιωμένη αυτοπεποίθηση. Αυτό το κενό εμπειρίας μπορεί να συμπληρωθεί μόνο διά της αντιπαραβολής της Ελλαδο-κυπριακής ουτοπίας του Σεφέρη με την κυπριώτικη ετεροτοπία.

Το απειλητικό φάσμα μιας θηλύφρονης αστάθειας που υποτίθεται ότι χαρακτηρίζει τον άρριζο Καβαφικό ελληνοισμό της Ανατολικής Μεσογείου και τον παρουσιάζει να «υστερεί» σε υπαρξιακή συνοχή και υποδομή απέναντι στον μητροπολιτικό ελλαδισμό, σφραγίζεται έτσι από την πρόταξη ενός πατερναλιστικού μοντερνισμού: «Ο τριγυρινός μας κόσμος θέλει να μας κάνει τρόφιμους ενός οικουμενικού πανδοχείου (...) γυρεύω (όμως) το νου, την ευαισθησία και το κουράγιο των ανθρώπων που προχωρούν εμπρός».⁴ Το διαρκές φόντο του Σεφερικού άγχους είναι η ηθική αποτελμάτωση και διαφθορά των ελληνοισμών της Καβαφικής Μεσογείου, ένα είδος αδέσποτου, γυρολόγου, αθεμελιώτου, εμπορομεσιτικού κοσμοπολιτισμού, όπως αυτός βιώνεται στα μεσανατολικά παζάρια ταυτοτήτων. Είναι το γνωστό σύνδρομο του πολυπολιτισμικού πολτού και της αφασίας του πολυφασικού συγκρητισμού. Αυτό το ευνοχιστικό άγχος ενός αγενεαλόγητου ελληνοισμού τον οδηγεί στην Κύπρο η οποία –όπως χωρίς περιστροφές διαφαίνεται από το ποιήμα «Πραματευτής από τη Σιδώνα»– επιστρατεύεται για τη μεταγλώττιση εμφανών συμπτωμάτων αντι-καβαφικής υστερίας.⁵ Αυτό το «στρατηγικό ποιήμα» συμπυκνώνει τον πατριαρχικό σαρκασμό ενός θυμοβαρούς και ελλαδοπρεπούς μοντερνισμού ο οποίος μετέρχεται το ξεκαθάρισμα λογαριασμών με την πολύσπερμη και αδιέξοδη Καβαφική νεωτερικότητα της εθνικής παρακμής, την οποία και σιγματίζει με ανάλογη τοξική δρμύτητα. Νομίζω ότι σ' αυτή την εθνοκεντρική περιδίنيση και ηθικοπλαστική συστροφή της ελλαδοκεντρικής νεωτερικότητας του Σεφέρη διακυβευόνται αρκετά πάρεργα συναφή με τη βιοπολιτική χαρτογράφηση των κυπριώτικων ταυτοτήτων. Η πατριαρχική αλαζονεία με την οποία ταπεινώνεται ηθικά και αισθητικά ο Καβαφικός

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

«πραγματευτής από την Σιδώνα» ισοδυναμεί ουσιαστικά με χειρονομία υποβιβασμού και υπαξίωσης του πολιτισμικού υποσυστήματος των πολυκεντρικών ελληνισμών της περιφέρειας και του αφροασιατικού κράματος της ταυτότητάς τους.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι αυτή η σκηνοθετημένη γιγαντομαχία –η οποία βεβαίως κυοφορεί μια σπαραχτική ανισότητα– ανάμεσα σ' ένα υψηλόφρυδο μητροπολιτικό μοντερνισμό και μια παρασκευασμένη πορνοειδή καρικατούρα συντελείται τελικώς επί κυπριακού εδάφους. Η Κύπρος δεν είναι απλά η ακονόπετρα πάνω στην οποία θα ακονιστούν τα δόντια ενός προγραμματικού μοντερνισμού στην πλέον βραβευμένη εκδοχή του. Χαρτογραφείται και ως γεωγραφικός προορισμός και προσωπικό πεπρωμένο της έμβιας ταξιδιωτικής ελλαδικότητας του ποιητή, η οποία υπερπροσδιορίζεται εμμέσως αλλά σαφώς από τη συγκυριακή ηγεμονικότητα των πολιτικών και αισθητικών προταγμάτων του ευρωπαϊκού μοντερνισμού και ειδικά της εκδοχής του Ezra Pound.

Έχει λοιπόν η Κύπρος επιλεχθεί ως στρατηγικό σημείο ηθικής συντριβής και εξευτελισμού του διασπορικού κοσμοπολιτισμού της Καβαφικής νεωτερικότητας. Η Κύπρος εξογκώνεται στη μνήμη του ποιητή υποκαθιστώντας προφανώς τη χαμένη Μικρασιατική πατρίδα, τα Σμυρνώτικα λημέρια της παιδικής του ηλικίας. Όμως η Κύπρος δεν είναι απλό καταφύγιο για την ποιητική θλίψη ή το άλγος που συνοδεύει το νόστο και που χαρακτηρίζει μια συμβατική ανάμνηση. Γίνεται ακόντιο μνήμης και υποκατάστατο πεδίο θαυματολαγνείας. Προβάλλεται πάνω στην Κύπρο η αποκαλυπτική αίγλη ενός θαύματος διαρκείας που η ίδια δεν μπορεί ν' αντέξει, όμως επιβαρύνεται επιπλέον με το καθήκον της ψυχολογικής αναπλήρωσης του αβάσταχτου αισθήματος απώλειας της Magna Graecia. Φαίνεται όμως ότι ο Σεφέρης ίσως να διαισθάνθηκε το lapsus μιας προπαγανδιστικής υπερβολής: «Εδώ αρχίζω να βλέπω τις αντιδράσεις να με πλησιάζουν και θα 'πρεπε να 'λεγα πολλά για να ξηγηθώ. Δεν είναι αυτός ο σκοπός μου...» (Ποήματα-Σημειώσεις, 336). Η συγκινησιακή του φόρτιση όμως τον αφήνει εκτεθειμένο στον κίνδυνο της κυπροκαπηλείας –συνήθης ελλαδική παθολογία την οποία προς τιμήν του ο ίδιος ο Σεφέρης είχε από πολύ νωρίς διαγνώσει⁹ – εκτεθειμένο εννοείται στον κίνδυνο ενός αστικού ηθογραφικού μπρεσιονισμού στον οποίο και υπέκυψε μοιραία.

Με δεδομένο λοιπόν και πλήρως αναγνωρισμένο τον κίνδυνο της κυπρολαγνείας και του ηθογραφικού φανακισμού, μήπως όφειλε ο Σεφέρης να υιοθετήσει αυστηρότερα και πιο απαιτητικά κριτήρια νομιμοποίησης της αισθητικής επεξεργασίας της κυπριακής εμπειρίας; Μήπως όφειλε να μην υποκύψει στον πειρασμό της κολακευτικής υμνολογίας στην οποία επιδόθηκε τότε η Κυπριακή πνευματική ελίτ, η οποία ανάμενε μεσσιανικά τον Σεφέρη (Μέρες Στ', 257-260, σημείωση 45); Παραμένει το ερώτημα αν είχε ή δεν είχε ο Σεφέρης υποχρέωση (απέναντι στην εντιμότητα του ποιητικού λόγου) να παραμερίσει τις μεσσιανικές προσδοκίες που καλλιεργούσε ένας φτωχοπροδρομικός επαρχιωτισμός σε βάρος της ίδιας της πνευματικής συγκρότησης του νησιού. Η διολίσθηση μάλλον δεν αποφεύχθηκε παρ' όλη τη διαγνωστική ικανότητα και οξύδερκεια του ποιητή: «Σύμβουλοι μέτριοι. Εφημερίδες: χωρίς εμπεριστατωμένη λεπτομερή αρθρογραφία» (Μέρες Στ', 106). Η προσμονή των εντόπιων ταγών του ελλαδοκεντρισμού για μια ποιητική προφητεία περί Ενώσεως ελλείπει ιθαγενούς φιλολογικής παραγωγής άξιας λόγου, μαζί με τη φιλοδοξία του Σεφέρη για ανάληψη ενός εθναρχικού πλέον ρόλου στην ποίηση και το δοκίμιο τον έσπρωξαν στην αναζήτηση πατριαρχικής αυθεντικότητας του ελλαδισμού που δεν ήταν άλλη από μια αυτόχθονη νεωτερικότητα.

3. Το φωτογραφικό είδωλο ως μέσο παραγωγής βεβαιότητας

Η Κύπρος επιστρατεύεται ως υποκατάστατο αυτού του πεδίου νεωτερικών πειραματισμών. Εκεί κάπου «Στα Περίχωρα της Κερύνειας» λοιπόν ο Σεφέρης θ' ανακαλύψει την αφροδίσια ρώμη και παλιμψηστη λιβιδώ του ελλαδισμού, σ' αυτό το νησί το «παντοτινό καλοκαίρι» με τη θέα «που όλο ρωτά κι όλο ρωτά», που τον ξεκουράζει με το «σιωπηλό χάδι της ομίχλης στα κρόσσια του ονείρου», σ' αυτό το νησί που τον πλήττει σαν «αερόλιθος άλλου κόσμου», αυτός ακριβώς «ο κόσμος που δεν είναι δικός μας» –αλλά μπορεί να γίνει– και «είναι του Ομήρου». Εκεί στην Κύπρο, ο Σεφέρης θα προλάβει τον καιρό και θ' αγοράσει στην περίσταση «σαράντα πήχες δίμιτο για την βράκα του περιβολάρη μας του Παναγή».

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

Κι όμως μια φρέσκια συγκριτική ανάγνωση του «Πραματευτή από τη Σιδώνα», το οποίο ακολουθεί αμέσως μετά τα «Περίχωρα της Κερύνειας», μας υποχρεώνει να υποψιαστούμε κάποια αισθητική υστεροβουλία πίσω ακριβώς από την Ομηρική καθαρότητα με την οποία περιτυλίγεται η φολκλορική εξιδανίκευση της κυπριακής βράκας: «Οι Κυπριώτες βρακάδες έχουν μια λεβεντιά» (ΜέρεςΣτ', 127). Ο Σεφέρης βίωσε την Κύπρο με βαθιά επίγνωση ότι η Κυπριακή εμπειρία αφορά και το δικό του πεπρωμένο ως ποιητή-ραψωδού μιας φθίνουσας υποαστικής λεβεντιάς. Βρακάδες, κεντήστρες, ποιητάρηδες, πλουμισμένες νεροκολοκύθες, άγιοι και εκκλησιές, εγκλειστές και αετοφωλιές, φίδια και βούρκες (ταγάρια), κουμανταρία (κρασί) και θυματός. Ο Σεφέρης αισθάνεται ιερή συγκίνηση στο αντίκρισμα φαντασιμάτων που ο ίδιος ανασταίνει με την αστική αφέλεια της φωτογραφικής ηθογραφίας. Θέλησε να προσδώσει διάρκεια στη στιγμιαία αίσθηση της ελλαδικής αλήθειας. Το Σεφερικό βλέμμα όμως έχει τέτοια κλίση που λειτουργεί απλά ως διαχειριστής της λήθης της κυπριακής εμπειρίας. Ενδειχτικό είναι το σχόλιο του οξυδερκούς εθνικόφροντα Κώστα Μόντη: «Είδε τίποτα στην Κύπρο (ο Σεφέρης) ή ούλλα εφωτογράφιζέν τα»;⁷

Ο Μόντης εδώ φαίνεται να δικαιώνει τον Λακάν. Με τον ίδιο τρόπο που δεν θα μπορούσε να υπάρξει ερωτική σχέση ανάμεσα στα φύλα επειδή μεσολαβούνται από το «έλλειμμα της μητέρας», έτσι και ο Μόντης αρνούμενος να προσκολληθεί στο φωτογραφικό παραλήρημα του Σεφέρη «αποδιοργανώνει» την καταλυτική ατμόσφαιρα μεταξύ Κυπρίων και Ελλαδίτη λόγιου. Μη αναλαμβάνοντας τον ρόλο του μοιραίου vecteur της απόλαυσης, ο Μόντης αρνήθηκε να μετατραπεί σε λακανικό αντικείμενο α. Ο Λακάν είναι σαφής: «Το βλέμμα είναι το όργανο απ' όπου το φως ενσαρκώνεται και απ' όπου (...) βρίσκομαι φωτογραφημένος» (Seminaire XI, σ. 105). Το βλέμμα «εμφανίζει» το υποκείμενο μέσα στο ορατό και το εμφανίζει με την τεχνική έννοια του όρου, όπως συμβαίνει στη φωτογραφική πρακτική, δηλαδή το αποτυπώνει πάνω στο φιλμ του ορατού.⁸ Ο Μόντης αρνείται να ενσαρκωθεί, να εμφανισθεί και να θεσμιστεί μέσα στο φωτογραφικό ρομάντζο του ελλαδικού βλέμματος. Η «Κύπρος» ως τυφλή ειδωλοφάνεια, «απεικάσμα τραυματικού ονείρου» επανεμφανίζεται υπό την αιγίδα ενός αγχογενούς ρομαντισμού με επείσακτο βλέμμα – που κατά τον Μόντη δεν μπορεί να «δει» επειδή ακριβώς φωτογραφίζει τυφλώνοντας. Ακυρώνεται έτσι οποιαδήποτε βλεπτική δωρεά, με αποτέλεσμα να επισκιάζεται, να μην αναφαίνεται η ετερότητα των προσώπων της Κύπρου. Να λοιπόν ένας απρόσμενος συνομιλητής του ελλαδικού βλέμματος. Ακροατής της φωτοποιητικής φλυαρίας, αλλά εξασκημένος στη φρόνιμη αυθάδεια και την ελέγχουσα απόκριση. Ίσως να διαφαίνεται εδώ κάτι από την παρομιώδη αυθάδεια του Σιδώνιου νέου.

Αυτή η στάση του ιθαγενούς –στασιαστική πράξη; αποστασία;– επαναπατρίζει το επείσακτο βλέμμα του οποίου η υποστασιοποίηση συντελείται μέσα σε υστερικές συντεταγμένες. Από το βλέμμα-επιθυμία εξυπακούεται ο άλλος, ο οποίος είναι ελλιπής. Η φωτογραφική φαντασίωση του Σεφέρη συναρμολογεί τη σχέση του ελλαδικού υποκειμένου με το έλλειμμα του άλλου, αφού η φαντασίωση είναι μια μέθοδος αντιμετώπισης αυτού του ελλείμματος. Ο ιθαγενής δεν κάνει τίποτε άλλο από το να αποσύρεται από τη θέση αντικείμενου α και να επαναπατρίζει τη φαντασίωση. Η «Κύπρος» πολύ απείχε από κείνη τη στρατηγική εξωτική σημασία που ίσως σταθεροποιούσε τη Σεφερική ταυτότητα του ελλαδικισμού.

Ο Μόντης με φωνή ιθαγενούς subaltern υποσκάπτει τη φαντασίωση αρνούμενος να υποστεί τον φωτογραφικό του εξανθρωπισμό. Δεν ενδίδει στη «μητρική απόλαυση», δεν προσχωρεί στη «μητρική σημασία» επειδή γνωρίζει –παρότι εθνικόφρων– ότι της μητέρας η απόλαυση είναι μοιραία! Γνωρίζοντας εκ του πρακτέου αυτό που μαθαίνει στα σεμινάρια κάθε φρόνιμος Λακανικός ψυχαναλυτής –ότι στην αγάπη ψάχνεις από τον άλλο να σου δώσει αυτό που δεν έχει– ο Μόντης δεν παρασύρθηκε από το φωτογραφικό κορυβαντισμό του ποιητή. Το επίμονο βλέμμα της κάμερας αναζητούσε ν' αποσπάσει αυτό που η Κύπρος δεν μπορούσε να του αποδώσει, γι' αυτό και ο Μόντης δεν έγινε το «λειωμένο τυράκι» της απόλαυσης του ποιητή. Εύστροφος, νουνεχής, με τακτ αλλά καθόλου «γητεμένος» από τη φωτογραφική περιέργεια που ήταν σύμπτωμα της αξιωματικής επιτακτικότητας της απόλαυσης που διέπει το οριενταλιστικό βλέμμα. Περιγέλασε την έκδηλη ανυπομονησία του ποιητή με τα θραύσματα, τα χάσματα και τις φωτοσκιάσεις της κυπριώτικης εμπειρίας, που απλώς συρρικνώθηκε στο «θαύμα». Η «Κύπρος» ως «θαύμα» συγκαλύπτει το θραύσμα, το χάσμα και τη θεμελιώδη έλλειψη γύρω από την οποία οργανώνονται ταυτότητες και ετερότητες. Ο Μόντης εκπροσώπησε την προβληματική ηθική των ιθαγενών χωρίς να προσλάβει θέση απόλαυσης εν είδει αντικείμενου α αλλά προβάλλοντας ως σκωπτικός συνομιλητής ενός υπομανιακού φωτοβλέμματος.⁹

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

Η μαρτυρία του Σεφέρη διασφαλισμένη όπως είναι με φωτογραφικό υλικό και ημερολογιακές καταγραφές –μέσα παραγωγής βεβαιότητας που τροφοδοτούν την τάξη της γνώσης– παραμένει μια μαρτυρία χωρίς μαρτυρείν. Μια μαρτυρία τόσο απόλυτα σαφής, διαφανής, ευαπόδεικτη. Χωρίς *punctum* και μετωνυμική δυνατότητα το φωτογραφικό υλικό φαντάζει ως αδρανής, ρητορική επέκταση ενός υπερφίαλου περιηγητικού βλέμματος. Παρακάμπτει τη διασπορική ελλειπτικότητα της κυπριώτικης εμπειρίας και προβάλλει μια μαρτυρία όχι ως ενέργημα και μαρτύριο ζωής, αλλά ως αφευδή απόδειξη και διαπιστωτική βεβαιότητα μιας κατάθεσης. Το φωτογραφικό *testimonium* του Σεφέρη εξουδετερώνει την απροσδιοριστία της κυπριακής εμπειρίας και αναδειχνει το βλέμμα ως διαχειριστή της λήθης: της λήθης του διασπαρήναι.

Είναι εξάλλου πασίγνωστη εκείνη η ψευδοϋποβλητική φωτογραφία του παραθαλάσσιου στοχαστικού ποιητή με τη βούρκα του Κύπριου βοσκού στον ώμο και γυρισμένη την πλάτη στον φακό. Ψευδοαινεματικό *sacramentum* το οποίο στερείται ιδιοματικού στίγματος. Η βούρκα του βοσκού δεν είναι βεβαίως μια βιωματική στίξη της ποίησης, αλλά ένα υπολογισμένο φολκλόρ με αδέξια αξίωση ψευδοϋποβολής. Το *contrast* με το ευρωπαϊκό καπέλο στο κεφάλι του ημίγυμνου ποιητή αναδειχνει τη βούρκα ως φετιχιστικό *souvenir*, ως υπενθύμιση μιας ξεχασμένης εμπειρίας αυθεντικότητας. Όμως ο αργοπορημένος οριενταλιστής ικανοποιείται και με την αστική χειραγώγηση ενός τμήματός της. Η βούρκα-φετίχ ως αστικό σύμπτωμα έλλειψης και απώλειας αυθεντικότητας παρ' όλα αυτά αυθεντικοποιεί την ταξιδιωτική σχέση του οριενταλιστή με τον «εξωτικό ελληνισμό» της Κύπρου. Ενώ το σημαινόμενο της βούρκας είναι εμφανώς η αυθεντικότητα, ο προορισμός της είναι να διακοσμήσει ως οριενταλιστικό *decor* τους εσωτερικούς χώρους της κατοικίας του ποιητή και να τροφοδοτήσει απ' εκεί τη φανταστική κατασκευή της Κύπρου ως της πραγματικής και αυθεντικής Ελλάδας.

4. Η αδύνατη εκδίωξη του Πρωτέα

Με αυτά λοιπόν τα ηθογραφικά τεκμήρια ενός νεο-ομηρικού φαντασιώδους, ο Σεφέρης θα θελήσει ν' αντικαταστήσει τα Καβαφικά τσουλούφια, τον παγανιστικό χιτώνα και τη χρυσή πόρπη. Σαράντα πήχες κυπριακό πανί αρκούσαν. Υπερτονίζοντας τη νωχελική αισθηματικότητα του Αλεξανδρινού, «πεζή και χωρίς χνούδι», ο Σεφέρης προσπαθεί να του αποδώσει μια μαλθακή και υπνωτική γραφικότητα υπό τη βαριά σκιά του Αισχύλου, του Μακρυγιάννη, του Ερωτόκριτου –υπό τη σκιά της μαρτυρικής και υπό ζυγόν Κύπρου, αλλά βεβαίως και υπό τη σκιά της νεοφανούς αθωότητας του Θεόφιλου– μάσκες, γεωγραφικές ασπίδες και προσωπεία τα οποία έχουν επιστρατευτεί για να στηλιτεύσουν καβαφικά δάνεια από ένα ελληνιστικό παρελθόν που διαλαμβάνει μόνο «σύμβολα ερωτικής μανίας» και «διαστροφής ενστίχτων» (Δοκιμές Α', 408). Αντίθετα οι ήρωες του Σεφέρη είναι πρωταγωνιστές ενός στρατευμένου νεωτερικού δημοτικισμού και όχι ενός «ψευδοϊστορικού λογιωτατισμού» υποταγμένου στην στωικο-επικούρεια γεωμετρία των αισθήσεων. Εξάλλου η Καβαφική χρήση της ιστορίας «δεν προεκτείνει το αίσθημα, δίνει μόνο τα στοιχεία μιας παραβολής» (όπ. π. 416).

Οι ήρωες του Σεφέρη παρηγορούν τον καταθλιπτικό πατριαρχικό του υπαρξισμό με την «ελληνική λαλιά ενός ελληνικού κόσμου», ενώ αντίθετα η γλώσσα του Καβάφη είναι ένα κράμα αίσθησης και στοχασμού «τέτοια που έγινε τελικά, παράξενη για την συνήθεια και την παράδοσή μας (...) Το βλέπει κανείς όταν την παραβάλλει με την γλώσσα των καθαρολόγων, και του Καρυωτάκη κάποτε, ή εκείνων που χρησιμοποιούν την δημοσιογραφική μεικτή με την γλώσσα που μεταφέρει σχήματα, όχι ευαισθησία». Αυτό λοιπόν το ιδιολεχτικά διασπορικό γλωσσικό σύμφυρμα που στερείται ευαισθησίας –που στερείται δηλαδή της κανονιστικής ελλαδικότητας που υποστασιοποιεί η μαστορεμένη λαλιά του υψηλόφρονος μοντερνισμού του Σεφέρη– εγγράφεται σε μια λόγια παράδοση ιδιότυπης δημοτικής που είναι «ιδιαιτέρη, ακατάστατη, έξω από κάθε κανόνα, αναρχική, φτιαγμένη από τα στοιχεία που μπόρεσε να κρατήσει από την κληρονομιά του και το παροικιακό του περιβάλλον» (όπ. π. 431). Ο τρόπος που μεταχειρίζεται ο Σεφέρης τον Καβάφη υποδειγματοποιεί τη φιλόπονη στάση του απέναντι στον ίδιο τον Σολωμό, του οποίου η Ιταλοελληνική διάλεκτος και το περιβάλλον διασπορικής πολυγλωσσίας υστερούσαν από τη μεσαιωνική γλώσσα του Κορνάρου. Λόγω της ετερογλωσσίας της, η διασπορά δεν μπόρεσε να εγείρει και να διαχειρισθεί τα φαντάσματά της με στέρεο φρόνημα. Από την ξεπεσμένη Επτανησιακή ως την

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

παρακμακή Αλεξανδρινή διάλεκτο, το γλωσσικό στερέωμα της διασποράς τίθεται σε αμφισβήτηση. Το ίδιο θα μπορούσε να ισχύσει και για την περίπτωση του Λεόντιου Μαχαιρά –εκ των κυπριακών πηγών έμπνευσης του Σεφέρη– του οποίου το Φραγκολεβαντίνικο γλωσσικό ύφος δεν χρειάζεται ιδιαίτερη προσπάθεια για να πιστοποιηθεί. Οι «ψυχικές διαλείψεις» που διαπερνούν το διασπορικό φρόνημα τεντώνουν τις λειτουργίες του σε βαθμό που να διασπάται και να καταρρέει υπό το βάρος ενός ανυπέμβλητου διχασμού (Δοκιμές Α', σ. 72).

Ο Σεφέρης –ας μην γελιόμαστε– ήρθε στην Κύπρο αναζητώντας την εκδίωξη του καταζητούμενου Καβαφικού Πρωτέα της ιστορικής απάτης, της γεωγραφικής αποξένωσης, της γλωσσικής σύγχυσης, της ανδρόγυνης νεωτερικότητας του διασπορικού κράματος. Το ποιητικό σαφάρι του Σεφέρη στην Κύπρο ήθελε ακριβώς να ανατρέψει τούτη την καβαφική «ισορροπία της ζυγαριάς». Σκηνοθετεί επομένως τον Αλεξανδρινό «να την σηκώνει και να την κοιτάζει σαν ένας χρυσοχός πίσω από το τζάμι, μισοκλείνοντας τα μυωπικά μάτια του και να χαμογελά που στάθηκε οριζόντια και ακίνητη» (Δοκιμές Α', 426).

Και όμως η πανούργα βούληση του Λόγου φαίνεται να δικαιώνει την Καβαφική ευαισθησία αντί της υπεροπτικής αλλεργίας του Σεφέρη με το ηθικό γίγνεσθαι του διασπορικού κράματος. Η νοικοκυροσύνη της Σεφερικής νεωτερικότητας δεν μπόρεσε ποτέ να καταλάβει την ποιητική ενότητα δικαίου και ηθικότητας, που συνιστά το απρεμές ήθος του διασπορικού κράματος. Ο Καβάφης αποδεικνύεται σήμερα η αρχοντική φύτρα της διασποράς μας, το καλλίτερο γέννημα και η λαμπρότερη ανάδυση του ανατολικομεσογειακού Zeitgeist, μια παράδοση ποιητική ιδιοφυΐα που συμπεριφέρθηκε –αντίθετα με τον Σεφέρη– σωκρατικά απέναντι στην Κύπρο.

Ο Καβάφης προσέγγισε την Κύπρο εξ αποστάσεως, με λιγότερο πάθος απ' ό,τι ο Σεφέρης γι' αυτό την κατανόησε και τη διαισθάνθηκε περισσότερο απ' ό,τι το ξεριζωμένο τέκνο της Ιωνίας που ένιωθε σαν «ψυχοπαίδι» της Κύπρου. Ευτυχώς δεν της αφιέρωσε ούτε ένα ποίημα!¹⁰ Ήταν πάρα πολύ κοντά στην Κύπρο ο Καβάφης για να παρασυρθεί από τον Ομηρικό νόστο και το εθνικιστικό άλγος ενός περιστασιακού παροξυσμού αλληλεγγύης για την Κύπρο, η οποία έκτοτε εκτελεί περιοδικώς χρέη ψυχολογικής αναπλήρωσης για τον κατά συρροήν ελλαδοκεντρισμό των Αθηναίων literati. Μήπως η Κύπρος δεν προσπαθεί μέσα από την τραγικότητα των πολιτειακών και γεωγραφικών της αδιεξόδων ν' ανακαλύψει αυτή την πολύτιμη Καβαφική τέχνη της συνταγματικής χρυσοχοΐας, μήπως η μοναδική προοπτική διάσωσης των κυπριώτικων πολιτισμών από το πειθαρχικό βλέμμα εντόπιων και εισαγόμενων εθνικών αλυτρωτισμών δεν βρίσκεται σ' αυτή τη λεπτή καβαφική ισορροπία της ζυγαριάς που τόσο υποτίμησε ο Σεφερικός μοντερνισμός μέσα στη ρομαντική του νοσταλγία για νεο-ομηρική καθαρότητα;

Ο Σεφέρης σημειώνει στο Αλεξανδρινό του ημερολόγιο: «Σπίτια λεπρά σε κατάστενους δρόμους, όπου τα μπαλκόνια αγκαλιάζονται το ένα με τ' άλλο. Κάποτε θυμόσουν εικόνες του William Blake. Κάποτε, περνώντας μπρος από τους μικρούς καφενέδες, τρεις τέσσερεις χαβνωμένοι πελάτες και η μυρωδιά του χασίς (...) Πουθενά αλλού δεν θα μπορούσε να γράψει: “είμαστε ένα κράμα εδώ”, πουθενά έξω απ' αυτούς τους δρόμους με την τερατώδη ποικιλία πρωτάκουστων ονομάτων –μήτε να βρει αυτό το αίσθημα της λιμνάζουσας διάλυσης, της ματαιότητας της ανθρώπινης προσπάθειας και του αισθησιακού μηδενισμού» (Δοκιμές Α', 426-27). Αυτού του τύπου όμως οι βιαστικές –και γι' αυτό απροκάλυπτες για τον σημερινό αναγνώστη– σημειώσεις ενός νηπιώδους και καταγέλαστου ημερολογιακού οριενταλισμού παραδέχονται στο τέλος ότι «δεν είναι παιγνίδι οι –Καβαφικοί– στίχοι στις “Επικίνδυνες Σκέψεις”»:

Στις κρίσιμες στιγμές θα ξαναβρίσκω

το πνεύμα μου, σαν πριν, ασκητικό.

Τον Δεκέμβριο του 1954, σε επιστολή του στον Γιώργο Θεοδοκά, ο Σεφέρης στο ίδιο μοτίβο ελλαδοκεντρικού οριενταλισμού, πατριαρχικής έπαρσης και φυλετικής υπεροψίας, θα εξομολογηθεί: «Σ' αυτή την γωνιά δουλεύει μια μηχανή που κάνει τους Ρωμιούς σπαρτούς – Κύπριους – όχι – Έλληνες, που κάνει τους ανθρώπους μπάσαρδους με την εξαγορά και απαθλίωση συνειδήσεων, με τις κολακείες των αδυναμιών ή των συμφερόντων» (Αλληλογραφία, 157). Το άγχος που προκαλεί στον Σεφέρη η φοβερή αίσθηση μιας σπαρτής

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

μετα-ελληνικότητας συμπυκνώνει μια στάση αποστροφής και απέχθειας προς το διασπορικό μπαστάρδεμα του ελληνισμού.

Ο Σεφέρης αρνείται στον σπαρτό Κυπριωτισμό τη μίνιμουμ φυσιολογική κανονικότητα που δικαιούται, του αποδίδει τεχνητό χαρακτήρα (έργο Άγγλων!) και απαθλιωμένη συνείδηση. «Φοβερό πράγμα στην Κύπρο: Ότι δεν είναι Έλληνες, ότι είναι σπαρτοί» (Μέρες Στ', σ. 155 – έμφαση του ποιητή). Η ελλαδοσκοπήση στην οποία προβαίνει ο Σεφέρης μας ενδιαφέρει μόνο ως ελλαδοδικία η οποία εκδηλώνεται σε απρόσμενο χρόνο, σε ανύποπτες στιγμές νευρικότητας και διαταραχής του υψηλόφρονος μητροπολιτικού γούστου από αυτήν ακριβώς τη διάχυτη ηδυπάθεια των φτωχικών μικροπορνείων ή την αιρετική εικονογραφία των αδαών καλόγερων. Αυτό το μνησικακό αναπλήρωμα ελλαδοδικούσας γραφής, η οποία εκδηλώνεται σε αφρούρητες παρορμητικές στιγμές αξίζει της ίδιας προσοχής με την ανιδιοτελή στοργή του Σεφέρη προς την Κύπρο, η οποία εξάλλου είναι αδιαφιλονίκητα τεκμηριωμένη από κληροδόχους και αρμόδιους σεφερολόγους. Εδώ απλά επισημαίνεται το πάρεργον της σεφερικής ελλαδοσκοπήσης που είναι αποτέλεσμα μιας αμήχανης νευρικότητας μπροστά στο αλλόκοτο *climamen*, τον διασπορικό αποπαλμό της Κύπρου από την ευθεία ελλαδική γραμμή του έθνους.

Γιατί όμως αυτή η παράτυπη ανάπτυξη κυπριώτικων αισθήσεων ταυτότητας να θεωρείται «έργο των Άγγλων» ενώ η δημιουργία του Ελληνικού βασιλείου –που ήταν ανάμεσα σ' άλλους έργο και των Άγγλων– να μη φορτίζεται αρνητικά; Επιλήσιμονας του τόσο Καβαφικού κυπριώτικου κράματος της θετικά ερμαφρόδιτης μας διασποράς, ο Σεφέρης θα ξεκαθαρίσει ότι τελικώς «το Κυπριακό είναι ζήτημα καλλιέργειας και κουλτούρας», της οποίας ο ίδιος τύγχανε προνομιακής κατοχής και χρήσης. Βεβαίως δεν θα αγνοήσει τον μιμητικό και επιδεικτικό ελλαδισμό της μασονικής μπουρζουαζίας της Κύπρου, αλλά θα φροντίσει να μιλήσει και για το «κούρδισμα των αγάδων» χωρίς τη σάφρονα ευαισθησία για την αλλόθρησκη ετερότητα του νησιού. Τελικά ίσως, όπως παραδέχεται αθυρόστομα ο ίδιος, «η Κύπρος μ' έκανε επαρχιώτη – δόξα να' χει ο Θεός» (Μέρες Στ', 159). Είναι όμως ένας επαρχιωτισμός εκ του ασφαλούς χωρίς ιδιαίτερο κόστος και που μάλλον προσθέτει αίγλη στην εξεζητημένη αστικότητα (*urbanity*) του ποιητή.

Αν όμως κάποιος ανακαλέσει εκείνο το σκανδαλώδες Καβαφικό ποίημα «Επάνοδος από την Ελλάδα» (1914), τότε ίσως αφουγκραστούμε μια άλλη πλωτή γεωγραφία συναισθημάτων που ενεργοποιούνται μόνο όταν κάποιος πλέει πάνω στα γνώριμα και οικεία νερά της Κύπρου, της Συρίας και της Αιγύπτου – «αγαπημένα των πατρίδων μας νερά». Η Κύπρος είναι, επομένως ανατοlikομεσογειακή πατρίδα του κράματος και λιγότερο Σεφερικός τόπος αποκαλύψεως. Είναι –η Κύπρος– μια από τις πατρίδες της Καβαφικής νεοελληνιστικής νεωτερικότητας επειδή ακόμα εδώ το διασπορικό κράμα δεν ρουφήχτηκε ολότελα από τη δεσποτική περιδίνηση του ελλαδισμού.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο που η ελλαδική κριτική δεν έχει ακόμα επαρκώς αποκαταστήσει την πολιτειακή κεντρικότητα του «Επάνοδος από την Ελλάδα» στις Καβαφικές σπουδές. Επιστρέφοντας στους γενέθλιους τόπους της αχαρτογράφης διασποράς, ο Καβάφης θ' αφήσει οριστικά την Ελλάδα του εθνικού αλυτρωτικού φαντασιώδους να διακυμανθεί και να χαθεί μέσα στην εμπειρία της πλωτής απόστασης που χωρίζει την πρώτη από τις διασπαρμένες πατρίδες της ανατολικής Μεσογείου. Ο Καβάφης είναι αγωγός αυτής της διαβρωτικής γοητείας που ασκεί η πλωτή απόσταση και η οποία διασπά το *taboo* της Ελλάδας ως πειθαρχικού μέτρου ελληνικότητας της διασποράς. Αυτή η πλωτή επιφοίτηση του Καβάφη –κυριολεκτικά μια ποιητική ανταρσία ενάντια στην επιτηρητική επιμέλεια μιας αγχώδους ελλαδικότητας– μας ανθοκομεί Μπωντλαιριανά «άνθη του κακού», που θα λυτρώσουν τη διασπορική ψυχή με την υπαρκτική αυτογνωσία ενός περιφερειακού κοσμοπολιτισμού. Ο Καβάφης ανθ-ίσταται στο νομαρχιακό ύφος μιας ανόλβιας ελλαδικότητας και διακομίζει τη διασπορά του εν πλω, αντλιτανεύοντας μια απωθημένη συναισθηματική ανθρωπογεωγραφία. Εδώ διεκδικεί πλέον με στωικό λυρισμό εκείνο το επικούρειο δικαίωμα ατάραχης και ατρεμούς απόλαυσης, εν πλήρη αλυπία και αφοβία σε σχέση με την Ελλάδα που αφήνει πίσω. Όπου και να ταξιδέψει ο Καβάφης, η Ελλάδα δεν φαίνεται να τον πληγώνει:

Τουλάχιστον στην θάλασσά μας πλεύουμε,

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

νερά της Κύπρου, της Συρίας, και της Αιγύπτου,

αγαπημένα των πατρίδων μας νερά.

(Επάνοδος από την Ελλάδα)

Εάν η Κύπρος, η Συρία, η Αίγυπτος είναι Καβαφικές πατρίδες, τότε η Ελλάδα που με ανακούφιση αφήνουν πίσω τους οι δύο σοφιστές της Διασποράς, τι είναι (υπό το φως της προσδοκίας επανόδου) αν όχι χώρα ξένη και ανοίκεια; Ο Καβάφης φαίνεται να καίει την ελλαδοφρένεια των αδαών Κυπρίων. Η σιωπή του Έρμιππου προς τον οποίο ο ανώνυμος συνομιλητής απεύθυνε τον παραπάνω λόγο, ίσως βέβαια να αντανακλά τη σιωπή του ίδιου του Καβάφη και της συναισθηματικής δυσκολίας να αποδεχθεί την γλυκόπικρη διασπορική του αλήθεια. Το ρήγμα ταυτότητας που βίωσε ο Καβάφης με τον μητροπολιτικό ελληνισμό, είναι παρ' όλ' αυτά επαναλαμβανόμενο μοτίβο στην ποίησή του:

Ποιος άλλος σοφιστής τ' αξιώθηκεν αυτά;-

κατά που θέλει και κατά που κάμνει

οι Έλληνες (οι Έλληνες!) να τον ακολουθούν,

μήτε να κρίνουν, ή να συζητούν,

μήτε να εκλέγουν πια, ν' ακολουθούνε μόνο

(Ηρώδης ο Αττικός)

Η Αττική με την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα, το 1821 με το πάνθεο των ηρώων του, οι Βαλκανικοί πόλεμοι που συγκροτούν το εθνικό φαντασιώδες, απουσιάζουν από την νεο-ελληνιστική συμβολική του Καβάφη.

Είπα, στην Αντιόχεια

μα και στην Αλεξάνδρεια, μα και στην Ρώμη ακόμη,

δεν βρίσκεται ένας νέος Εράσμιος σαν τον Μέβη.

(Σοφιστής Απερχόμενος εκ Συρίας)

Αντιόχεια, Αλεξάνδρεια, ακόμη και Ρώμη – όχι όμως Αθήνα. Το εθνικό κέντρο του Ελληνισμού δεν κινεί, δεν συναρπάζει τον Αλεξανδρινό.

Το χρέος προς την πατρίδα κι άλλα ηχηρά παρόμοια

(Από την Σχολήν του Περιωνύμου Φιλοσόφου).

Η Καβαφική σοφιστική παραμένει ασυμβίβαστη με τα εθνορητορικά καιώματα και τις βαρύγδουπες υπερβολές. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτό το πολύτιμο μάθημα στωικής ειρωνείας και επικούρειας σφαιροσύνης μας ήρθε από τη διασπορά, την περιφέρεια, μακριά από το «εθνικό κέντρο». Πίσω από τους ψευδεπίγραφους εθνικούς θριάμβους, διέβλεπε τη χρυσαλλίδα του μηδενισμού και της καταστροφής. Η απόσταση από το εθνικό ιδεώδες του χάρισε εκείνη την πολύτιμη πνευματική δύναμη ενός κυνικού διαφωτισμού.

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

Μα ν' αρκεσθεί, φρονώ, με τόσα που έχει ο βασιλεύς.

Τα περισσότερα εις κινδύνους θα τον φέρουν.

Θυμήσου να τον πεις αξιωματικέ:

με τόσα που έχει, προς θεού, ν' αρκείται!

Η τύχη ξαφνικές έχει μεταβολές.

(Εν Πορεία Προς την Σινώπην)

Η συμβουλή βεβαίως αγνοήθηκε. Στρατηγοί, αξιωματικοί, υπαξιωματικοί, δεκανείς και υποδεκανείς, ως νέοι Μιθριδάτες, βάδισαν προς την Σινώπη περιφρονώντας τον Αλεξανδρινό προφήτη. Αυτή η πλέον Καβαφική στιγμή της εθνικής συντριβής, έχει ευτυχώς συμπτκνωθεί με αιμάσσουσα ειλικρίνεια από τον Κώστα Μόντη, τον πιο σημαντικό Κύπριο μάστορα μιας νεωτερικής και υποβλητικής εθνικοφροσύνης. Είναι ιστορικό ευτύχημα που ένας συνετριμμένος εθνικόφρων λόγιος κατάφερε τη στιγμή της κατάρρευσης του 1974 να συμπτκνώσει στην πεμπτουσία του ένα μαζικό αίσθημα αηδίας και εκνευρισμού του μέσου Κύπριου με την ιδεολογική και ψυχαναγκαστική πίεση που εξασκεί στο διασπορικό του είναι η Ελλάδα.

Μ' όλο τον δέοντα σεβασμό

έχουμε σοβαρότερα θέματα από την Ακρόπολη.

Λοιπόν, πολύ κάθησε απάνω απ' τα κεφάλια μας η Ακρόπολη!

Δεν μπορείς να γεννιέσαι με την Ακρόπολη απάνω απ' το κεφάλι σου,

δε μπορείς νάχης ισοβίως την Ακρόπολη απάνω απ' το κεφάλι σου.

Αντίθετα από τον Καβάφη, ο Μόντης δεν έδωσε συνέχεια και συνέπεια σ' αυτό το διασπορικό αίτημα ηθικής και ψυχοσωματικής χειραφέτησης από το εθνικό κέντρο. Οι παρενέργειες της μεταπρατικής διείσδυσης του ελλαδισμού στην προσωπική, κοινωνική και πνευματική ζωή της Κύπρου, παράγουν οργανικές αδυναμίες αυτογνωσίας και αυτοπραξίας. Αυτό το ανάπηρο διασπορικό φρόνημα, κατάφερε όμως ν' αναπτύξει πλήρως τις αντιμεταπρατικές του αισθήσεις μέσα σ' εκείνες τις ανεπανάληπτες ποιητικές στιγμές του Μόντη. Το αντιμεταπρατικό φρόνημα της διασποράς βρήκε ολιγόλογη έστω και βραχυπρόθεσμη διέξοδο σε μια συγκυρία κορυφαίας εθνικής κρίσης, η οποία ρευστοποίησε το ποιητικό ασυνείδητο και επέτρεψε στην αισθητική πράξη να συνδεθεί με την προφίλοσοφική συμβολική του λαϊκού φαντασιώδους. Έτσι λοιπόν, φανερώθηκε το «εκστ-είναι» του διασπορικού ανθρώπου, η αποφρακτισμένη δηλαδή έκταση/έκταση των αισθήσεών του και η αυθυπέμβαση της αλλοτριωμένης του όψης. Χρειάστηκε μια τραγωδία (Ιούλης 1974) για να φανερωθεί μέσω ποιητικής ενέργειας η υπαρκτική ετερότητα του διασπορικού ανθρώπου. Χρειάστηκε να οξυνθούν οι ιδεολογικές αντιφάσεις του ελλαδοφρενούς μεταπρατισμού σε σημείο μη-αντιστρέπτο για να φθάσει η Κύπρος στην υπαρκτική αυτεπίγνωση της διασποράς ως βιωματικής και πολιτειακής δυνατότητας.

Η αναγνώριση αυτής της εντός ορίων ταυτότητας στωικο-επικούρειας ρήξης που διαπερνά τη νεοελληνιστική

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

νεωτερικότητα των αφρο-ασιατικών πατρίδων της ανατολικής Μεσογείου είναι ένα από τα πλέον επείγοντα ζητήματα των ελληνιστικών σπουδών όπως αυτές διαπλέκονται με την ηθική, την ανθρωπολογία, την πολιτική επιστήμη, την κοινωνιολογία, τη συνταγματολογία και τη λογοτεχνική κριτική του αιώνα που βρίσκεται στο ξεκίνημά του.

Πριν όμως καταπιαστούμε πιο διεξοδικά με τον νεωτερικό βρυχηθμό του Σεφέρη και τον χαμηλόφωνο ψίθυρο του Καβάφη για την Κύπρο, θα ήταν ίσως δημιουργικό να διερευνήσουμε μερικές σκιώδεις επιρροές στον αναπαραστατικό ιστό της ποιητικής γραφής του Σεφέρη στο πλαίσιο μιας γενεαλογικής ανασύνταξης των αποφαντικών πεδίων του Ευρωπαϊκού μοντερνισμού, όπως αυτά συμπυκνώνονται στην αισθητική του οπαδού του φασισμού Ezra Pound.

5. Η σημασία του Ezra Pound για την κατανόηση της σχέσης του Σεφέρη με την Κύπρο

Το νεωτερικό μύθευμα του Σεφέρη ανάγεται στην ουσιαστική διάκριση ανάμεσα σ' ένα είδος εξαντλημένου Ευρωελληνισμού και ενός ακόμη άμορφου, ασταθούς, ασυνεπούς αλλά επερχόμενου νεο-ελλαδικού ελληνισμού. Η υποδειγματική στιγμή μέθεξης μιας εκλεπτυσμένης αυτοχθονίας με την αδιάφθορη πνευματικότητα του γένους βρήκε την κορυφαία της έκφραση στην αθώα ζωγραφική του Θεόφιλου και στα απομνημονεύματα του λαϊκού ήρωα της Επανάστασης στρατηγού Μακρυγιάννη. Ο νεωτερικός προσεταιρισμός της λαϊκής αυθεντικότητας ως βιογραφικής μαρτυρίας ανέδειξε έτσι τον απλό Ρουμελιώτη που θαύμαζε τον George Washington σε πρότυπο άδολης πεζογραφίας, ανόθευτου ελληνισμού τρικυμισμένου από ευγενικά πάθη και αγωνίες, ανέπαφου από τον λογιότατισμό της εποχής, πλημμυρισμένου με την δροσιά της λαϊκής λαλιάς. Όπως παραστατικά εξηγεί ο Γ. Θεοτοκάς στο μελέτημά του που δημοσιεύτηκε το 1941 στη Νέα Εστία, στο πρόσωπο του Μακρυγιάννη αναγνωρίζεται ένας ελληνισμός που συνδυάζει τη «μαστοριά των βιοτεχνών της Ελλάδας, την κληρονομιά της βυζαντινής τέχνης και την υποσυνείδητη τέχνη των αρχαίων ναών στο βαθύ και συγκρατημένο συναισθηματισμό του, στην αιδώ της καρδιάς του, στα καυτερά του πάθη που βράζουν υπόκοφα και ξεσπάνουν σε θύελλες (...) στο ακοίμητο πνεύμα της εθνικής και ατομικής ανεξαρτησίας (...) και τέλος στη λεβεντιά του (...) στην αυτοθυσία του και στην περιφρόνηση του θανάτου (...)».¹¹ Ο Μακρυγιαννισμός έτσι θ' αποκτήσει με αποφασιστικές ρητορικές χειρονομίες το νεωτερικό status ενός υψηλόφρονου δημώδους ανθρωπισμού.

Ταυτόχρονα όμως προδίδεται η ιδεολογική αναγκαιότητα του επαναπροσδιορισμού των συνόρων μιας αυτόχθονης κουλτούρας, στα πλαίσια της οποίας ο ίδιος ο Σεφέρης θα διακυβευσει το νεο-ελλαδικό του *resorgimento* φιλοδοξώντας να συμφιλιώσει στο πρόσωπο του Μακρυγιάννη τόσο το πληβειακό πνεύμα ενός ανδροπρεπούς ουμανισμού, όσο και αυτό ενός ηρωικού δημοτικισμού της λεβεντιάς, με τις αισθητικές απαιτήσεις του ευρωπαϊκού μοντερνισμού. Για να μπορέσει όμως να πετύχει σ' αυτό το μεγαλεπήβολο εγχείρημα και να στεφθεί διάδοχος του Κωστή Παλαμά στον πατριαρχικό θρόνο της Ελλαδικής λογοτεχνίας, ο Σεφέρης έπρεπε να καταπραΰνει την αγωνία επίδρασης του Καβάφη. Ο βέβηλος διασπορικός μοντερνισμός του Αλεξανδρινού ισοδυναμούσε με ανοσιούργημα κατά του δημοτικού ήθους και του αρχέγονου παλιμψηστου του Μακρυγιαννικού χαρακτήρα. Επομένως η αναδρομική ανακήρυξη του Μακρυγιάννη σε απρόσμενο προφήτη ενός πληβειακού μοντερνισμού ήταν μια προγραμματική κίνηση από την πλευρά του Σεφέρη για να σταθεροποιήσει την ηγεμονική του θέση στα ελλαδικά γράμματα, ως εισιτήριο ανόδου σ' εκείνες τις κορυφογραμμές όπου εξελισσόταν το επικό δράμα του Ευρω-αμερικανικού μοντερνισμού. Εξάλλου είναι αρκετά συμβολική η συντυχία της διάλεξης του Σεφέρη για τον Μακρυγιάννη στην Καβαφική Αλεξάνδρεια το 1943, δέκα μόλις χρόνια μετά τον θάνατο του Αλεξανδρινού ποιητή, μια καθ' όλα αρχηγική εμφάνιση. Αυτό που διακυβεύεται στην οικειοποίηση του χειροποίητου πρωτομοντερνισμού του Μακρυγιάννη υπερβαίνει την φορμαλιστική μοντερνιστική ανάγκη του Σεφέρη να τον ευθυγραμμίσει με τις σύγχρονες προδιαγραφές μιας «δύσκολης προσωπικής γραφής». Το βαρυσήμαντο διακύβευμα είναι η προσοικείωση αυτού του χειροποίητου μοντερνισμού ως εθνικού τεκμηρίου, ως εθνικής αξίας. Αυτός ο Μακρυγιαννικός ηρωισμός της εναγώνιας εκφραστικής αναζήτησης μέσα στη γλώσσα¹² θα χρησιμοποιηθεί ως ένα προσήκον και ευίερον μέτρον λαϊκής αυθεντικότητας και εθνικής κατοχύρωσης που θα καταμετρήσει τη γλωσσική ανανδρία και εθνοφυλετική

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

απομαλάκυνση του Καβάφη.

Απ' αυτή την άποψη, ο Σεφέρης ακολουθεί τα βήματα του Ezra Pound στην ταξιδιωτική αναζήτηση του τελευταίου για μια αυθεντικότητα που τελικά την ανακάλυψε στη μεσαιωνική φωταψία τροβαδούρων όπως ο Guido Cavalcanti ή ξεχασμένων και αδόξαστων ηρώων όπως ο Sigismundo Malatesta. Συνεπώς με αυτό το ρεύμα, ο Σεφέρης θα μετατραπεί σε μαικήνα ενός ταξιδιωτικού μοντερνισμού, εμπυρωμένου με Αισχύλεια αυτοπεποίθηση και νεότροπο μακρυγιαννισμό. Συντονισμένος με τη νεωτερική ενόρμηση του Pound για ένα νέο *resorgimento* του ευρωπαϊκού πνεύματος, ο Σεφέρης θ' αφοσιωθεί σε ποιητικούς τρόπους και λογοτεχνικές κριτικές που θα διασώζουν τις αξίες της λαϊκής πνευματικότητας και ουμανιστικής ανδροπρέπειας του ελλαδισμού. Προόριζε την ποίηση και τα δοκίμιά του ως το ουσιαστικό *curriculum* ενός αναγεννημένου γένους. Απ' αυτή την άποψη μιμήθηκε τον κορυφαίο ρόλο του Pound στο δεύτερο *canto*, ως ο παράκτιος εκείνος ποιητής ενός κυφορούντος μελαγχολικού στοχασμού, όπως και τον ρόλο του «Seafarer» στο *Translations*.

Ο Σεφέρης θα πλησιάσει ιδιουσγκρασιακά το δραματικό ερώτημα του Pound στο *Song of the Bowmen of Shu*: «Hungry and thirsty, embittered and sorrowful: who will ever know our grief?»¹³. Στο ίδιο μοτίβο στοχάζεται πάνω σ' ένα στίχο του Joachim du Bellay – για την ευτυχία όποιου σαν τον Οδυσσέα έχει αφουγκραστεί την αντίδικη μοίρα της Αρετούσας, η οποία θα του μιλήσει για τον «δύσκολο πόνο» (...) «νάσαι μόνος, σκοτεινός μέσα στη νύχτα και ακυβέρνητος σαν τ' άχερο στ' αλώνι», «για την πίκρα να βλέπεις τους συντρόφους σου καταποντισμένους μέσα στα στοιχεία, σκορπισμένους: έναν, έναν». Ο Αγγλοσαξονικός απόηχος του «Seafarer» είναι επαρκώς υπόδηλος: «on ice-cold sea / weathered the winter, wretched outcast deprived of my kinsmen». Ο Σεφέρης θα παραλάβει το νήμα και θα συντρέξει «το φάντασμα του Οδυσσέα, με μάτια κοκκινισμένα από του κυμμάτου την αρμύρα... με δέρμα δουλεμένο από το ξεροβόρι, από την κάψα κι από τα χιόνια (...) Και πόσο παράξενα αντρεύσαι μιλώντας με τους πεθαμένους, όταν δε φτάνουν πια οι ζωντανοί που σου απόμειναν»¹⁴.

Αυτό το κρυφομιλητό με τους χαμένους συντρόφους που αντρεύουν τον ποιητή (ανέλπιστα παραφυλαγμένος θησαυρός) ανιχνεύεται σε παραλλαγμένο μοτίβο στον «Seafarer»: Grey-haired he groaneth, knows gone companions / Lordly men, are to earth o' ergiven / (...) His born brothers, their buried bodies / be an unlikely treasure hoard». Η πίκρα του Σεφέρη ανακαλεί αδιάφυστα την αισθητική ιδιουσγκρασία, την υπαρξιακή αγωνία και τις φιλολογικές αναζητήσεις του Pound. Η επίδραση του T. S. Elliot είναι εξίσου διακριτή, όμως αυτό που μας ενδιαφέρει σ' αυτή την εργασία είναι η αφομοίωση του ύφους Pound από τον Σεφέρη. Ο Pound ως ύφος βρίσκεται στην αιχμή της ποιητικής γραφής του Σεφέρη, η οποία ωριμάζει παράλληλα με την κορύφωση ενός υπαρξιακού πυρετού γύρω από την άδικη μοίρα του ελληνισμού, και τον αλύτρωτο καημό της ρωμοσύνης για μια δεύτερη αναγέννηση.

Το γεγονός αυτής της «παράγωγης» αισθητικής του Σεφέρη, δεν της αφαιρεί βεβαίως στοιχεία πρωτοτυπίας, φρεσκάδας και εφετικής δύναμης. Διαλαμβάνει όμως μια βαθιά αίσθηση της ιστορίας και μια κατεπείγουσα ανάγκη για εποπτική αναδιάταξη των επιμέρους εθνικών παραδόσεων – ένας προσανατολισμός ομολογος με το «vortex» του Pound, του ζωογόνου δηλαδή παιδείματος της παράδοσης και της συζεύγωσης διαφορετικών πηγών (Αισχύλος, Ερωτόκριτος, Μακρυγιάννης, Θεόφιλος, Κύπρος) που αποφέρει πιο εμπυρωτικές συμπυκνώσεις ταυτότητας, λειτουργώντας κατά μήκος ιστορικών, γεωγραφικών και βιωματικών οριοθετήσεων. Ο Σεφέρης είχε μεταφράσει διάφορα *Cantos* στο λογοτεχνικό περιοδικό *Νέα Γράμματα* και φαίνεται να ήταν άριστος γνώστης της τεχνικής του Pound σε σχέση με την παρα-ποιητική περιστροφή παραδόσεων μέσα από διακειμενική περιδίηση που ξεπερνά όχι απλά το *Zeitgeist* κάθε εποχής, αλλά και την αγωνία της επίδρασης προηγούμενων γενεών.

Η ποιητική δίνη του Σεφέρη, όπως και η τεχνική του Pound στα *Cantos*, σέβονται την παρατακτική παράθεση των εικόνων και των πηγών γύρω από τις οποίες στροβιλίζονται τονεύοντας σημασίες. Ο Pound αναλώθηκε σε ένα δεκάχρονο μόχθο μετάφρασης και επαναμετάφρασης (μεταξύ άλλων του τροβαδούρου Arnaut Daniel και του Guido Cavalcanti), σε μια κοπιαστική προσπάθεια να δια φωτίσει τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες η παράδοση της Προβηγκίας, όπως και η δημοτική ποίηση της Τοσκάνης, κορυφώθηκαν στη μεσαιωνική αναγέννηση του Dante Alighieri. Έτσι ο Pound φαντάστηκε μια αναγέννηση του Ευρωπαϊκού πνεύματος διά της διερεύνησης του

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

μοντέρνου μέσα από τις απόμακρες αλλά κρίσιμες στροφές της Δυτικής παράδοσης, μέσα δηλαδή από μια φωταψία της μετάβασης από τη Λατινική στη νέα Provençal που καλλιέργησαν τα μορφοπλαστικά μέσα για το λυρικό-επικό αριστούργημα του Dante.¹⁵ Ο Σεφέρης ακολούθησε αυτή την αναζήτηση του Pound για το μοντέρνο μέσα από μακρινές καμπές και ξεχασμένα ορόσημα της Δυτικής παράδοσης, με μια αντίστοιχης φύσεως δοκιμογραφική εκταφή του Μακρυγιάννη, κανονικοποίηση του μεσαιωνικού ρομάντζου του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας, εξύμνηση της αθάνας ζωγραφικής του Θεόφιλου, με την υπενθύμιση της εθνικής στράτευσης του Αισχύλου σε βάρος της λιποταξίας του Καβάφη, καθώς και με την ανακήρυξη της Κύπρου σε γενέθλιο τόπο της δεύτερης αποκαλύψεως του ελληνισμού. Ο Σεφέρης διείδε σ' αυτά τα επεισόδια την υποδειγματοποίηση παράλληλων ελλαδικών πηγών που ανταποκρίνονται, τηρουμένων των αναλογιών, στις αφηρησίες του νεωτερικού περιδινίσματος του Pound. Η διαφορά μάλλον εντοπίζεται στο βιογραφικό γεγονός της στρατευμένης αυτοεξορίας του Pound, της αποκήρυξης της σύγχρονης «αμερικανικής παρακμής» σε βαθμό έσχατης προδοσίας, στον αφελή αντισημιτισμό του και στο αρχετυπικό γνώρισμα εκείνης της νεωτερικότητας που χαρακτηρίζει ένα ανέστιο και απάτριδα αισθητικό φασισμό. Αντίθετα ο Σεφέρης δεν απαρνήθηκε το σύγχρονο έθνος-γένος, η κοσμοπολιτική του περιπλάνηση σε καμιά περίπτωση δεν συνιστούσε αυτοεξορία, απεναντίας εντατικοποίησε έναν πρωτοφανή νεο-ελλαδικό νόστο για το ανεκπλήρωτο του αυτόχθονου μύθου. Η νοσταλγία όμως είναι ένα ναρκωτικό πάθος φυγής μέσα στην επικράτεια της καπιταλιστικής αυτοκρατορίας του εφήμερου.

Σκοπός εδώ παρ' όλα αυτά είναι να διαπραγματευθούμε τις δεσποτικές χειρονομίες του αυτόχθονου μοντερνισμού όπως αυτός καταγράφεται μέσα στο αποφαντικό πεδίο μιας διακευμενικότητας που επιδέχεται ελεγχόμενη συγκριτική ερμηνεία. Ας μην υπάρξει όμως καμία παρεξήγηση. Αυτή η εργασία δεν εισηγείται ότι ο Σεφέρης ήταν φασίστας. Είναι όμως παραδεκτό ότι η ευρωπαϊκή φασιστική εμπειρία ήταν κάτι περισσότερο από την εγκαθίδρυση και πτώση δικτατορικών καθεστώτων. Μεγάλα τμήματα της μεσοπολεμικής ευρωπαϊκής avant-garde γοητεύθηκαν από την έλξη της φασιστικής αισθητικής. Οι αισθητικοί πειραματισμοί της φασιστικής πρωτοπορίας υπερβαίνουν και δεν συμποσούνται σε καμία περίπτωση με την ιδεολογική εργαλειακότητα των φασιστικών καθεστώτων. Είναι επίσης γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι ένα δυνατό ρεύμα «οραματικής παράνοιας» χρωμάτισε έντονα τις διαθέσεις της φασιστικής πρωτοπορίας και ότι αυτή η «αισθητική παθολογία» διασπάρθηκε δημιουργικά σε μεταγενέστερες αισθητικές πρακτικές, εμβολιάζοντας θεματικές αγωνίες που έγιναν αγωγοί ελιτίστικου λαϊκισμού/εθνικισμού, μυστικής έφεσης προς την βία και διακηρυγμένης αντιπάθειας προς το εκθληλυμένο φρόνημα του σαλονιού. Είναι πλέον γνωστά τα σκάνδαλα φασιστικής ανάμειξης διαπτόντων αστέρων του μεταμοντέρνου φάσματος: Heidegger, Paul de Man, Maurice Blanchot, φασιστικές συμπάθειες του George Bataille, φασιστικές ερωτοτροπίες του W. B. Yeats για να μην αναφερθούμε στον αντισημιτισμό των T. S. Elliot και Celine (όπως, βεβαίως, και του Ezra Pound).¹⁶

6. «Εκστρατεία» εξάλειψης των «εν μέρει» ταυτοτήτων

Στοιχεία αποφθεγματικής πρόταξης ελλαδικών αξιών διαφαίνονται έντονα στον τρόπο με τον οποίο ο Σεφέρης εξετάζει και αφομοιώνει το Καβαφικό τραύμα της διασπορικής αποστασίας. Ένας έντονα αισθητός και βεβαρημένα διδακτικός τόνος προς τον Καβάφη διεκπεραιώνεται, καθόλου τυχαία, διά της αναλήψεως της τραγικής persona του Αισχύλου. Με ρηξικέλευθο βλέμμα αυστηρού ιεροφάντη που εκτείνεται πέρα από τον περιστασιακό σχολιασμό ενός ποιητικού λόγου, θα φιλοτεχνήσει την πιο συναρπαστική ίσως δίκη στην ιστορία των ελληνικών γραμμάτων με αντικείμενο δικομαχίας το Καβαφικό φάσμα εθνικής λιποψυχίας στο «αύθαδες» ποίημα του Αλεξανδρινού «Νέοι της Σιδώνος (400 μ.Χ.)».

Στο ποίημα αυτό ο Καβάφης –και μαζί του ίσως ολόκληρο το σύμπαν της ανατοlikομεσογειακής διασποράς– θα βρεθεί στο ιεροεξεταστικό επίκεντρο ενός πειθαρχικού εθνο-λογο-φαλλοκεντρικού βλέμματος και θα υποστεί το ανοικονόμητο πάθος μιας απωθημένης εθνικής ψυχογραφίας, στο όνομα της οποίας ο Σεφέρης θα διεκδικήσει –με δοκίμιο και ποίηση– την πανεθνική του καθολικότητα. Στο «Νέοι της Σιδώνος (400 μ. Χ.)», ο Καβάφης θ' αποτολμήσει, δια της προπετούς μάσκας ενός ζωηρού Σιδώνιου νέου, «φανατικού για γράμματα», να προτάξει

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

–ως αντιζύγισμα στην «εθνική στράτευση» του Αισχύλου και την «αυτοπροβολή» του– την ιεραρχική προτεραιότητα της τέχνης, χωρίς αυτό να σημαίνει και πλήρη αυτονομία από την πολιτική και τα ιστορικά δρώμενα. Ο Σιδώνιος νεαρός εγείρει με αυθάδεια αντίρρηση στο επίγραμμα που χαρακτήριζε στο μνήμα του Αισχύλου: «αλκήν δ' εεδόκιμον Μαραθώνιον ολσος ἰν εἴ ποι καθ βαθυχαιτήεις ΜΕδος ἀπιστάμενος». Αναπετάχθηκε ευθύς από τη θέση του όταν ο απαγγέλλων ηθοποιός τόνισε «ίσως υπέρ το δέον / το “αλκήν δ' εεδόκιμον”, το “Μαραθώνιον ολσος”». Ο ζωηρός Σιδώνιος αντ' αυτού κήρυξε το ολικό δόσιμο στην τέχνη, «στο έργον σου όλη την δύναμίν σου / όλην την μέριμνα / και πάλιν το έργον σου θυμήσου / μες την δοκιμασίαν, ή όταν ή ώρα σου πια γέρνει» –χωρίς κατ' ανάγκην να ξεχνά κάποιους συγκαταρκινούς Αγαμειμονες και Προμηθείς, Ορέστηδες και Κασσάνδρες ή Επτά επί Θήβας. Η αντίρρηση επικεντρώνεται στον υπερτονισμό της ευδόκιμης ανδρείας του Αισχύλου –σε βάρος της τέχνης του– της οποίας μάρτυρες ήταν «το άλσος του Μαραθώνα και ο Πέρσης με την πυκνή χαιτή που την γνώρισε»! Η τέχνη έχει προβάδισμα. Τα προσωπικά κατορθώματα και η αρετή της ανδρείας δεν χρειάζονται εξεζητημένη προβολή: «για μνήμη σου να βάλεις / μόνο που μες των στρατιωτών τες τάξεις, τον σωρό / πολέμησες και συ τον Δάτη και τον Αρταφέρνη». Η ανδρεία του Αισχύλου –θέλει να ισχυριστεί ο Σιδώνιος– δεν ήταν πιο σημαντική και σπουδαία απ' αυτή των υπολοίπων «στρατιωτών τες τάξεις, τον σωρό». Η τέχνη του όμως ήταν. Υπόδειχνε δηλαδή στον Αισχύλο ότι θα ήταν καλά να θυμάται πως ήταν ένας ανάμεσα «στων στρατιωτών τες τάξεις». Μα περισσότερο αυτό που τον ξεχώρισε –θα 'θελε ίσως να πει ο Καβάφης– ήταν η μέριμνα για την τέχνη του. Δεν έχει ιδιαίτερη σημασία αν ο Καβάφης καλύπτεται ή όχι πίσω από τον «ζωηρό Σιδώνιο». Ο νεαρός Σιδώνιος ίσως τόλμησε να υποδείξει στον Αισχύλο αυτό που χιλιάδες Κύπριοι υποδεικνουν με χαμηλόφωνη αυθάδεια στους αγωνιστές της ΕΟΚΑ όταν γίνονται ζωντανές βεντέτες της κρατικής προβολής και αυτοπροβολής. Ως νέοι Σιδώνιοι, οι προπετείς Κύπριοι αντιφωνούν προς τους αγωνιστές: «θυμηθείτε και λίγο την ανωνυμίαν σας»! Πως και σεις ανάμεσα σε πολλούς άλλους πολεμήσατε τον στρατηγό Χάρντιγκ και τον Χιου Φουτ!

Ο Καβάφης αντιπροσωπεύει μια κορυφαία στιγμή της ανατολικο-μεσογειακής εμπειρίας. Πρέπει έστω και για μια στιγμή να αποερωτικοποιήσουμε τον Καβάφη. Η συζήτηση για το εκθηλυμένο φρόνημα της νεωτερικότητάς του είναι άστοχη επειδή αποσιωπά το γεγονός ότι για πρώτη φορά από την εποχή των Αλεξανδρινών χρόνων η νεωτερική ελληνιστική Ανατολή υψώνει επιτέλους ανάστημα, ίσταται θαρραλέα επί των ποδών της και εκφέρει με λόγια τόλμη εκείνη τη μείζονα απάντηση στο Αισχυλικό δέος της Δύσεως. «Η Ευρώπη είναι ισχυρή και ευφραδής· η Ασία είναι νικημένη και βουβή. Ο Αισχύλος αναπαριστά την Ασία, την βάζει να μιλάει στο πρόσωπο της ηλικιωμένης Περίδας βασίλισσας, της μητέρας του Ξέρξη. Είναι η Ευρώπη αυτή που αρθρώνει την Ανατολή».¹⁷

Ο Σεφέρης αναπαράγει αυτό το αρχέτυπο μοτίβο όπου η Ασία μιλάει μόνο διά μέσου και χάριν του ευρωπαϊκού φαντασιώδους: «Δεν αισθανόμουν μίσος για τους δυστυχισμένους αυτούς βαρβάρους που δεν είχαν καθόλου τον τρόπο να καταλάβουν πώς δούλευε το μυαλό μας· τους συμπονούσα» (Δοκίμες Α': 445). Οι «Πέρσες» του Αισχύλου επιβεβαιώνουν αυτή τη δεξιοτεχνία που θέλει τη Δύση να καταλαβαίνει τη βαρβαρική Ανατολή, αλλά ποτέ αντίστροφα! Με απaráμλλη όμως παρηρησία ο Αλεξανδρινός θα πειραματιστεί με το αδιανόητο και αφάνταστο εγχείρημα μιας νεο-ελληνιστικής κατανόησης Δυτικών-ελλαδικών αξιών από τη σκοπιά της αφροασιατικής Ανατολής! Θα μπορούσε άραγε η κυπριώτικη εμπειρία ν' αφομοιώσει το διασπορικό πρόταγμα όπως αυτό κωδικοποιήθηκε αρχετυπικά από τον Καβάφη;

Σήμερα αυτό το ελληνιστικό στοιχείο της Καβαφικής στάσης απέναντι στον ελλαδισμό αξίζει να διασωθεί ως ηθική υποδιαίρεση ενός νέου δι-εθνικού κοσμοπολιτισμού «που προεκτείνεται μέσα από ατομικές τροχιές προς μια ικανότητα επικοινωνίας των αντιστάσεων και των κινημάτων χειραφέτησης στον κόσμο, για την κατασκευή ενός νέου, υπαρκτού οικουμενισμού...».¹⁸ Ενός οικουμενισμού που τον χαρακτηρίζει «προπάντων η έλλειψις πατρίδος ιδιαιτέρας και εθνικισμού στενού, η έλλειψις παραδόσεως δεσμευτικής [...]» όπως έλεγε ο Καβάφης.¹⁹ Με Αλεξανδρινή διαίσθηση ο Καβάφης παράβαλε την εμπειρία της ελληνορωμαϊκής οικουμενικότητας με τη δυναμική της νεωτερικότητας στον 19ο και τον 20ό αιώνα. Η πρόκληση τώρα διαφαίνεται να είναι ο επαναστοχασμός νέων μορφών διασπορικής οικουμενικότητας ικανών ν' ανταποκρίνονται αφενός στις αξίες του μαχόμενου διεθνισμού των παραδοσιακών εργατικών κινημάτων και των αντιπολεμικών φοιτητικών εξεγέρσεων και αφετέρου να συνδυάζει τις αισθητικές αξίες ενός καβαφικού κοσμοπολιτισμού συμπλιωμένου με το στοιχείο

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

της πολιτισμικής απόλαυσης («Ιθάκη»), την κριτική παρατηρητικότητα του αποστασιοποιημένου θεατή και τον δεσμό της αγωνιστικής φιλίας ως υποδείγματος βιοπολιτικής δικαιοσύνης.

Οι αγωνιστικές αδελφότητες των συντρόφων, τα νεομοντέρνα σοβιέτ των φίλων και των ομάδων, συντηρούν τις παρακαταθήκες των αγώνων μέσα από τη στωική αντίσταση της καθημερινότητας αλλά και την αποχή (από την καθημερινότητα), μια σύγχρονη φόρμα επικούρειας αξιοπρέπειας του «λάθε βιώσας». Αλλά σύντομα και «πάλ' εις μικρόν γενναίοι, πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε», πάλι συνεργόμενοι μετ' άλλων εν μάχη, πάλι συναθροϊζόμενοι και αμιλλώμενοι όταν οι λίαν ευκλείεις και μεγαλώνουμε αφηγήσεις υποστούν την έκπτωση του χρόνου, της ήττας και της προσωπικής φθοράς. Μήπως η εξύμνηση και πολιτογράφηση τέτοιου φρονήματος δεν απηχεί το πλέον χωρίς Ιθάκη Καβαφικό ταξίδι της ίδιας της Αριστεράς ως βιωματικής αυτοσυνειδησίας του τραγικού; Ίσως τελικά η ευτυχία και μόνον αυτού του ταξιδιού να είναι η υψηλότερη τιμή την οποία καμιά μεγαλοκρατής Ιθάκη δεν θα μπορέσει ν' αποδώσει επειδή

Και περισσότερη τιμή τους πρέπει

Όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)

Πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος (...)

Επειδή πολιτική ήττα δεν συνεπάγεται ηθική αποτυχία. Επειδή ίσως η νεομοντέρνα ηθική γεωγραφία έχει ως επίκεντρο αυτοπραξίας τις Θερμοπύλες και όχι την Ιθάκη, «τα στενά» και όχι «το παλάτι».

Διά χάρακος και χαρακώματος χαράσσεται το αντιμεταπρατικό φρόνημα, ίσως έτσι μόνο να σπινθηρίζεται η ύλη. Έτσι εξοργίζεται και αροτριώνεται. Εκεί, εν στενώ και στενοχωρία ερεθίζεται και εγγλύφεται. Στα στενοτόπια και μόνον αναφαίνεται η οδός των οδοιπόρων που δεν αφέθηκαν. Αυτή είναι η λαθραία γεωγραφία όσων δεν έφυγαν για τα Σούσα εκσατραπευθέντες. Οι οικουμενικές Θερμοπύλες είναι η θαυμαστή διεργασία μέσω της οποίας ο Καβαφικός άνθρωπος ανθ-ίσταται και εξ-έρχεται της σατραπείας για να διαθερμάνει την απρόσωπη ύλη.

Αυτή η συγχρονία που εναρμονίζει διεθνικό φρόνημα και κοσμοπολίτικη απόλαυση με τραγική αυτογνωσία του ταξιδιού, είναι μια νεομοντέρνα δυνατότητα της τέχνης αλλά και της πολιτικής. Είναι η νεομοντέρνα δυνατότητα που εξακολουθεί να υπολανθάνει μέσα στη διασπορική δίνη του κράματος και που έχει αποκτήσει –λόγω Καβαφικής πρόταξης– ηθικό ανάστημα, αισθητικό ύψος, συγκινησιακό βάρος και μετα-φιλοσοφικό εκτόπισμα. Αυτό που ίσως να ελλείπει είναι μια βιοπολιτική και ηθική επεξεργασία του Καβαφικού φρονήματος. Οι ευαίσθητες όμως κεραίες του Σεφέρη συνέλαβαν τα πολιτικά διακυβεύματα της Καβαφικής αυθάδειας και νεο-σιδώνειας προπέτειας, αυτού δηλαδή του λόγιου διασπορικού προειδέναι ενός νέου υπαρκτού οικουμενισμού. Ο Καβάφης απάλλαξε τη διασπορά από την οριενταλιστική μιζέρια²⁰ του εθνογραφικού φολκλόρ, προσδίδοντάς της λόγιον ύψος και αντιμεταπρατικό φρόνημα.

Ο Καβάφης, αυτός ο «λευκός βεδουίνος» της a la Oscar Wilde αναγέννησης της διασποράς, φαίνεται ότι έπαιξε επικίνδυνα «με ανθρώπους που έχουν εγκαταστήσει τα συναισθήματα τους και την ιδιοσυγκρασία τους με πολύ μεγάλο κύρος στην συνείδησή μας, με έργα που είναι κεφαλαιώδη ψυχολογικά γεγονότα». Γι' αυτή του την τόλμη, ο Καβάφης θα πληρώσει ακριβό τίμημα. «Ένα στίχο του Ριανού θα μπορούσε εύκολα να τον αντικρούσει ο αρωματισμένος Σιδώνιος – αλλά τον Αισχύλο;... Ο αναγνώστης χάνει την ισορροπία του, αφήνει το παιδάριο να λέει, κι ακούει τι θα μπορούσε να αποκριθεί ο Αισχύλος». Η Σεφερική *ressentiment* θα είναι αδυσώπητη και τιμωρός:

«Είπες πως πολέμησα μες στο “σωρό”. Όχι νεαρέ μου επίγονε· πολέμησα μαζί μ' ελεύθερους ανθρώπους, σαν εμένα· με τους ίδιους μου· μ' αυτούς που μάθαιναν και παίζαν τα χορικά μου (...) Πολέμησα με την τραγωδία μου· Για να μπορούμε να γράφουμε δράματα και να τα παρασταίνουμε όπως θέλαμε (...) Εμείς είχαμε την πόλη· και τα ξυλάνια τείχη ακόμη λογάριαζαν· είχαν μια δύναμη μαγική. Σεις έχετε πρωτεύουσες και τον ξέσκεπο

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

κόσμο. Οι ορίζοντές μας ήταν στενοί μπροστά στους δικούς σας· αλλά ποιος ξέρει πόσο μεγάλους ορίζοντες μπορεί να σηκώσει ο νους του ανθρώπου και από ποιο πλάτος πέφτει σε υπνοβασία. Τα τείχη μας έγιναν σκόνη μέσα στον ανθρώπινο πολτό όπου ζείτε: όμως είναι φοβερή η απομόνωσή σας – καλάμια στον κάμπο (...) και ο Κριναγόρας σας αφιερώνει στίχους με μια οδοντογλυφίδα – μεγάλοι ορίζοντες (!)» (Δοκιμές Α', 444-45).

Έτσι ο Καβάφης θα παραπατήσει μαζί με τον Σιδώνιο νέο και θα βουλιάξει μέσα στα αρώματα. Ο Σεφέρης δεν θα χωνέψει ποτέ του αυτό που ο ίδιος αναγνώριζε, ότι δηλαδή η ελληνιστική Ανατολή πότισε διαφορετικές δίψες απ' αυτές του ελλαδισμού. Επιμένει ότι το αφροασιατικό κράμα αίσθησης και στοχασμού δημιουργεί έναν «ξέσκεπο κόσμο», δηλαδή ένα κόσμο χωρίς σκέπας, χωρίς υψηλό σκοπό και τελικά χωρίς τη δυνατότητα σκέψης – ένα ανθρωποπολτό με απαγίωτους συνδυασμούς ενός αιώνιου «εν μέρει... εν μέρει...» που φαίνεται να εκνευρίζει οξύτατα τον Σεφέρη. «Το κλίμα του Καβάφη δεν είναι το καλοκαίρι, μήτε ο χειμώνας· είναι η στιγμή που λιώνει το χιόνι και γίνεται ένας σκούρος πολτός. Σε λίγο θα πρασινίσει λες· σε λίγο θα πρασινίσει. Αλλά ο Καβάφης δε φτάνει ποτέ ως εκεί: “εν μέρει... εν μέρει...” Μόνο που το χιόνι έχει αρχίσει να γίνεται μια σκοτεινή λάσπη» (Δοκιμές Α', 425).

Ο Σεφέρης είναι ανυπόμονος. Πόσα κράματα; Πόσα «εν μέρει... εν μέρει...»; Πόση διαστροφή ενστίχτων και πόση ζωή χωρίς ειρμό και συνοχή; «Γραικοί και Σύροι, Εβραίοι και Αρμένιοι και Μήδοι – τι φορτίο. Οι πολιτείες αρμενίζουν με όλες τούτες τις ψυχές· με την απάτη· την προδοσία· τον φθόνο· με τις αισθήσεις και τις επιθυμίες τους· πληρώματα που δεν ξέρουν πως μετακινούνται, πως η μοίρα τους είναι κοινή, πως καταποντίζονται ολοένα» (Δοκιμές Α', 424).

Ο Σεφέρης ξεχνά προς στιγμήν τη δική του διασπορική καταγωγή, καθώς και το γεγονός ότι φέρει τούρκικο όνομα. «Sefer» στην τουρκική σημαίνει «ταξίδι», «εκστρατεία», «αποστολή», «εμπόλεμη κατάσταση». Το τουρκικό νόημα του sefer αποχτά πρωταρχική σημασία για την κατανόηση της «ποιητικής εκστρατείας» του Σεφέρη στην Κύπρο, από την οποία θα προσπαθήσει να εκδιώξει το Αιγυπτιακό φάντασμα του Καβάφη. Το Καβαφικό φάντασμα που πλανιόταν πάνω από την Ανατολική Μεσόγειο, μπορούσε να εξορκιστεί μόνο με φιλολογικό sefer. Η απώθηση όμως αυτού του τραύματος υποχρεώνει τη λιμνάζουσα συγκινησιακή δύναμη να βρει διέξοδο στην ταπείνωση του Καβάφη. Ως οργανικός διανοούμενος του έθνους- κράτους, θα παραμείνει αλαζονικά εχθρικός και αδιάλακτος απέναντι στην εμπειρία του κράματος και των «εν μέρει... ταυτοτήτων».

Η ποιητική της εθνοκατασκευής (nation building) ταυτίστηκε με την μοίρα του έθνους-κράτους έτσι που σήμερα η κρίση του τελευταίου να σημαίνει ουσιαστικά και την ολοκλήρωση του κύκλου της εθνικής ποιητικής και των μανδαρινών διανοουμένων. Αντίθετα, η νεομοντέρνα προβληματική της πολιτειακής ομοσπονδίωσης κραματικών ταυτοτήτων και υπο-πολιτισμικών πυλώνων, βρίσκει στην καβαφική ποιητική τού «εν μέρει...» την προδρομική της δικαίωση. Από την άλλη πλευρά, ο νέος κύκλος «Μηδικών Πολέμων» που κήρυξε ο Σεφέρης κατά του Αφρο-ασιατικού φάσματος της καβαφικής διασποράς και της ελληνιστικής Ανατολής, αποτέλεσε ουσιαστικά ένα δυσοίωνα πρελούδιο στους σημερινούς μεταμοντέρνους πολιτισμικούς πολέμους. Το κυνήγι λοιπόν του Αιγυπτιακού φαντάσματος του Καβάφη έφερε τον σταυροφόρο των Μηδικών Πολέμων της ελλαδικής λογοτεχνίας στην Κύπρο. Με στρατηγική εφευρετικότητα θα μετατοπίσει το θέατρο των πολεμικών του επιχειρήσεων στην αλύτρωτη τότε αγγλική αποικία. Ο αποικιακός ζυγός υπό τον οποίο διατελούσε τότε αυτή η ουτοπική εσχάτια του ελληνισμού θα λειτουργούσε ως υπόρρητη θεμελίωση της εθνικής του στράτευσης.

Η ποιητική στρατολόγηση της Κύπρου ως αλληγορικού προγεφυρώματος κατά του φάσματος της Καβαφικής παρακμής θα επέφερε αναγκαίες σημασιολογικές μετατοπίσεις. Άλλωστε η υπηρεσία του Σεφέρη στην κρατική διεύθυνση λογοκρισίας και προπαγάνδας (Υπουργείο Τύπου) της Μεταξικής δικτατορίας της 4ης Αυγούστου²¹ τον καθιστά προσοντούχο στην εκτίμηση συσχετισμών δύναμης, ιδεολογικού σχεδιασμού, τακτικών ελιγμών και στρατηγικής αποτελεσματικότητας, κάτι που επιβεβαιώθηκε με τη συντριβή του «καρυωτακισμού». Ο διπλωματικός στρατηγός της νέας ελλαδικής λογοτεχνίας θα ολοκληρώσει, στα πλαίσια ευρύτερων σχεδιασμών, μια κυπριακή συλλογή ποιημάτων, η οποία ουσιαστικά θα προβληθεί ως πνευματική παρακαταθήκη του επερχόμενου ένοπλου αντι-αποικιακού αγώνα. Με φόντο αυτή τη στόχευση, ενεργοποίησε όλα τα υπόρρητα εθνικά ανακλαστικά κατά μιας αγγλοπρεπούς και δυτικοτραφούς Καβαφικής παρακμής. Ο «Πραματευτής από

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

την Σιδώνα», ενσυνείδητα τοποθετημένος στον κυπριακό τόμο και με συμβολική χρονολογία δημοσίευσης την έναρξη του ένοπλου αγώνα κατά των Άγγλων (1955), θα αποκτήσει διαστάσεις ρεβανσιστικής απάντησης στο Καβαφικό «Νέοι της Σιδώνας (400 μ.Χ.)». Μ' αυτή τη ρηξικέλευθη ομοβροντία επί κυπριακού εδάφους, ο Σεφέρης θα ολοκληρώσει ουσιαστικά τους Μηδικούς του πολέμου.

7. Η Κύπρος ως αφροδισιακό του σκοποφιλικούοριενταλισμού του Σεφερικού βλέμματος

Ο Καβάφης στο ποίημα «Το 31 π.Χ. στην Αλεξάνδρεια» –που δημοσιεύτηκε το 1924, δύο χρόνια μετά το «Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας Πολεμήσαντες»– θα εγκαλέσει ευθυμαχώς τον μαζάνθρωπο του καθημερινού άρτου και των εθνικών θεαμάτων. Τον Σεπτέμβριο του 31 π.Χ., η Κλεοπάτρα αποκρύβοντας την καταστροφική ήττα του Αντωνίου από τον Οκτάβιο στη ναυμαχία του Ακτίου έξω από την Πρέβεζα, θα πραγματοποιήσει εμφάνιση θριάμβου στην παραληρούσα και οχλοκρατούμενη Αλεξάνδρεια Στ' αυτιά του «σκοπισμένο(υ) από το ταξίδι ακόμη» διαλαλούντοςπραματευτή «άριστων ελαίων», ο οποίος σαστισμένος απορεί «Τι τρέλα είναι αυτή;» ο Καβάφης θ' αφήσει ν' ακουστεί «η γιγαντιαία ψευτιά του παλατιού – πως στην Ελλάδα ο Αντώνιος νικά».

Ο Καβάφης ενάγει μέσα από την αλληγορική μαρτυρία του απορημένου και ανυποψίαστουπραματευτή τη «γιγαντιαία ψευτιά» των παλατιών και των προεδρικών μεγάρων –οι Κύπριοι θυμούνται ακόμη την κακόγουστη φάρσα των S-300– αλλά επίσης εγκαλεί και τον τελετουργικό μηχανισμό νομιμοποίησης του κρατικού ψεύδους: «η μεγάλη οχλοβοή, και οι μουσικές, και οι παρελάσεις». Εγκαλεί ακόμη την «τρέλα» που χειραγωγεί το μωροπίστευτο και ευαπάτητο πλήθος όπως εκείνες τις παραληρηματικές μέρες –μέρες όπου το πλήθος πίστεψε την «γιγαντιαία ψευτιά πως στην Ελλάδα ο Αντώνιος νικά». Εκείνες τις μέρες ο τόμος του Σεφέρη παράμεινε βουβός «ήχος στεκάμενος κούφιος, ίδιος με την μοναξιά μας...», ανήμπορος να μιλήσει την δύσκολη και κρίσιμη στιγμή. Τόσα ποιήματα για την Κύπρο και να μην μπορεί να μιλήσει ούτε ένα!! Και ένας γείτονας, τόσο δικός μας και τόσο ξένος –ούτε ένα ποίημα για την Κύπρο ευτυχώς! Ούτε μια επίσκεψη παρακαλώ– με τέτοια απρόσμενη ποιητική προόραση!

Τώρα είμαστε στον χρόνο της διπλωματικής εξειδίκευσης της χλεύης. «Ο νέοςπραματευτής ήρθε από τη Σιδώνα / χωρίς να φοβηθεί τον θυμωμένο Ποσειδώνα / Κοράκου χρώμα τα τσουλούφια, ο χιτώνας του πορφύρα / και τον κρατάει στον ώμο του μια χρυσή πόρπη / μύρα ανασαίνει κάθε πτυχή του σώματος του / ... / λες γύρευαν του Δία τα πέδιλα τα βυσσινιά του χείλη /»²². Αυτή είναι μια μεγαλόστομη καρικατούρα της «Ιθάκης», αυτής της στοικο-επικούρειας αντι-οδύσσειας του Καβάφη όπου πραγματοποιεί το ιαματικό του ταξίδι χωρίς να υποκύπτει στον εκβιαστικό πειρασμό ενός παρανοϊκού νόστου, χωρίς να ακολουθεί το σύμπλεγμα καταδίωξης του έθνους, αλλά και χωρίς τέλος να φοβάται τους θυμωμένους Ποσειδώνες «της άλλης φυλής των αρχόντων του λόγου». Η καβαφική «Ιθάκη» είναι ίσως το αντίδοτο στον συναισθηματικό και ηθικό εκβιασμό στον οποίο υποβάλλεται η αφρο-ασιατική διασπορά από τη φυλή των οργανικών διανοουμένων του έθνους. Στην «Ιθάκη», ο Καβάφης θα ξεορκίσει επιτέλους τα φαντάσματα των εθνικών Λαιστρυγόνων, θα ξεφύγει από τον ιδεολογικό ιστό των κυκλώπειων Αθηναίων λογίων. Μόνο «αν εκλεκτή συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει» –μόνον τότε θα μπορέσει ο διασπορικός διανοούμενος να κατακτήσει τη σχέση υγείας που υπόσχεται η Καβαφική βιοθεωρία του κράματος αίσθησης και στοχασμού.

Παρότι ο Σεφέρης περιγελά τον Αλεξανδρινό –και μαζί του βεβαίως τον αισθαντικό Μαρξ– στις «Σημειώσεις για μια Εβδομάδα» θα επιτρέψει στον εαυτό του να μιλήσει υπαινικτικά (εμπνευσμένος από το «Marius the Epicurean» του Walter Pater) για την καπιταλιστική πραγματοποίηση: «Ηταν ωραία τα μάτια σου μα δεν ήξερες πού να κοιτάξεις / ... οι νυχτερίδες οι δικές μας τώρα / γράφουνε κύκλους που στενεύουν όσο πετάνε /... κι η ζωή είναι πλούσια επειδή βρήκαμε τελειοποιημένα / μηχανήματα / όταν οι αισθήσεις παρακαμάζουν»²³. Ενώ όμως ο Σεφέρης –δια της σαφούς αναφοράς στον Walter Pater– εμφανίζεται αίφνης να αναπαράγει το νεο-ελληνιστικό πρόταγμα μιας ηθικής ανθρωπολογίας των αισθήσεων που ενέπνευσε τόσο τον νεαρό Μαρξ όσο και τον Καβάφη, θα αυτοαναιρεθεί στον «Πραματευτή από τη Σιδώνα» χλευάζοντας και διασύροντας ελληνοιστικούς τάχατες συμβολισμούς (χιτώνας, χρυσή πόρπη, μύρα, ψιμύθια, βυσσινιά χείλη, τερακότα).

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

Η είσοδος του Σιδώνιουπραματευτή «από την θαλασσινή πόρτα της Αμμοχώστου» επενδύεται αρνητικά με τον υπόδηλο αντι-ηρωικό συμβολισμό της ελληνιστικής παρακμής, αφού μέσα στο ιστορικό φαντασιώδες του εντόπιου νεο-ελλαδισμού των Κυπρίων λογίων η Αμμοχώστος φορτίζεται με μια αναδρομική ανασήμανση: παραβλέπονται οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της Ενετικής τυραννίας και αναβαθμίζεται ο μαρτυρικός θάνατος του Ενετού υπερασπιστή της πόλης, Μαρκαντώνιου Βραγαδίνου στα χέρια των πολιορκητών Οθωμανών. Οι συμπαραδηλώσεις που συνοδεύουν τη λεπτομερειακή περιγραφή της ηρωικής αντίστασης της πόλης της Αμμοχώστου και της βάρβαρης θανάτωσης του Ενετού της διοικητή, εξυπηρετούν βεβαίως σύγχρονες ιδεολογικές ανάγκες εθνικής αυτοδικαίωσης μέσα από οριενταλιστικού τύπου μαρτυρολογία Δυτικών-χριστιανών αγίων και ενάρετων στρατιωτών, όσο κι αν αυτό συγκρούεται με τον νεο-ορθόδοξο ζηλωτισμό κατά του φραγκολεβαντισμού. Αυτό όμως είναι μάλλον υστερινή ιδεολογική ανακατασκευή της Αμμοχώστου. Η καριέρα του τουρκικού δέους στον λόγο του Σεφέρη για την Κύπρο κρυσταλλώνεται σε ένα υπόγειο οριενταλιστικό συντακτικό. Είτε ως «κούρδισμα των αγάδων»²⁴ είτε ως ηδονοβλεπτική λαγνεία, η οποία παθογενώς αποδίδεται στον χαριτοβλέφαρο Σιδώνιοπραματευτή «και τώρα χαίρεται... / μια Τουρκοπούλα στην αυλή, και σείστηκε η περιπλοκάδα / που κορφολόγαε με τα σιντεφένια δάκτυλα της», είτε με κολωνακιώτικη απέχθεια προς ένα (τουρκοκύπριο;) «κοιμάμενο βοσκό που μύριζε τραγί κι ιδρώτα».

Η «Τουρκοπούλα στην αυλή» μοιάζει περισσότερο με Τουρκοπούλα των μικροπορνείων της αποικιακής Λευκωσίας, μια επιπλέον οριενταλιστική στίξη της κυπριώτικης ηδυπάθειας, ενώ ο Σιδώνιοςπραματευτής προσκαλεί συγκρίσεις με εκείνους τους στερεότυπα αθώους και αφελείς Ελήνορες οι οποίοι συνήθως είναι αγωγοί ενός μυστηριώδους κακού που έχει την πηγή του αλλού. Ένας άμυαλος Ελήνορας, χωρίς παλληκαριά, βαρύνει από τον ύπνο της ηδονής αλλά παρ' όλα αυτά υπόγειος αγωγός ενός μυστηριώδους κακού. Αυτή είναι η έμμεση μομφή στην οποία υποβάλλει ο Σεφέρης τον Ελληνορικό Καβάφη, ποιητή του γήρατος και των προσωπικών παθών που τον τοποθετούν έξω από τη μεγάλη δημοσιά της ελλαδικής ποιητικής παράδοσης. Η ανελέητη κρετινοποίηση του Σιδώνιου κλιμακώνεται με υπερκωδικοποίηση του καβαφικού ερωτισμού κάτω από όρους ερμαφρόδιτης φετιχιστικής διαταραχής: «Εκείνος διάβηκε του ήλιου τον ποταμό σαν θείος περάτης / έτσι προχώρεσε και κάθησε πλάι σ' έναν ... / κοιμάμενο βοσκό που μύριζε τραγί κι ιδρώτα / Ακούμπησε, έβγαλε απ' τον κόρφο του και κοιτάξε μια τερακότα / ένα γυμνό που γλιστρούσε αβέβαιο στη σαλμακίδα κοιτή / ανάμεσα στον κοίλο Ερμή και την κυρτή Αφροδίτη». Ο «θείος περάτης» φαντάζει περισσότερο ως διεστραμμένος παιδεραστής παρά ως απλός διαβάτης ή «ξενιτεμένος που επαναπατρίζεται».²⁵

Μήπως εδώ μια ανήσυχη και φιλόδοξη ποιητική διάνοια αποκαλύπτει κάπως άτσαλα το εκδικητικό της πεπρωμένο ανυπομονώντας να χρησιμοποιήσει όργανα φιλολογικής ισχύος ακονισμένα στην Κύπρο; Ο σκοποφιλικός οριενταλισμός του Σεφέρη είναι κατάστικτος με ανοικονόμητη χονδροειδή επισκόπηση της καβαφικής ιδιοσυγκρασίας. Αφενός ανασύρει στην επιφάνεια την καταστατική βούληση του ελλαδικού μοντερνισμού για πολιτισμική υπερίσχυση απέναντι στο πνευματικό κεφάλαιο της διασποράς και, αφετέρου, υπογραμμίζει την αποφαντική πίσση ενός δυτικότερου οριενταλισμού, ο οποίος επιβάλλεται ηγεμονευτικά πέρα και πάνω από την αδυναμία της Αφρο-ασιατικής διασποράς ν' αντιδράσει. Με το «Πραματευτής από τη Σιδώνα», ο Σεφέρης ουσιαστικά εγκαθιστά στην Κύπρο ένα πύργο σκοποφιλικού πανοπτισμού και βιο-επιτήρησης της διασπορικής παραβατικότητας. Αλήθεια τι μπορεί κανείς να σκεφτεί για κείνο τον βρώμικο βοσκό πλάι στον γοθτικό παραστάτη που μύριζε «τραγί κι ιδρώτα»; Τι να ήταν; Έλληνας, τούρκος, ελληνοκύπριος, τουρκοκύπριος, αρμένιος, μαρωνίτης, λατίνος, κύπριος; Ο Σεφέρης δεν μας διαφωτίζει πέρα από το γεγονός ότι ο ιθαγενής κατάκειται εν κατευνασμού και διατελεί ως γραφικό αντικείμενο του ερμαφρόδιτου πόθου του μικροπωλητή – ο οποίος ερεθίζεται με τη φετιχιστική τερακότα ανά χειράς μέσα στα στενοσόκακα της αποικιακής Λευκωσίας.

Προφανώς η καβαφική επιθυμία σημαδεύεται με αλλόκοτη σοδομική ετερότητα για να πιστοποιήσει αντιστικτικά τη γενετήσια κανονικότητα του ελλαδικού ήθους.²⁶ Βαρβαρικά είδωλα, φετιχιστικές τερακότες «τα μεγάλα παραλυτικά παιδιά» της Ανατολής μας που δεν μπορεί ίσως να γονιμοποιηθεί πνευματικά! Κι όμως δεν θα μπορούσε κανείς να μην υποκλιθεί στο ποιητικό μεγαλείο του Σεφέρη. Η «Εγκωμη» αποτελεί σμίλευμα αυτού του σπάνιου μεγαλείου. Παραδομένος στην μυστικιστική αύρα μιας παλλόμενης ιθαγενούς λιβιδώ, θα πλάσει μέσα από τη ζύμη των γυναικείων μορφών μια ρομαντική οπτασία εργάτριας σε αρχαιολογική ανασκαφή (Μέρες Στ',

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

Σημείωση 79, σ. 266-67).

Τα μαλλιά μαύρα χύνουνταν στην τραχηλιά, τα φρύδια

είχανε το φτερούγισμα χελιδόνας, τα ρουθούνια

καμαρωτά πάνω απ' τα χείλια, και το σώμα

έβγαινε από το χεροπάλεμα ξεγυμνωμένο

με τ' άγουρα βυζιά της οδηγήτρας,

χορός ακίνητος.

.....

.....

Και ξανακοίταξα το σώμα εκείνο ν' ανεβαίνει

είχανε μαζευτεί πολλοί, μερμήγκια.

και την χτυπούσαν με κοντάρια και δεν τη λαβώναν.

Τώρα η κοιλιά της έλαμπε σαν το φεγγάρι

και πίστευα πως ο ουρανός ήταν η μήτρα

που την εγέννησε και την ξανάπαιρνε, μάνα και βρέφος

Εκεί, ανάμεσα στα αρχαιολογικά ερείπια της Έγκωμης, η ρομαντική βίωση της πετρωμένης ιστορίας ίσως να εκφράζει έναν ψυχωτικό φόβο για τη μοίρα της Κύπρου, μια ευεργετική όμως ψύχωση που αναζητούσε μνήμες και αναλογίες στην ιστορία, αντλώντας το ιδεώδες που ο Σεφέρης φαντάστηκε ότι είχε πραγματοποιηθεί στο παρελθόν. Ο αυτουπερβαλλόμενος λυρισμός, η σαγήνη της ιριδίζουσας νεφέλης της Έγκωμης, κάτι ανάμεσα στην οδηγήτρα Λευτεριά του Delacroix, την Αναγεννησιακή Μαντόνα, τη Μεσογειακή Παναγιά, λουσομένη σε βυζαντινό φως, την αναδυόμενη Αφροδίτη και τη Φεγγαροντυμένη του Σολωμού – είναι παρ' όλα αυτά μια υπεραναπλήρωση τυπική για τη χειραφετημένη αλλά κατατονική αστικότητα ενός ποιητή της νεωτερικότητας. «Can we find the right state we reached for a moment?» ρώτησε με παιδική αθωότητα ο Pound τον Λορεντζάτο το 1965.²⁷ Μια ανάλογη ψυχική σύγκρουση διαπέρασε την κυπριακή συλλογή του Σεφέρη. Μπορούσε όμως η Κύπρος ν' αναλάβει το ρόλο μιας *paradiso terrestre* του ελληνισμού; Με επίγνωση της πλασματικότητας μιας αναπαράστασης η οποία γνέθει στον ιστό της σκόπιμης αυταπάτης το ερωτικό σώμα μιας εργάτριας ανασκαφών, τη Θεοτόκο με το βρέφος και την Αφροδίτη αναδυόμενη από τα σπλάχνα της γης (και όχι εκ θαλασσιών αφρών), ο Σεφέρης θ' αναλογιστεί τη ρομαντική ειρωνεία του κενού. Η εξαύλωση της Εγκωμίτισσας εργάτριας-θεοτόκου και χθόνιας θεάς του έρωτος, όλη αυτή η συμπτωσιαρχία μεταφορών και αλληλοσυγκρουόμενων φαντασιακών θεσμίσεων του ελληνισμού, αφυδατώνεται ξαφνικά

στην πλατωσιά του κάμπου

στης πέτρας την απόγνωση στη δύναμη την φαγωμένη

όπου γλιστρούσε ξέγνοιαστο ένα φίδι,

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

όπου ξοδεύουνε πολύ καιρό για να πεθάνουν.

Στην Έγκωμη ο Σεφέρης μας διαμηνύει ότι η Κύπρος ως έσχατη ευχή του νεότερου ελληνισμού ίσως να μην βγει αληθινή. Ίσως οι ευχές να μην πιάνουν τόπο στην Κύπρο. Τα φίδια –πάσης λογής– ξοδεύουνε πολύ καιρό για να πεθάνουν. Γι' αυτό όταν διαβάζουμε Σεφέρη, καλό είναι να είμαστε συγκρατημένοι. Αυτή είναι και η συμβουλή ενός άλλου κορυφαίου, του W.B. Yeats: με τη ρητορική εξαπατούμε το γείτονα, με το συναίσθημα εξαπατούμε τον εαυτό μας.

Ένας άλλος εκπρόσωπος του ελλαδικού μοντερνισμού, ο Ζήσιμος Λορεντζάτος, σε μια έκρηξη επιστολογραφικής ειλικρίνειας προς τον Σεφέρη, θα σχολιάσει το «Κύπρον ου μ' εθέσπισεν» «ως ένα είδος αφροδίσιου», κάτι που τέρπει και γαργαλάει τα αισθητήρια όργανα μιας σύγχρονης, καλλιεργημένης αλλά καταθλιπτικά εξατομικευμένης αστικότητας, αποκομίζοντας τις υποκατάστατες αισθητικές απολαύσεις. Ο δημοτικός πολιτισμός της Κύπρου, που τόσο συγκίνησε και ενθουσίασε τον Σεφέρη, είναι πλέον για τον διορατικό Λορεντζάτο ένα καθ' όλα νεωτερικό στοιχείο, προϊόν εργαστηριακής φιλολογίας, σαν αυτά τα στοιχεία που πέρασαν στα χέρια των «αισθητικών» ή των «διακοσμητών», όπως τα βλέπουμε στα σκηνικά του Τσαρούχη και τις κατοικίες του Πικιώνη, «όχι σαν λειτουργία ζωής (...) αλλά σαν αυτοσκοπός (...) όχι σαν προσευχή εν – ενεργεία αλλά σαν (...) ποιητικό κύμβαλον αλαλάζον». «Δεν βλέπεις» –ερωτά ο Λορεντζάτος τον Σεφέρη– πως αυτή η παραμόρφωση της λειτουργίας της εντόπιας παράδοσης «κάνει στάχτη τον πλούσιο ή τον φιλότεχνο» και πως «μια βυζαντινή Παναγία κρεμασμένη σήμερα στο σπίτι ενός πλουσίου ή ενός φιλότεχνου (...) είναι (...) εικόνα (...) στο κενό;»²⁸

Αφενός ο Λορεντζάτος υποδεικνύει στον Σεφέρη ότι ο αστικός τρόπος ζωής και η νεωτερική του διάθεση εξυψώνουν τον κυπριακό βίο σε λογοτέχνημα. Αφετέρου όμως συγκαλύπτεται το γεγονός ότι είναι ακριβώς αυτή η φιλάρεσκη νεωτερική αστικότητα του «πλούσιου και διανοούμενου» που οδηγεί την τόσο δοξολογημένη καθημερινότητα του κυπριακού βίου σε κρίση ταυτότητας. Είναι προς τιμήν του Λορεντζάτου ότι αυτή η αλληλογραφία ανταλλάσσεται μεταξύ 18 Απριλίου και 2 Μαΐου 1956, ενώ δηλαδή ήδη είχε αρχίσει για τα καλά ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ στην Κύπρο. Η Κύπρος έδρασε καταλυτικά πάνω στη σχέση Λορεντζάτου - Σεφέρη. Η αλληλογραφία τους από δω και στο εξής γίνεται συμβατική, αόριστη, τετριμμένη, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο. Η φιλία τους έχει ραγίσει. Ο Λορεντζάτος τόλμησε ν' αμφισβητήσει την ειλικρίνεια της ποιητικής συγκίνησης και του ενθουσιασμού του Σεφέρη για την Κύπρο, όσο και αν αυτό δεν αρέσει στους *seferistas* της εθνικής φιλολογίας. Με πρώιμο ίσως Φουκωκό τρόπο, ένας ελληνοκεντρικός –ορθόδοξος διανοητής θα υπενθυμίσει στον Σεφέρη, εμμέσως αλλά σαφώς, τη νυχίλιστική θεμελίωση της νεωτερικής αισθητικής– σε σχέση πάντα με τον λογοκεντρικό σφετερισμό του παραδοσιακού. Ανεξάρτητα από το αν κάποιος διαφωνεί με το ελληνορθόδοξο *credo* του Λορεντζάτου –και ο γράφων διαφωνεί– δεν μπορεί να μην αναγνωρίσει τη σπάνια οξυδέρκεια των παρατηρήσεών του για τον Σεφέρη.

Ο T. S. Elliot, κατά την εκτίμηση του Λορεντζάτου, ανταποκρίθηκε περισσότερο απ' όλους τους εκπροσώπους της νεωτερικής αισθητικής στο ύστατο καθήκον της αποκατάστασης του χαμένου μεταφυσικού κέντρου της ύπαρξης, ωθούμενος διά της λογοτεχνίας πέραν της λογοτεχνίας. Γι' αυτό τον λόγο ο Λορεντζάτος επιδοκιμάζει τον κριτικό σχολιασμό του Elliot για τον ποιητή των «Cantos» στο «After strange Gods»²⁹, όπου εκεί ο Pound ελέγχεται για τη φορμαλιστική του προσκόλληση στο γράμμα και τη μαστορική, υποτιμώντας έτσι το πνεύμα του μεσαιωνικού λόγου.³⁰ Ο Pound πιστώνεται για την αξιέπαινη προσπάθειά του να επιστρέψει στην οργανική ποιητική παράδοση των μεσαιωνικών χρόνων, αλλά σημειώνεται η αποτυχία του να έρθει σ' επαφή με τη μεταφυσική εκείνη δύναμη που πρόσδωσε στον Μεσαίωνα τη θεμελιακή του σημασία. Έχω την άποψη ότι αυτή η γραμμή κριτικής του Elliot προς τον Pound αφομοιώθηκε διακριτικά από τον Λορεντζάτο και εφαρμόσθηκε οξυδερκώς στην περίπτωση Σεφέρη. Εικάζω ότι αυτός είναι ο λόγος που ο Λορεντζάτος αντιμετώπισε με αρνητικό σκεπτικισμό και έμμεση απόρριψη την ποιητική συλλογή του Σεφέρη για την Κύπρο.

Από τη στιγμή που ο Σεφέρης δεν είχε οποιαδήποτε οργανική υπαρξιακή σχέση με την Κυπριακή εμπειρία και παράδοση, τότε η τελευταία θα λειτουργούσε όπως και η μεσαιωνική ουτοπία του Pound. Ως δηλαδή αφροδισιακή διέγερση του νεωτερικού κενού. Όπως είδαμε στην περίπτωση της «Έγκωμης», το ποιητικό παίγνιο

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

με την ιθαγενή λιβιδώ φαίνεται να δικαιώνει τον Λορεντζάτο.³¹ Είναι όμως επίσης αλήθεια ότι δεν κατάταξε τον Σεφέρη καθ' ολοκληρίαν μαζί με τους εκπρόσωπους των ακραίων αισθητικών πειραματισμών όπως ο Mallarme ο οποίος –κατά τον Λορεντζάτο– απώλεσε το μεταφυσικό *summum bonum* αναζητώντας ως ιδανικό στόχο το «le livre» αντί της αρχέτυπης εικόνας της ζωής. «Ο Σεφέρης δεν ανήκει απόλυτα σε τούτους» (Μελέτες Α', 402). Αυτό όμως ερμηνεύεται και ως εξής: ανήκει σε τούτους, αλλά όχι απόλυτα. Επομένως ο Λορεντζάτος γνωρίζει ότι ο Σεφέρης είναι ποιητής της «ποιητικής» και του νεωτερικού μηδενισμού, όμως θέλει συνειδητά να πιστεύει ότι παραμένει μεταφυσικά ανοιχτός, αφήνοντας χαραμάδες για να περάσει η «ουρανούχος αρχή».

Αυτό όμως που θεωρώ εξαιρετικά σημαντικό σ' αυτή την εσωτερική συζήτηση των μοντερνιστών είναι η εκ μέρους του Λορεντζάτου διατύπωση των όρων μιας κριτικής στον ελλαδισμό ως αισθητικό δόγμα αλλά και ως πολιτική στράτευση. Η φιλολογική κριτική στην Κύπρο, σαγηνευμένη καθώς είναι από την τιμή που έκανε ο ποιητής στην μεγαλόνησο, τηρεί μια απολογητική στάση προς τον Σεφέρη, αδυνατώντας να κατανοήσει τις ερμηνευτικές δυνατότητες που διανοίγει η ανάλυση του Λορεντζάτου. Η μεθοδολογική βαρύτητα αυτής της κριτικής (και όχι τόσο το νεο-ορθόδοξο τέλος στο οποίο ο Λορεντζάτος θέλει να ρυμουλκήσει την ποίηση και τη λογοτεχνία) έχει πολύτιμη σημασία για την κατανόηση της διασπορικής εμπειρίας της Κύπρου έξω από –ή ακόμη και σε αντιπαράθεση με– τις ιδεολογικές συντεταγμένες του ελλαδισμού, ανεξάρτητα από την αρτιότητα του αισθητικού αποτελέσματος, το οποίο στην περίπτωση του Σεφέρη είναι καθολικά αναγνωρισμένο. Τα επιτεύγματα του μοντερνισμού δεν είναι απλά αισθητικά καμώματα, συστηματοποιημένα από μια ελλαδοκεντρική τεχνοτροπία. Δεν μπορούν όμως οι –Κύπριοι τουλάχιστον– κριτικοί να αγνοούν όταν τιμούν τον Σεφέρη «πως είμαστε ανάξιοι να πιάνουμε στα χέρια μας ή στο στόμα, για την τέχνη (pour l'art) ή για τη δική μας εφήμερη ατομική προβολή, όσα παρένθετα από την παράδοση δεν τα ζούμε πια εμείς καταπώς τα ζούσαν οι πατέρες μας (...) ανάξιοι να πιάνουμε όσα δεν είναι για μας τρεχάμενη ζωή και να τα “εκμεταλλευόμαστε” ποιητικά, ή ζωγραφικά ή δεν ξέρω τι άλλο (...) στην πολύτροπη εκμετάλλυσή μας αυτή, μη έχοντας τι άλλο να κάνουμε, αντιφατικά κουρσεύουμε εκείνους. Δεν έχουμε δική μας ζωή πνευματική και θαρρούμε πως θα δημιουργήσουμε ζωή, αν χρησιμοποιήσουμε έστω το “γράμμα” εκείνων. Δεν είμαστε –όχι– άξιοι να πιάνουμε αυτά τα ταπεινά, αλλά αδάμαστα και θεμελιακά πράγματα στα χέρια μας για να κάνουμε λόγια (docta) στολίδια ή διακοσμήσεις σε μια τέχνη αισθητική, φιλάρεσκα δική μας, δηλ. στενά υποκειμενική ή του ατόμου μας.

»Φαίνεται πως θέλομε, με τα πράματα αυτά της παράδοσής μας, να κάνομε το ίδιο που άρχισε να κάνει κάμποσα χρόνια πριν η Ευρώπη με τα ξένα στοιχεία –τα έξω (exo)– όταν σώρευε από παντού ανατολίτικα ή αφρικάνικα σχέδια, για να πλουτίσει τα δικά της έργα (exotisme). Και πετύχαμε το απίστευτο. Με την ταχτική αυτή καταντήσαμε να κάνομε σήμερα εμείς “έξωτισμό” με τα δικά μας πράματα: το πατρικό σπίτι μας, το νησί, τη θάλασσα, ένα λιθάρι. Ακόμα και με τη γλώσσα μας αυτό κάνομε, με αγαθή πρόθεση (κάνομε) πορνεία (πέρνημι) δηλ. πούλημα στα ξένα παζάρια ή ανθρωπεμπόριο.

» (...) πέφτομε παντού, ακόμα και απάνω στα ιερά κείμενα της παράδοσης ή στη λατρεία μας, για να συλλέξομε πολύτιμα πετράδια για ποιητική μόνο χρήση, ή για λόγους λογοτεχνικούς».³²

Μια απόπειρα ορισμού του νεωτερικού μηδενισμού σε σχέση με την αυτονομημένη ιδεολογική συσσώρευση του Ελλαδισμού ο οποίος εκπραγματίζει ασταμάτητα διασπορικές εμπειρίες που αποκλίνουν από τον δικό του αναπαραστατικό ιστό, πρέπει επίσης να λάβει υπ' όψη και να εντοπίσει τον μηχανισμό αυτοκαταστροφής που ενυπάρχει μέσα στο ίδιο το υπεραφήγημα του εθνικού λόγου. Δεν εξετάζω την ιδεολογική ημερήσια διάταξη του Λορεντζάτου. Υπό το φως όμως της κριτικής του η Κύπρος του Σεφέρη αποχτά εντελώς διαφορετικό νόημα είτε ως εξωτική αποικία του ελλαδισμού είτε ως Ομηρική ρεζέρβα λαϊκού πολιτισμού, αδρανές υλικό προς αισθητική τέρψη των Αθηναίων *literati* που την επισκέπτονται. Το ωραίο μετατρέπεται ξανά σε διεγερτικό της βούλησης για ισχύ. Η Κύπρος εντοπίζεται στον αισθητικό πυρήνα αυτής της διεγερμένης βούλησης. Ο ταξιδιώτης ποιητής είναι πλάνητας αλλά και «πλάνος», αφού η αισθητική μετάπλαση της Κύπρου καθαγιάζει την εξαπάτησή μας αποσιωπώντας αποκλίνουσες εμπειρίες οι οποίες δεν εναρμονίζονται με το εθνο-πολιτικό συντακτικό της αισθητικής απόπειρας του Σεφέρη.

Ο Λορεντζάτος μάς παράδωσε ένα πολύτιμο μάθημα εντοπισμού των νιχιλιστικών ροπών του ελλαδισμού και

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

συνέβαλε στην απομυστικοποίηση μιας βαθύτερης διαπλοκής ανάμεσα στην αισθητική συγκίνηση και την ιδιοτέλεια. Το γεγονός βεβαίως ότι η εγωιστική βούληση για ισχύ διαφθείρει την αγαθότητα της φιλολογικής προσπάθειας και τροφοδοτεί τη φιλοδοξία, είναι μια αλήθεια που μας την αποκάλυψε ο Schopenhauer για να την παραλάβει επαξίως ο Nietzsche. Στον Δεύτερο Ανεπίκαιρο Στοχασμό του πάνω στη «Χρησιμότητα και τα Μειονεκτήματα της Ιστορίας για τη Ζωή» ο Nietzsche εκθέτει την αναποτελεσματικότητα αλλά και τη ματαιοδοξία της νεώτερης μορφωτικής παράδοσης, διαπιστώνοντας την αποξένωσή της από τη σφαίρα της πράξης και την επακόλουθη διαστροφή της μέσα στη σφαίρα της εσωτερικότητας: «Η γνώση που προσλαμβάνεται σε υπερβολικό βαθμό χωρίς πραγματική δίψα και μάλιστα ενάντια σ' οποιαδήποτε ανάγκη, δεν δρα πια ως μεταμορφωτικό κίνητρο που ωθεί προς τα έξω, αλλά μένει κρυμμένη σ' έναν ορισμένο χαοτικό εσωτερικό κόσμο (...). Και έτσι ολόκληρη η σύγχρονη μόρφωση είναι ουσιαστικά εσωτερική –ένα εγχειρίδιο εσωτερικής μόρφωσης για ανθρώπους που εξωτερικά παραμένουν βάρβαροι». Η παραμόρφωση της αστικής νεωτερικότητας από μια ψυχρή γνώση χωρίς αναφορά σε ριζικές ανάγκες, της στέρησε την πλαστική δύναμη της ζωής.

Όσο περισσότερο ο ελλαδοκεντρισμός του Σεφέρη μετακινείται έξω από τα σύνορά του, όσο περισσότερο ταξιδεύει ή όπως λέγεται στην κυπριακή «θικιανέφκεται», τόσο περισσότερο ενισχύεται η αίσθηση της πολιτισμικής του υπεροχής –της αδήριτης ανάγκης για ηγεμόνευση. Κανείς δεν πρέπει να υποτιμά τον μεγαλόψυχο οριενταλισμό του Σεφέρη όταν αφήνεται να εξιδανικεύσει ένα μάλλον συνηθισμένο ορεινό θέρετρο διακοπών: «Τ' αηδόνια δεν σ' αφήνουν να κοιμηθείς στις Πλάτρες / Αηδόνι ντροπαλό μες τον ανασασμό των φύλλων / συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους / ... / Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το γνωρίζει τούτο το νησί; / ... / Αηδόνι ποιητάρη». Όμως αυτού του είδους ο «ενσυναισθητικός οριενταλισμός» (ταύτιση με την Κύπρο μέσω συμπάθειας), όσο δοξολογικός και μεγαλόψυχος και να είναι, δεν μπορεί να διασφαλίσει την εθνοκεντρική προοπτική του ελλαδισμού ως νοηματικού άξονα πολιτισμικής ανωτερότητας και ισχύος. Αυτή η στάση «ταύτισης μέσω συμπάθειας»³³ χρειάζεται να συμπληρωθεί με μετάφραση και αναπαράσταση του απόξενου της διασποράς, της θηλύφρονης εκκεντρικότητάς της, της αφροασιατικής της μοιρολατρίας, όπως αυτά έντεχνα στερεοτυποποιούνται με το σαρκασμό ενός αδρανούς υλικού. Ο Σεφέρης συγκεφαλαιώνει σε αρχείο την εξειδικευμένη φιλολογική ισχύ του ελλαδισμού. Ο εκχυδαϊσμός του πραγματευτή και του βοσκού, είναι μια στάση που καθιστά πιο κατανοητή και ερμηνεύσιμη την ελλαδική σκοποφιλία η οποία ηδονικά εκβιάζει επισκοπώντας την αποκοτιά της Κύπρου.

8. Παρέκβαση: Φουκωϊκές εκφάνσεις και Γκραμισκοίμετασχηματισμοί του ελλαδικού βλέμματος

Αυτή η sefer στάση στο παρελθόν (και όχι μόνο) έχει εξουσιοδοτήσει πολύ εκδηλωτικές συμπεριφορές κορυφαίων ελλαδικών πολιτικών οι οποίοι σε διάφορους χρόνους αισθάνονται με παρομιώδη άνεση την ανάγκη να προβαίνουν σε υποκειμενικές εκτιμήσεις, δηλώσεις, αναλύσεις, συμβουλές, παραινέσεις, υποδείξεις, απειλές, επιβουλές και εκβιασμούς –στάσεις που, παρά τις επιμέρους ιδιοσυγκρασιακές και ρητορικές διαφορές, συνοψίζονται σ' ένα ενιαίο ελλαδικό βλέμμα πάνω στην Κύπρο. Παρατηρώ μια ενδιαφέρουσα αλλά ανεξερευνήτη ιδεολογική συναλλαγματικότητα ανάμεσα σ' αυτό το βλέμμα και την εσενσιαλιστική αισθητική του ελλαδισμού. Υπάρχουν ορισμένες μνημειώδεις διατυπώσεις όπως «η Κύπρος είναι πόρνη της Μεσογείου» (Κ. Μητσοτάκης), «η Ελλάς δεν θα πάθει ασφυξίαν διά το Κυπριακόν ζήτημα» (Γ. Παπανδρέου), «Αι Αθήναι προσδιορίζουν το γενικότερον συμφέρον του έθνους, εις ο εντάσσεται και το συμφέρον του κυπριακού ελληνισμού» (Ξανθόπουλος-Παλαμάς). «Δεν είμεθα διατεθειμένοι να φιλονικήσομεν (με την Τουρκίαν) προς χάριν σας» (Γ. Παπαδόπουλος). Αυτό το ύφος καταρτίζει ένα tableau historique της ελλαδικής σκοποφιλίας η οποία δεν μπορεί να αγνοηθεί παρά το κλίμα αβροφροσύνης που επικράτησε μετά το 1974. Ήδη έχουν συσσωρευτεί αρκετά επεισόδια τέτοιου λογοκεντρικού βλέμματος γι' αυτό θ' άξιζε μια πρώτη συστηματοποίηση, καταγραφή και ανάλυσή τους. Αυτό που ενδιαφέρει είναι ο ρητορικός σφυγμός αυτού του βλέμματος, πώς δηλαδή αρτιώνει και αρτιώνεται, πώς συναρμολογεί και συγκολλά το αντικείμενό του. Πώς βλέπει την Κύπρο η Ελλάς όταν ταξιδεύει στην Κύπρο;

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

Το έδαφος είναι ήδη καλλιεργημένο. Heidegger, Foucault και Derrida έχουν επαρκώς εξηγήσει πώς η νεωτερικότητα επέτρεψε στις πιο επικίνδυνες κλίσεις του δυτικού βλέμματος να επικρατήσουν σε βάρος άλλων αισθήσεων και ιδιαίτερα της ακρόασης της διαφοράς – μια λογοκεντρική καταστολή που βρίσκεται στα θεμέλια της Ευρωπαϊκής μεταφυσικής. Εθισμένη καθώς είναι στη δική της οντολογική Gestaltung, η Ελλάς δεν μπόρεσε ν' ακροασθεί τους ανατολικομεσογειακούς ρυθμούς της Κύπρου. Σε ποιο βαθμό το προφητικό όραμα της ποίησης διαπλέκεται με μια πανοπτική οικονομία τεχνικών επιτήρησης όπως διαδόθηκαν από μια μονοδιάστατη νεωτερικότητα; Και όμως το βλέμμα-επιθυμία είναι αίσθηση, κατά συνέπεια οφείλει να είναι ευ-αισθησία ή –όπως εξηγεί ο Levinas– ευθύνη, μια στάση που βεβαίως απορρέει από το αρχαίο ελληνικό αξίωμα «ευθύνας δίδωμι» και της λογοδοσίας στον άλλο. Το διαλεκτικό αδιέξοδο της νεωτερικότητας απόκοψε το βλέμμα απ' αυτή την ευθύνη και το μετέτρεψε σε τεχνολογία μεταφοράς φωτός σε «σκοτεινές» περιοχές.

Τέτοια μεταφορά φωτισμού στην αγγλοκρατούμενη Κύπρο αποπειράθηκε και ο Σεφέρης με τις νεωτερικές του καινοτομίες. Οι νεωτερικοί πειραματισμοί του Σεφέρη δεν φαίνονται καθόλου απαλλαγμένοι από την οπτικοκεντρική μεταφυσική του λόγου που μετέτρεψε σταδιακά το φυγόκεντρο διασπαρήναι σε σταθερή παριστώμενη εικόνα. Αυτή η μεταφυσική του ελλαδισμού είχε και έχει βαρύτατο πολιτικό κόστος για την ύπαρξη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η ακραία κατάληξη αυτής της μεταφυσικής προσήλωσης στο αποφαντικό πεδίο του ελλαδισμού έχει σφραγίσει τη μέση κυπριώτικη συνείδηση με τη μνήμη του πυρπολημένου προεδρικού μεγάρου –πρώην κυβερνείο των αποικιοκρατών– που έγινε σύμβολο αντίστασης στην εισβολή του (χουντικού) ελλαδισμού. Μέσα από τις στάχτες του πυρπολημένου προεδρικού –το αντίστοιχο La Moneda της κυπριώτικης Unidad Popular– ο επιτιθέμενος ελλαδισμός θέλησε να περισυλλέξει τις στάχτες μιας ανυπόταχτης και λιποτακτούσας διασποράς· μια υπόσταση βέβαια που ούτε περισυλλέγεται ούτε αναπαρίσταται, αφού η ίδια δεν ταυτίζεται με τον εαυτό της· το διασπαρήναι της την αποστερεί από εκείνη ακριβώς την απειλητική συνεκτικότητα που ο ελλαδισμός της απόδωσε για να μπορέσει μετά να την μετατρέψει σε στάχτες. Επομένως ο ελλαδισμός ως μεταφυσική δεν ήταν μια αβλαβής εμπειρία για την Κύπρο.

Είναι όμως δυνατόν σήμερα, όπου κυρίαρχο νόμισμα κυκλοφορίας είναι η εικονική πραγματικότητα ενός μεταμοντέρνου καπιταλισμού, να προφέρεται και να εκστομίζεται τέτοια κριτική στις πολιτικές και αισθητικές περιπέτειες της μεταφυσικής; Είναι δυνατή μια στοχαστική αντιστρεψιμότητα του βλέμματος που θα συμβάλει σε μια νέα οντολογία της αντίληψης όπως την φαντάστηκε ο Merleau-Ponty; Είναι δυνατόν ένα ευκαθαίρετο-εύκαμπτο βλέμμα αποδεσμευμένο από βουλήσεις ισχύος;

Βεβαίως η κριτική του ελλαδικού βλέμματος δεν εκφέρεται από μια σκοπιά χωρίς βλέμμα, αλλά από τη μεθόριο του ίδιου του ελλαδικού βλέμματος και μεθόριός του στην περίπτωση μας είναι η Κύπρος. Η αντιστρεψιμότητα του τουρκικού βλέμματος είναι μάλλον φροντίδα –αν και όχι αποκλειστική– αυτών που υφίστανται τον εκβιασμό στη δική του μεθόριο. Το ερώτημα όμως παραμένει κοινό: μπορούν οι μείζονες εθνικοί πολιτισμοί, όπως είναι ο ελλαδισμός και ο τουρκισμός, να υιοθετήσουν μια στρατηγική μετατόπιση των ορίων τους με εσωτερική αναδιάταξη των συμβολικών τους συνιστωσών από παρέμβαση ελαστών κριτικών λόγων που αναπτύσσονται στην περιφέρειά τους; Μπορούν παραβατικές αναγνώσεις των εθνικών φιλολογικών κανόνων να υπονομεύσουν το καθολικό βλέμμα; Ναι, ίσως αυτό να είναι δυνατό στις περιπτώσεις όπου υπάρχει άμεση διαπλοκή ανάμεσα στο φιλολογικό φαντασιώδες ενός έθνους και στην πολιτική του υπόσταση. Και ο Σεφέρης είναι, κατά τον εύστοχο χαρακτηρισμό του Δημηρούλη, ο «ποιητής-έθνος». Μόνο έτσι ίσως νομιμοποιούνται αυτόκλητα παραβατικές και ταραχοποιούσες αναγνώσεις, στο βαθμό δηλαδή που πολλαπλασιάζουν προ-οπτικές γωνίες και διευρύνουν αντιληπτικούς ορίζοντες εκθέτοντας τυφλά σημεία, οπτικά φετίχ, εθνογραφικές μονομανίες και εμμονές, συμβάλλοντας στην αναθεώρηση της δραματικής δομής ενός κάθετου βλέμματος που στερείται «πλάγιας μνήμης», μνήμης αυτών που δεν βλέπει. Ενός βλέμματος που δεν θέλει να θυμάται αυτά που παρα-βλέπει μέσα από τις οπτικές του κράμπες.

Απέναντι στο κυκλώπειο βλέμμα ενός φιλολογικού έθνους, απέναντι στην ίδια τη φιλόδοξη φιλολογική εθνικότητα του ποιητή, ίσως μόνο η άρνηση ταυτότητας ή η ανάμειξη ταυτοτήτων να πρόσφεραν δυνατότητες αντίστασης και διαφυγής. Αυτό θέτει επιτακτικά μπροστά στην κριτική το καθήκον να αποσαφηνίσει τον ρόλο της ποίησης και της λογοτεχνίας ως αισθητικών τεχνολογιών συγκρότησης και διάδοσης εθνικών ταυτοτήτων

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

και επομένως ως συστατικών στοιχείων της μοντέρνας εξουσίας, λόγω του ειδικού τους εργαλειακού βάρους μέσα στην παιδαγωγική Gestell του κράτους.

Η απολογητική φιλολογία όμως διαχειρίζεται τον ποιητή-έθνος με τρόπο που απαγορεύει τη διατύπωση ερωτημάτων όπως α) τι είδους πολιτικό ασυνείδητο μπορεί να σταχυολογηθεί από το ταξιδιωτικό ρομάντζο του Σεφέρη με την Κύπρο εάν το τελευταίο σκηνοθετηθεί ως βλέμμα; β) Υπάρχει έστω η υπόνοια μιας υποστασιοποίησης της σχέσης ιμπεριαλισμός-κουλτούρα, και τι μπορούμε να περιμαζέψουμε προς συζήτηση στα πλαίσια της προβληματικής του «μεταποικισμού» από το «αθώο θράσος» ενός περιηγητικού φαντασιώδους; Ποια Ελλάδα ταξιδεύει μέσα στο βλέμμα του Σεφέρη; Μπόρεσε ο ιθαγενής να κοιτάξει τον περιοδεύοντα διπλωματικό *literatus* του εθνικού κέντρου στα μάτια; Είναι κάτι σαν εκείνο το τυπικό τελετουργικό της Ιαπωνικής καθημερινότητας: ποιος υποκλίνεται σε ποιον; Με τη διατύπωση αυτών των στοιχειωδών ερωτημάτων θέλω απλά να υπαινιχθώ ότι η «Κύπρος» άλλοτε ως φιλολογικό απόσπασμα μιας μητροπολιτικής *raison d'écrite* και άλλοτε ως διατακτική ρητορική αξίωση μιας απεριφραστα ελλαδοκεντρικής *raison d'état*, έχει, υποψιάζομαι, υποστεί όλες τις συνέπειες που συνεπάγεται η αντι-επικοινωνιακή λειτουργία του φαντασμαγορικού βλέμματος.

Πώς όμως θα μπορούσε ν' αποτιμηθεί σήμερα το οπτικό ασυνείδητο του ελλαδοκεντρισμού; Θα μπορούσε πρωτίστως να συνοψισθεί σ' εκείνη την τραυματική σκηνική διάταξη της Ζυρίχης και στη στατική συσσώρευση του σωφρονιστικού βλέμματος των Αβέρωφ-Καραμανλή που την επέβαλαν. Το πανοπτικό σμίλευμα του βλέμματος εντείνεται με τον Γ. Παπανδρέου και την αποστολή εποπτικής ελλαδικής μεραρχίας που θα επέβαλλε –τότε– «εθνική λύση» διπλής ένωσης στον Μακάριο. Το «πολιτευτικό-εξωραϊστικό βλέμμα» όμως του Γ. Παπανδρέου υπέφερε από νευρική αστάθεια. Χρειάστηκε να επιστρατευθεί το «συνωμοτικό - εκτελεστικό βλέμμα» της Χούντας και της ΕΟΚΑ Β' –για να επωασθούν συνθήκες πραξικοπηματικής διπλής ένωσης. Η μεταπολίτευση καθιέρωσε το «προστατευτικό βλέμμα» μιας πατριαρχικής στοργής όπως εκείνη που προσωποποίησε ο Α. Παπανδρέου για να φτάσουμε στο «αποσυντονισμένο βλέμμα» που τρεμόπαιξε για λίγο στο βάραθρο ενός ερασιτεχνικού πραγματισμού πριν ενσωματωθεί για διαιώνιση στο αντι-μνημείο των S-300. Είναι ίσως η αδύνατη επαγγελία ενός «τεχνορητορικού βλέμματος» μέσα στη γενικότερη ευρω-νοηματική και νομισματική κένωση του ελληνικού έθνους –ένα βλέμμα το οποίο στερείται του ανάλογου καταπιεσμένου μορφασμού που αρμόζει σε ένα εξαπατημένο ύφος επειδή νομίζει ότι ο αποσυντονισμός του είναι αποτέλεσμα φόρτου εργασίας. Η πεμπτούσια αυτού του τεχνορητορικού κοσμοπολιτισμού και εθνικά (δήθεν) αστιγματικού βλέμματος έχει ιστορικά συμπυκνωθεί στην άποψη του Γιώργου Πανταγιά³⁴ ο οποίος ανακοίνωσε κατόπιν εορτής «το τέλος των εθνικών κέντρων». Η σημασία αυτού του οψίνου εξ Αθηνών οράν βρίσκεται στην έμμεση αναγνώριση των αδιεξόδων του ελλαδισμού ως μοντέλου εξωτερικής πολιτικής απέναντι στην Κύπρο –συνεπώς η ρητορική διακοίνωση προς Κυπρίους του τέλους των εθνικών κέντρων– καθώς και στην υιοθέτηση της επαναπροσέγγισης ως πολιτικής μεθόδου που θ' αποκόψει το σύρμα από τον εκρηκτικό ωρολογιακό μηχανισμό της διχοτόμησης. Μεθοδολογικά η βαρύτητα της άποψης Πανταγιά είναι σχετικά ισοδύναμη με τη διακοίνωση του τέλους της ιστορίας από τον Francis Fukuyama, και είναι κρίμα που η δημόσια συζήτηση στην Κύπρο περιορίστηκε στα γραφικά πλέον όρια δημοσιογραφικής υστερίας, διπλωματικών διαβημάτων, πανικόβλητων αντιδράσεων κομματικών ηγετών και κυβερνητικών απολογιών. Η ιδέα της χειραφέτησης της Κύπρου από τα εθνικά κέντρα (Αθήνα – Άγκυρα) έκφρασε αρκούντως καθυστερημένα την αναγνώριση ενός αναγκαιού απογαλακτισμού, πλην όμως φαίνεται να υπαγορεύεται από σκοπιμότητες και ευρύτερους σχεδιασμούς πολιτικής οικονομίας του ελλαδικού κράτους. Επιπλέον, συνοδεύτηκε με μια πατερναλιστική υπόδειξη για επαναπροσέγγιση των δυο κυπριακών κοινοτήτων από τα πάνω. Υπάρχει ένα ύφος ειδικού νεοπροσήλυτου φωστήρα στην «κατεπείγουσα υπόδειξη» μιας αδήριτης αναγκαιότητας περί επαναπροσέγγισης ως στρατηγικής φόρμουλας αποφυγής της διχοτόμησης, κάτι που εκθέτει ανεπανόρθωτα το εθνικό κέντρο των Αθηνών για όλη την προηγούμενη περίοδο τυφλότητας στην οποία διατελούσε σε σχέση με την προβληματική ενός κοινού μετώπου Ε/κ και Τ/κ.

Η αναγνώριση του τέλους των εθνικών κέντρων και η πρόθεση απογαλακτισμού της Κύπρου δεν φαίνεται να συνοδεύεται από την παιδαγωγικά αναγκαία και δημόσια αυτοκριτική των εθνικών κέντρων για την ανάμειξή τους στο νησί –κάτι που θα υποβοηθούσε την ενηλικίωση και την ψυχολογική προετοιμασία των ομογάλακτων

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

Κυπρίων αδελφών και θα περιόριζε τα στερητικά σύνδρομα και τις παθολογικές συνέπειες που συνεπάγεται ένας βίαιος απογαλακτισμός. Ίσως όμως επειδή το νέο τεχνορητορικό βλέμμα του ελλαδισμού υπαγορεύεται περισσότερο από τις διακρατικές σκοπιμότητες της ευρωπαϊκής δυναμικής, ίσως γι' αυτό τον λόγο να παραμένει τυφλό στο παιδαγωγικό του έλλειμμα σε σχέση με την Κύπρο.

Φαινομενικά η Σημιτοποίηση του βλέμματος Παπανδρέου αντιπροσωπεύει (ίσως) την πιο «κυπροκεντρική στιγμή» στην οποία κατάφερε ποτέ να φτάσει η ελλαδική εξωτερική πολιτική, διαισθανόμενη έτσι κάπως την ευθύνη να συμβιβασθεί με τα κανονιστικά προτάγματα της κυπριακής αντίστασης στον ελλαδισμό. Εξακολουθεί όμως να ταλαντεύεται ανάμεσα στο κυκλοθυμικό βλέμμα του Θεόδωρου Πάγκαλου και το μουνδιασμένο βλέμμα του Γιωργάκη Παπανδρέου. Στην κατόπτευσή του το Σημιτικό βλέμμα προς την Κύπρο τείνει να εξελιχθεί σ' ένα βλέμμα σωφρονιστικού εκσυγχρονισμού. Ένα βλέμμα νηφάλιο, αυτοκυρίαρχο, σωφρονικό που θέλει να νουθετήσει και να συνετίσει τη νευρωτική και πανικόβλητη ελληνικότητα των Κυπρίων οι οποίοι δεν ξέρουν πώς να την διαχειρισθούν στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το νουθετικό βλέμμα της Σημιτικής εποχής είναι ευνοήτως καταληπτό ότι επιζητά μια νέα πειθάρχηση της κυπριακής εμπειρίας που να του αποφέρει μια συνήορη ευρω-ελληνικότητα, μια εύκαμπτη μεταλυτρωτική ελληνικότητα που να μπορεί να ανασυντίθεται και να προσαρμόζεται στις ευέλικτες τακτικές της κρατικής σκοπιμότητας. Το Σημιτικό βλέμμα περιεργάζεται στην Κύπρο μια νέα αποστρατιωτικοποιημένη πολυμέτωπη και ευρύοπη ελληνικότητα με δυνατότητα καθηγεμόνευσης απέναντι στο ανεξάλειπτο και ανελλήνιστο τουρκοκυπριακό στοιχείο στα πλαίσια της Ε.Ε.

Οι μεταμοντέρνες ανάγκες του κρατικού ελλαδισμού επιζητούν μια πιο εύχρηστη ελληνικότητα στην Κύπρο, έναν πιο εύσχημο και απαλόφρονα αλυτρωτισμό, μια φιλέταιρη αλλά και φιλήνια ελληνικότητα. Οι εκσυγχρονιστικές κρατικές ανάγκες του κατοπεύοντος ελλαδισμού θέλουν να επεξεργαστούν μια νέα εύτακτη ελληνικότητα, ένα νέο απαλόχροο, ανείδωλο μεταλυτρωτισμό κατ' αντιπαράθεση με τον κληρονομικό, απειθάρχητο, αμήνητο στην ηγεμονία και ανεπόπτευτο αλυτρωτισμό της γενιάς της ΕΟΚΑ, μια πιο απαλότρεφη ελληνικότητα συντεταγμένη με την τεχνοκρατική φιλοπραγμοσύνη μιας μεταμοντέρνας *raison d' etat*. Ο νέος Βεμπεριανός ιδεότυπος που επεξεργάζεται το ελλαδικό κράτος για τους ελληνοκύπριους υπηκόους θα εξακολουθήσει να είναι αυτός του φιλοδέσποτου ιδεολογικού ανδράποδου αλλά αυτή η ψυχολογική αδυναμία θ' αναπληρώνεται από τη συμμετοχή σε μια διάφανη διακρατική ελλαδικότητα με ηγεμονική ευρυσθένεια στην περιοχή. Αυτός λοιπόν ο ελάσσων αλυτρωτισμός φαίνεται να γνωρίζει την τέχνη της ορθής εκγύμνασης και ν' απομυζά την ανώφελη ενέργεια της προηγούμενης αλυτρωτικής γενιάς. Τώρα πια εξελίσσεται σε σχέση με τους Τουρκοκύπριους μια νέα μορφή ελληνικότητας που μπορεί να έχει εμπιστοσύνη στην ανώτερη δύναμή της σε συνάφεια με νέες μορφές βιοεξουσίας και ανασύνταξης της ηγεμονίας. Πρόκειται για ένα αφανή, ανομολόγητο αλλά διατεταγμένο και γεωμετρικό αλυτρωτισμό ο οποίος καθιστά ορατούς σε ιεραρχία όσους διαμένουν στην περιμέτρο του. Πρόκειται για μια νέα λογιστική ελληνικότητα ενσωματωμένη μέσα στο συνεχές της διευρυμένης μηχανοδομής του ελλαδικού κράτους.³⁵

Πρόκειται για έναν επανορθωτικό αλυτρωτισμό που χαρακτηρίζεται για πρώτη φορά από γεωστρατηγική ευμάθεια, μπορεί να αυτοπεριορίζει τις παρεκτροπές του, είναι διαβουλευτικός μέσα στο εξουσιαστικό συνεχές της επιτήρησης, ξέρει να γνωρίζει και να προσοικειώνεται αντιστάσεις, να συμφύρει, να αναμιγνύει και να συγχωνεύει ανταγωνισμούς προκαλώντας σύγχυση για τις προθέσεις του, ξέρει να επικουρεί, να συντρέχει και να επανορθώνει προσγενόμενες ζημιές των θυμάτων του. Είναι ένας αλυτρωτισμός συνειδητά συμβιβασμένος με το καθεστώς της ανεξαρτησίας³⁶ ως λειτουργικού πια όρου της ηγεμονίας του που είναι γι' αυτόν ακριβώς το λόγο αναμορφωτική ηγεμονία, συνθετική στιγμή της Φουκωϊκής και Γκραμιστικής διαδικασίας ομαλοποίησης των νέων υπηκόων της μεταμοντέρνας βιοεξουσίας. Ένας κατ' επίφαση ουμανιστικός αλυτρωτισμός ικανός να ενσωματώνει ακόμη και την Τουρκοκυπριακή αντίσταση στον κοινοτικό εθνικισμό, ένας αλυτρωτισμός που, όπως ακριβώς ο πανοπτισμός του Jeremy Bentham, ασκείται ακόμη και όταν ο ίδιος εκλείπει. Και εκλείπει όντως αφού έχει υποστεί τη μετάλλαξη που του επέφερε το μεταποικιακό καθεστώς της ημι-ανεξαρτησίας του ημι-κράτους και της προσχώρησής του στην Ε.Ε. ως προσομειωμένης και δευτεράιας ελληνικής οντότητας υπό την επικουρία του κατοπεύοντος Ελλαδικού κράτους.

Μια τέτοια εξομαλύνουσα ελληνικότητα σε αναμορφωτική αποστολή στην Κύπρο αναζητά επειγόντως να

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

πειθαρχήσει στις νέες συνθήκες της μεταμοντέρνας βιοεξουσίας τους υπότροπους και ανώφελους εθνικισμούς της γενιάς της ΕΟΚΑ και της ΤΜΤ. Η συνάντηση Σημίτη στην Ελληνική Πρεσβεία της Λευκωσίας με ηγέτες Τ/κ και Ε/κ κομμάτων δύο μέρες μετά την υπογραφή της συνθήκης προσχώρησης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ε.Ε. είναι συμπτώματα αυτής της νέας δυκτούμορφης, κοινωνικά ωφέλιμης και ποιμαντικής ελληνικότητας, η οποία μέσα από την παραγωγικότητά της στο πεδίο της Κυπριακής σύγκρουσης περιπλέκει τις παραδοσιακές αντιπαλότητες, τις συμψηφίζει μέσα από τη «διπλωματία των πολιτών» που σπάζει τα διαχωριστικά τείχη και διεκδικεί (μέσα ακριβώς από τη ρευστότητα της κοινωνίας των πολιτών) τη διευρυνόμενη αναπαραγωγή της κρατικής εξουσίας. Αυτή ακριβώς η Φουκωϊκή μετάλλαξη της ελληνικότητας ως ιδεολογικής εμπειρίας της κυριαρχίας αντιστοιχεί σε μια βοναπαρτική στιγμή της ηγεμονίας που θέλει πια να νομιμοποιηθεί ως βιοεξουσία μέσα στη ρευστή κοινωνία των πολιτών. Όμως η λεγόμενη κοινωνία των πολιτών στην Κύπρο είναι το υποκατάστατο του αδύνατου βοναπαρτισμού του κράτους. Το προτεταγμένο ελλαδικό βλέμμα, ως προπορευόμενο βλέμμα εμπροσθοφυλακής και πολυσυλλεκτικότητας που είναι, εφόρμησε κυριολεκτικά μαζί με την αυθόρμητη κίνηση των μαζών, του πλήθους που διασπούσε τη διαχωριστική γραμμή του τείχους της Λευκωσίας ανατρέποντας τους αρχικούς διαταγμούς της Ελληνοκυπριακής εξουσίας, επειδή ακριβώς γνωρίζει καλύτερα από την τελευταία ότι είναι μέσα στην παθητική επανάσταση του πλήθους που διακυβευεται η πολύτιμη βοναπαρτική στιγμή της ηγεμονίας και της συμπύκνωσης της υποτέλειας και του ανταγωνισμού σε σχέση. Πριν εξαντληθεί αυτή η αυθόρμητη κίνηση του πλήθους προστρέχει να την κατοχυρώσει και να τη ρυθμίσει ως πολύτιμη πηγή διευρυνόμενης αναπαραγωγής και νομιμοποίησης της σφετερισμένης και προσπύσσουσας Ελληνικής Κυπριακής Δημοκρατίας. Το ελλαδικό βλέμμα επιζητεί την αναμόρφωση του τρόφιμου κράτους, του φατριακού ελληνοκυπριακού κράτους το οποίο γίνεται αντικείμενο επιτακτικών και πιεστικών επενδύσεων στην κατεύθυνση της μέγιστης εξειδίκευσης της ηγεμονίας, χωρίς υπερβολές, χονδροειδείς ελλείψεις και ανώφελη δαπάνη εξουσίας. Ένα κράτος που να μπορεί επιτέλους να εξανθρωπίζει, να εξατομικεύει και να ομαλοποιεί τους Τουρκοκύπριους πολίτες χωρίς προσφυγή σε προμοντέρνες μορφές βίας, εξασκώντας δηλαδή σημειοτεχνική βία που να μπορεί να καθιστά τους Τουρκοκύπριους πολίτες συνένοχους του εκβιασμού τους μέσα από μια υπολογισμένη ρύθμιση της εκνομίας (δηλαδή των ψευδο-πανεπιστημίων, των ψευδο-εγγράφων, των ψευδο-ταυτοτήτων, του ψευδο-τουρισμού, του ψευδο-αθλητισμού, της ψευδο-εξουσίας της κατεχόμενης βόρειας Κύπρου). Ένα κράτος που να μπορεί να εξειδικεύεται σε νέες μορφές προσανδραποδισμού, που να μπορεί να εξασκει digital κυριαρχία αλυσοδένοντας τους πολίτες με τις δικές τους ιδέες, αδυναμίες και αυταπάτες. Ένα κράτος που να μπορεί να θεμελιώνεται πάνω στους ιστούς του ανθρώπινου εγκεφάλου, ένα κράτος μοντέλο αδάπανης εξουσίας που να μπορεί να εντάσσει τους τουρκοκύπριους σ' ένα δίκτυο ταξιδιωτικών εγγράφων, διαβατηρίων, ταυτοτήτων, εντατικής καταγραφής και συσσώρευσης ντοκουμέντων. Επιδιώκεται η συγκρότηση μιας εξουσίας εγγράφων, μεθόδων σήμανσης και εξακρίβωσης ταυτοτήτων για να παρακολουθείται η πρόοδος, η νομιμοφροσύνη και η ευλάβειά τους απέναντι στο μεταλλαγμένο κράτος. Οι επιδόσεις των Τουρκοκυπρίων σε σχέση με την «αγωγή του πολίτη» θα παρακολουθούνται μέσα απ' αυτόν ακριβώς τον κώδικα πειθαρχικής ατομικότητας.

Για πρώτη ίσως φορά η ταπεινή Τουρκοκυπριακή ατομικότητα θεωρείται άξια περιγραφής. Την κοιτάζουν, την παρατηρούν, την αφηγούνται σαν ένα κρατικό ντοκουμέντο για ενδεχόμενη χρήση στους διακρατικούς μηχανισμούς της Ε.Ε. Η Ελληνοκυπριακή εξουσία μαθαίνει κατεπειγόντως την τέχνη της εξατομικεύσης και της διάπλασης της Τουρκοκυπριακής ατομικότητας, που είναι χωρίς αμφιβολία μια πλασματική «ιδεολογική» παράσταση μιας εν εξελίξει πανοπτικής ηγεμονίας. Το ελλαδικό βλέμμα ως βλέμμα εμπροσθοφυλακής ρίχνει φως στην κυπριακή ελευθερία αλλά εφευρίσκει και την πειθαρχία στην ωφέλιμη ισχύ της ηγεμονίας. Μέσω λοιπόν αυτού του εξατομικευτικού βλέμματος διαπιστώνεται μια «επιστημολογική χειραφέτηση» της ελληνοκυπριακής εξουσίας. Με αφετηρία βεβαίως την εκλέπτυνση και τον ευρω-εκσυγχρονισμό του αλυτρωτικού συναισθήματος το οποίο, χάρη στη συσσώρευση ήρεμης κατοπτικής και πανοραμικής γνώσης, έχει υποστεί τον αναγκαίο θεωρητικό εξαγνισμό από την ομαλοποιητική και επανορθωτική μέριμνα του ελλαδικού βλέμματος.

Αντίθετα το βλέμμα Κώστα Ζουράρι ο οποίος καθιερώθηκε ως ένα είδος σοφιστικού αντι-Καστοριάδη είναι ένα ζόρικο αντινομικό βλέμμα. Ιεροανίερος και Θουκυδίδειος «τηβεννοφόρος» μιας υπερρεαλιστικά θεοκεντρικής πολιτειολογίας υποστασιοποιεί το εθελόθυτο βλέμμα ενός άμαχου милитарισμού, όπως εκφράζεται στο ύφος των

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

στρατιωτικών αγίων της ορθοδοξίας, νωχελικώς εθισμένων σε έθος θριάμβων. Το σημαντικό για την Κύπρο είναι ότι ο Ζουράρις ως αντι-Καστοριάδης θεωρεί το πρόταγμα της αυτονομίας και της αυτοθέσμησης ως ατομοκεντρική νευρώση: «Διο δεδόχθαι τη βουλή και τω δήμω των Αθηναίων, εξαιμένους και θύσαντες τοις θεοίς και ήρωσι τοις κατέχουσι την πόλιν και την χώραν...».³⁷ Η πόλη και η χώρα των Αθηναίων δεν ανήκει σ' αυτούς αλλά στους κατέχοντες θεούς και ήρωές της. Τα συμπεράσματα αυτής της τοκοφόρας, θεοβλαβούς νεκροφιλίας για την Κύπρο, νήσο αγίων και ηρώων, εξυπακούονται. Το βασιλικό έθνος των Ελλήνων λοιπόν λογοδοτεί συνεχώς νεκρόθεν και θεόθεν. Ο Ζουράρις εδώ θεωρεί πλήρη την αναχαίτιση και ανατροπή του νευρωσικού παραληρήματος του Καστοριάδη περί αυτοθέσμησης. Το ελληνικό έθνος ως «βασιλικό γένος πληρώνει και ξαναπληρώνει τη μοναδική του ύβρη, την ύβρη της πρωτιάς του».³⁸ Είναι αυτή την πρωτιά που θέλει ο Ζουράρις να υπερασπιστεί όταν προστρέχει να διασώσει τον Σεφέρη από τον «αναρχοφωτομύστη της πολυδιασποράς» Λορεντζάτο, ο οποίος τόλμησε την εσχάτη των ύβρεων κατά του «δογματοπαγώς αθώου Σμυρνιού». Η σαρκαστική υποτίμηση της διασποράς στο πρόσωπο του Λορεντζάτου αντανακλάται και στο γεγονός ότι ο Ζουράρις αποσιωπά την εχθρική μεταχείριση του διασπορικού Καβάφη από τον Σεφέρη σ' ένα βιβλίο πεντακόσιων τόσων σελίδων αφιερωμένων στις Δοκίμες του τελευταίου. Αντίθετα αναδειχνει τον Σεφέρη σε σύγχρονο μυστικό πατέρα, γέροντα της φιλοκαλίας, Μάξιμο Ομολογητή και μάρτυρα της ορθόδοξης κρυφιομυστίας, ο οποίος είναι «πλήρως αντι-εστέτ», «κατά της δυτικής καλαισθησίας και του ατομοκεντρικού αισθητικού της ναρκισσισμού».³⁹ Ο Σεφέρης «έχει ως βιοτήν την καθ' ημάς φιλοκαλίαν. Άλλο καλαισθησία κι' άλλο φιλοκαλία».⁴⁰

Το εντυπωσιακό είναι ότι ο Ζουράρις –εικονοκλαστικός λοξίας και εθνικιστής επιπέδου με υπερικανότητες στη μεθυπερβατική (μεταμοντέρνα) χρήση της γλώσσας και τη διαχείριση της παράδοσης– όταν εκφέρει γνώμη για την Κύπρο και την ευρωπαϊκή της προοπτική εκπίπτει μοιραία όπως κάθε Ελλαδίτης literatus σε φιγουρατζή ανυπόφορων clichés. Τότε η ειροχαρής ευλογία εγκαταλείπει το ιεροανιερό του βλέμμα. Ο λόγος του για την Κύπρο δεν καίει επειδή ο ίδιος δεν είναι καμένος από το θέμα του. Η Κύπρος δεν είναι σάμαλι και ΠΑΟΚ για να πει «και τα μυαλά στα κάγκελα». Άλλο Μάξιμος Ομολογητής, Αβάς Ισαάκ και Θουκυδίδης και άλλο Γιαλλουρίδης. Πού και για ποιον να πετάξεις τα σπλάχνα σου; Δεν υπάρχει το ένστικτο, το μέσα στίγμα, η θερμή ανάσα του πολύμοχθου πραγματιστικού βλέμματος, επειδή η Κύπρος τελικά emπίπτει στα επίκτητα καμώματα των Ελλαδιτών. Στην Κύπρο παραιτούνται απ' αυτό που ανακάλυψαν και πρόσφεραν στον παγκόσμιο πολιτισμό: την τραγική ματιά, το μέτρο και την επιείκεια. Βλέμμα υπερβάλλοντος ζήλου το οποίο εφορμά στο κενό για να προσκρούσει στον πάτο ενός ποτηριού.

Ξάφνου, το υπεράναρχο, σκληρό, υπονομευτικό χιούμορ και η δύσφατη ειρωνεία του Ζουραρικού βλέμματος υποχωρεί. Η Κύπρος προβάλλει ξανά ως η μταιωμένη φυγή του νεο-ορθόδοξου μηδενισμού. Η γλώσσα δυσκολεύεται να βγει δροσάτα και ιερολογικά να μιλήσει για την κοινή μας κυπριακή σύνθλιψη, «για τις διαδοχικές νικές/ήττες του αριθμημένου μας πλέον τίποτα (...) ότι όλοι φταίμε και όλοι παρά λίγο να μην φταίγαμε. Περίπου κάποιος φταίει περισσότερο, αλλά μόνο περίπου, πάντοτε περίπου (...) όλοι πηγαινοέρχονται λοξά».⁴¹ «Ότι η απελπισία είναι φρόνημα δυτικόφρονων Μανιχαίων και εκδήλωση φανατισμού όπως άλλωστε και η αδιάλλακτη υπεράσπιση του δικαίου».⁴² Γιατί στην Κύπρο σωπαίνει «ο στρατιωτικός άγιος που πρώτος καταργεί το δικαίωμα στη νίκη, πρώτος ο ένοπλος ηγήτωρ αποπλίζεται ως αμνός αοργησίας που προετοιμάζει την κατάργηση του πολέμου και της εξουσίας».⁴³ Εδώ άλλωστε «τριγυρνάμε συφοριασμένοι μέσα στις μίζερες χαρές μας –σε νίκησα– ή στις φθαρτές μας δόξες –είμαι περιούσιος (λαός) την στιγμή που είμαι πια ανούσιος. Ότι σερνόμασε εδώ στα προσφυγικά παίζοντας εσύ τον Έλληνα κι εγώ την γυναίκα. Παίζουμε χαμένες ταυτότητες και πάμφωτα πρόσωπα σ' ένα ταριχευμένο θίασο σκιών όπου σκιές σκιάζουν άλλες σκιές και θαμπώνονται από το σκοτάδι τους (...) αν δεχτούμε ότι τίποτα δεν είμαστε (...) τότε ίσως ξαναρχίσουμε (...) να γινόμαστε κάτι (...) γιατί στο μεταξύ θα έχουμε τριφτεί μεταξύ μας με επιείκεια».⁴⁴ Επιείκεια ή επινίκια, αυτό είναι το δίλημμα του Ζουράρι όταν σκοντάφτει στην Ξέρα της Ανατολικής Μεσογείου. Το βλέμμα γρονθοκοπιέται με τον εαυτό του ανίκανο να βγει από την εσωτερική του διαμάχη, αυτής της τραγικής φάρσας του «εθνικού προβλήματος», που καρναβαλίζει τις διαφορές και προβαίνει σε υπερρεαλιστικούς εκβιασμούς σε βάρος των φίλων της Κύπρου.⁴⁵

Όλα τα παραπάνω οπτικοκεντρικά επεισόδια ανακεφαλαιώνουν μια αβασάνιστη στάση που είχε ήδη αρχετυπικά

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

εγγραφεί στο οριενταλιστικό βλέμμα της φιλολογικής νεωτερικότητας του Σεφέρη. Ο ίδιος θα στηλιτεύσει την εθνικόφρονη λογιολογία της Κύπρου υιοθετώντας ουσιαστικά την εκτίμηση του Άγγλου Maurice Cardiff: «κακοί χαρακτήρες, νερούλοι, βγάζουν ρητορικούς λόγους για την Ένωση (ενώ) δείχνουν κρυφά πως είναι έτοιμοι να συνεργαστούν με τους Άγγλους». Σε αντίθεση με τους εθνικόφρονες - ενωτικούς literati οι οποίοι «αποφεύγουν να στραφούν στις τοπικές παραδόσεις, λαογραφία, γλώσσα κ.λπ., για να μη γίνει εκμετάλλευση από τους Άγγλους ότι η Κύπρος δεν είναι Ελληνική»,⁴⁶ ο Σεφέρης θα εκδράμει στην κυπριακή ύπαιθρο για να αφουγκραστεί και να συλλέξει ζωντανά αποτυπώματα και μαρτυρίες μιας Ομηρικής, ελληνικής λαϊκής παράδοσης. Αυτό φαίνεται να δικαιώνει τον χαρακτηρισμό που ο Said απέδωσε στον μοντέρνο οριενταλιστή, ως ήρωα που έσωξε την Ανατολή από το σκοτάδι, την αποξένωση και το αλλόκοτο, ανασυγκροτώντας χαμένες γλώσσες, χαμένα ήθη, χαμένες νοοτροπίες και ιερογλυφικά.⁴⁷ Όπως η Ανατολή λειτούργησε για τους δυτικούς ταξιδιώτες ως νοσταλγία για τον χαμένο ευρωπαϊκό μεσαίωνα, έτσι και η Κύπρος λειτούργησε ως φίλτρο νοσταλγίας ενός αυθεντικού μεταφυσικού ελλαδισμού. Επομένως η Κύπρος μπήκε κάτω από τον σφετεριστικό φακό της εργαστηριακής φιλολογίας ως αντικείμενο οριενταλιστικής γοητείας, ως συμβολικά ανατιμημένο υποκατάστατο ενός αυτόχθονου εσενσιαλιστικού ελλαδισμού, ένα υποκατάστατο φαινομενικά φορτισμένο με απρόσβλητη θετικότητα. Έχουμε μια νεο-ρομαντική και γι' αυτό νυχλιστική προσοικείωση της «Κύπρου» στο βαθμό που αυτό εξυπηρετεί την ένταξή της στο φιλολογικό υπεραφήγημα μιας υπαρξιακά ασταθούς αστικότητας, εθνικά αναβαπτισμένης στην περιφέρεια. Γι' αυτό όλες οι αντιφάσεις και θεράπουσες ειρωνείες της ελλειπτικής συγκρότησης μιας πολυκοινοτικής κυπριώτικης ταυτότητας με ταξικό υπόβαθρο είτε αγνοήθηκαν, είτε περιφρονήθηκαν.

Η διακοινοτική έκρηξη των μεγάλων αιματηρών εργατικών αγώνων της δεκαετίας του '40 που συντάραξε το αποικιοκρατικό καθεστώς, το εκκλησιαστικό κατεστημένο και την ενωτική Δεξιά –αγώνες που θεμελίωσαν τον αργόσυρτο σχηματισμό νεωτερικών ταυτοτήτων από τα κάτω, αγώνες που τεκμηριώναν μια αντι-αποικιοκρατική νεωτερικότητα που απηχούσε τον πληβειακό διακοινοτικό ουμανισμό της καθημερινότητας των ιθαγενών subalterns– δεν μπόρεσαν να συναρπάσουν το οριενταλιστικό φαντασιώδες του Σεφέρη. Έτσι όμως εκτίθεται ως «ψευδομέτοχος» της κυπριώτικης εμπειρίας υποδείχνοντας απλά στους ενωτικούς μανδαρινούς λογίους ολίγες κανονιστικές οδηγίες και χρήσεις της κυπριακής ελληνικότητας.

Ολοκληρώνοντας αυτό τον προβληματισμό μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο τρόπος με τον οποίο ο Σεφέρης χειρίστηκε το «κυπριακό ζήτημα» ηθικο-αισθητικά φαίνεται σήμερα υπερβολικά δεσμευμένος από τις ιδεολογικές προτεραιότητες του έθνους-κράτους και επομένως ακατάλληλος για ενσυναισθητικό αφουγκρασμό της πολυπλοκότητας και του βαθμού δυσκολίας που απαιτείται για την κατανόηση της μεταμοντέρνας δυσθυμίας των ιθαγενών. Η μεταμοντέρνα Κύπρος προσιδιάζει περισσότερο με μια Καβαφική δυστοπία απατημένων και απατεώνων, εμπαιγμών και επιδοτημένων αλυτρωτικών φανακισμών, διαψευσμένων προσδοκιών και μάταιων προσπαθειών. Και όμως, ανάμεσα σε ελλαδοτουρκικά κρίματα, μεταπτώσεις και μεταστάσεις, επιβιώνουν ακόμη υπογείως τα καβαφικά κρίματα. Ίσως μια κυπριώτικη λύση του εθνικού γόρδιου δεσμού να μην περνά κατ' ανάγκη μόνο μέσω Βρυξελλών, Αθηνών και Άγκυρας. Ίσως πρωτίστως η λύση να περνά μέσα από την παράδοξη συγκίνηση του Καβαφικού της κενού.

9. Αντί επιλόγου

Πρώτη φορά που έβλεπα αυτό το νησί· με

συγκίνησε κατάβαθα, ντράπηκα κιόλας με

κάποιο τρόπο, που δεν υποψιαζόμουνα

τόσην Ελλάδα που βρισκότανε πλάι μου (μια

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

ώρα με το αεροπλάνο από την Βηρυτό)⁴⁸

Προσηματική αυτοταπείνωση, επιστολογραφικό *dissimulare* μιας εθνογραφικής υπεροψίας. Πουθενά αλλού ο Σεφέρης δεν αξιώθηκε «τόσην Ελλάδα». «Κύπρος»: «το προπατορικό μάθημα» του ελληνισμού, ένα όμως μάθημα –ας το προσέξουμε– που παραδίδεται από αφελείς, ανύποπτους, ελλείπει προσποιήσεως ιθαγενείς: «Εκεί στην Κύπρο το βρίσκει κανείς (το προπατορικό μάθημα) αν έχει μάτια να το γυρέψει. Αυτοί οι άνθρωποι είναι πολύ πιο κοντά στες ρίζες από μας – δεν νομίζω να το ξέρουν, ίσως τόσο το καλύτερο». Τόσο το καλύτερο για ποιους; Γι' αυτούς που δεν το ξέρουν κατά την εθνογραφική σπεκουλάτσια του ποιητή, ή για μας που τους έχουμε ανάγκη για λόγους συνοχής ταυτότητας; Φτάνει οι ποιητές του έθνους να έχουν μάτι και να τους γυρέψουν, να τους στρογγυλέψουν, να τους περιδινίσουν για να μας πουν ποιοι είμαστε εμείς. Ο Σεφέρης εγείρει ισχυρές αξιώσεις ταυτότητας, συνειδητοποιεί υπερβολικά την ιδέα, θέλει να εκβιάσει απάντηση από τους εξωτικούς ιθαγενείς του Ελληνισμού οι οποίοι βρίσκονται σε κατάσταση λανθάνουσας εθνικής συνείδησης χωρίς αυτογνωσία: «δεν νομίζω να το ξέρουν» οι ιδανικοί νεο-άγριοι του Rousseau, διαβιούντες προφανώς στην πλασματική φυσική κατάσταση ενός μη ματαιόδοξου ναρκισσισμού. Ακόμα μια παρορμητική υπόμνηση του Ρουσσώϊκου *amour de soi* των βουκόλων του ελληνισμού που δεν έχουν ακόμη γνωρίσει εθνική αυτοσυνείδηση.

«Δεν νομίζω να το ξέρουν». Κάποιοι όμως ταξιδιώτες το ξέρουν. Η εθνογραφική διπλωματία το ξέρει, το εξαίρει, το διεγείρει, το ανυψώνει, το αφαιρεί προς ιδίαν χρήσιν. Η εθνογραφική διπλωματία επιάρεται, αφυπνίζει το υλικό της, το εγκωμιάζει, το παρα-κινεί. Ποιος ξέρει για ποιον και ποιες είναι οι συνέπειες του γνωρίζειν, του προσποιείσθαι της ποιήσης, πώς εκ-τιμούμε τον έπαινο που μας επιάρει, πώς διαβάζουν σήμερα οι δύστροποι νεο-ιθαγενείς τις βουλήσεις ισχύος μιας προσηματικής ντροπής που διακοινώνεται ως προφύλαξη για να επαιτήσει «αυτούς που δεν ξέρουν»; Επανερχονται στη σκέψη μου οι ιθαγενείς κολότζιες: «Ξέρεις τις κολοκύθες. Να ιδείς πώς τις πλουμίζουν: ήρωες της επανάστασης, πλουμίδα καθαρά, διακοσμητικά, γοργόνες, πουλιά, ζώα, δέντρα, ένας άπειρος κόσμος που βρίσκει την έκφρασή του πάνω σ' αυτό το ξύλο που καταφέρνουν να του δώσουν μια γλυκύτατη πατίνα». Η «Κύπρος» ίσως να μην είναι Barbados, νησιά Galapagos, Antigua, Trinidad, Solomon islands, Sumatra, Borneo, New Caledonia ή νησιά Marianas του ελληνισμού. Ίσως να είναι κάτι σαν οξύμωρος στοχασμός αντιμαχόμενων εννοιών, κάτι ανάμεσα σε μια πλουμιστή μεταφυσική κολοκύθα του ελληνισμού και την υδρορρόη μιας μικρής βυζαντινής εκκλησίας όπως αυτήν που απέστειλε ο Σεφέρης στον Ν. Βαλαωρίτη. Το συμπέρασμα αυτής της παραδοξολογίας είναι αμφίρροπο. Η Κύπρος ως εξωτική κολοκύθα εθνικής ποίησης μπορεί να είναι, ίσως και να είναι, ό,τι απόμεινε ως κατάλοιπο, πλεόνασμα στοργής και υπεραξία εθνογραφικής διπλωματίας: μια ραγισμένη κολόνα μοιρασμένη στα δύο. Ως τεχνική επινόηση, ως απόφυση φιλολογικής αγωνίας, ως λεξικό εμπλουτισμένο με εξωτικά λήμματα και συμπτώματα, η «Κύπρος» ορθώθηκε από την ποίηση σε χρησμό της αλήθειας ενός μεταφυσικού ελληνισμού. Στην κορυφαία Σεφερική της στιγμή, η εθνική φιλολογία αναζήτησε στην Κύπρο τη μεταφυσική της ρίζα. Όπως ομοιοτρόπως ο Ελύτης εντόπισε ως γεωγραφικό ορίζοντα των μεταφυσικών του πηγών τον Αιγαιακό χώρο. Σε σχέση με τον Σεφέρη η «Κύπρος» ως φιλολογική ζυγαριά θα επιμετρήσει τις νέες ποιητικές ισορροπίες του έθνους. Εκεί θα γίνει ο απολογισμός της ορθότητας του ελληνισμού ως διπλωματικής πολιτικής αλλά και ως εξ' αποκαλύψεως μεταφυσικής αλήθειας. Εκεί θα γίνει η λυτρωτική του ανασκόπηση.

Η Κύπρος εξέρχεται διαφορετική απ' ό,τι ήταν πριν την αγγίξει η χαρισματική κατοπτεύουσα μέριμνα του Σεφέρη. Εξέρχεται των σκοτεινών και σιωπηλών στοών του αποικιακού αρχείου της ιστορίας της, απαλλάσσεται από τον φόβο, τη ντροπή και τη μειονεξία της χαμηλόφρουδης επαρχιακής της κουλτούρας. Αποχτά καθεστώς οριακής αφυπνισμένης αλήθειας μέσα στον φιλολογικό ιστό του κατοπτεύοντος ελληνισμού. Γίνεται εστία αναζήτησης της ελλείπουσας ιδανικότητας του έθνους συνοδεία κοινοτοπιών. Αυτός είναι και ο πεπατημένος ποιητικός τόπος κάθε υπόρρητου συνήθως εθνογραφικού σχολαστικισμού.

Η κατοπτεύση της «Κύπρου» από τον Σεφέρη, η ποιητική και ημερολογιακή αποτύπωσή της, δεν ισοδυναμεί με μαρτυρία αλλά με ομολογία. Η γενετική ανάδειξη, κατανομή, και εγκωμιαστική ταλάντωση της Κύπρου μέσα στο *dispositif* της ελλαδικής φιλολογίας απαντά κατά τη γνώμη μου στην επείγουσα ανάγκη μιας ομολογίας και ενός ερωτήματος. Η εργαλειακή στίξη της ομολογίας και του ερωτήματος παγιώνει την «Κύπρο» μέσα στην οριακή συρραφή του εθνικού φιλολογικού φαντασιώδους. Μέσα σ' αυτή την ομολογία-χωρίς-εξομολογητή, η

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

«Κύπρος», απογυμνωμένη από τα αινίγματα και τους γρίφους της, απαλλαγμένη από τα ενοχλητικά παράδοξα των ταυτοτήτων της και την κλίμακα των διαταγμών της, συμπυκνώνεται μέσα στον καθρέφτη της εξωτικής σημασίας που της απόδωσε ο Σεφέρης.

Η «Κύπρος» φέρεται επίσης να έχει συντάξει απάντηση στο ανομολόγητο, αδιατύπωτο αλλά υπονοούμενο, υστερικό ερώτημα «ποιος είμαι», «τι είναι Ελλάδα» κ.λπ. Η «Κύπρος» του πιο πάνω καθρέφτη δεν δίστασε, ούτε ολιγόρησε. Απάντησε προφανώς ότι «Ελλάδα είμαι εγώ». Με πατέντα περίσσειας ελληνικότητας και «γνησιότητα χαρακτήρα» η «Κύπρος» θα επανακεντρώσει τη φαντασιακή σημασία του έθνους, θα ανακωδικούσει την εξωτική εμπειρία της νεωτερικότητάς του και πάνω απ' όλα θα θεραπεύσει οξείες διαταραχές της ταυτότητάς του όπως αυτές εκδηλώθηκαν περιπαθώς από τη γενιά του '30. Η «Κύπρος», γεωγραφική εξέλιξη αυτής της υστερικής διαταραχής, αποτελεί εκλεκτή ενσάρκωση της υπαρξιακής βεβαιότητας του ποιητή-έθνους που συγκολλά προσωρινά τη θρυμματισμένη φαντασιακή πληρότητα της γενιάς του. Το ανομολόγητο ερώτημα «πού βρίσκεται η γνήσια Ελλάδα;», «πού είναι οι πραγματικοί Έλληνες;» «στην Κύπρο ή στην Ελλάδα;» –ένα ερώτημα πολλαπλών υποτροπών και συρραφών που ισοδυναμεί με το δια-κλινικό ερώτημα «είμαι άνδρας ή γυναίκα;» «νεκρός ή ζωντανός;» Απαντώντας όμως η Κύπρος μετατρέπεται σε σύμπτωμα του υστερικού ερωτήματος που της απ-ευθύνεται. Ο ποιητής αποποιείται έτσι την ευθύνη του ερωτήματός του. Η απάντηση εγγράφεται και πορεύεται διά μέσου του εξωτικού πεδίου του άλλου.

Για ν' απαλλάγει η «Κύπρος» από τη συνενοχή της στο υστερικό ερώτημα πρέπει ίσως ν' απαλλοτριώσει εκείνο τον δοτό ρόλο που την θέλει να δεσμεύει το άγραφο πεπρωμένο και το μεταφυσικό μυστικό της ταυτότητας ενός έθνους, και να καθοδηγήσει το ερωτών κλινικό υποκειμένο στο χέλιος της δικής του απάντησης. Υπολείπεται όμως ακόμη της έλλογης θυμικότητας που απαιτείται για την απαλλοτρίωση αυτού του δοτού ρόλου. Επομένως η «Κύπρος» δεν είναι απλό υπόλοιπο –όπως ίσως θα την ήθελαν οι κοινωνιολόγοι της: η ίδια εξακολουθεί να υπολείπεται ως φιλοσοφικό εγχείρημα. Ενωώ υπολείπεται φιλοσοφικής περιπέτειας και επαρκούς διακινδύνευσης του νοήματός της, κάτι που θ' απεργαζόταν εκδοχές διάσωσης από την υπερβολή και την ύβρη της περίσσειας ταυτότητας και του πλεονάζοντος αυτισμού των διαφορών.

Όταν ο Σεφέρης εικάσθηκε μια όψη της Κύπρου ως θαυμασιώδους εθνικής φανέρωσης, παράλειψε να στοχασθεί την περιπέτειά της όχι απλά ως «θύματος» της διπλωματικής πλεκτάνης των μεγάλων δυνάμεων, αλλά και ως διακινδύνευση του νοήματός της, ως δηλαδή περιπέτεια νοήματος των ίδιων των Κυπρίων, ως παίγνιο μιας υποσυνείδητης εσωτερικότητας και νεωτερικού σπαραγμού της αθέατης ιθαγένειας των ίδιων των Κυπρίων. Παρουσιάσθηκε ως «εικόν είμι της αρρήτου δόξης» της Ελλάδος, ως μεταστοιχείωση, ως επέκταση και παράταση του αιώνιου της χρόνου, ως εξωτική εφεδρεία των πνευματικών της αποθεμάτων. Και όμως η «Κύπρος» εκλείπει φιλοσοφικώς. Ως μεταμοντέρνο περίσσευμα ή «υπόλοιπο» της διακρατικής εξίσωσης και του ανταγωνισμού Ελλάδας-Τουρκίας κρίνεται ανεπαρκής να διεκπεραιώσει τον ρόλο του ένοπλου υποκειμένου. Βεβαίως η μεταμοντέρνα εκδοχή της Κύπρου ως υπόλοιπου αποκαθιστά την «Κύπρο» ως ιδανικό περίσσευμα (που δυστυχώς επιδέχεται αποθήκευση), αλλά την παραβλέπει ως υποκειμένη ύλη και ερευνώμενο πρόβλημα χωρίς εγγυημένες λύσεις αινιγμάτων ταυτότητας, χωρίς δηλαδή εγγυημένες συνθήκες αποθήκευσης και κατάψυξης. Η διεπιστημονική καριέρα της έννοιας της «Κύπρου» παραμένει φιλοσοφικώς απαρέμφατη, απόσπυδη και παραμελημένη, τεθλασμένη από τεθλιμμένες διαφορές σ' ένα συμπιεσμένο χώρο. Αντί «περίσσευμα» θα πρότεινα το απόθραυσμα ως ερμηνευτική δοκιμή: τεμάχιο συντριμματος και απόθραυσσης. Αισθάνομαι ότι η έννοια της απόθραυσσης αναμεταδίδει χωρίς υπερβολικούς παραμορφωτικούς ήχους τις κλαγγές, τους κροταλισμούς, και τους κιχλισμούς που ανοίγουν διεξόδους ταυτότητας και «μυστικές διοδεύσεις» προς φαντασιακές μετακοινότητες.

Η θραύση των τεμαχίων από τη γιγαντομαχία περί της ουσίας της «Κύπρου», οι περιφρήμες μεταμοντέρνες διαφορές που διεκδικούν την κρατική της (εξ)ουσία μετερχόμενες εξειδικευμένη διακοινοτική, υπερκοινοτική και διαπροσωπική βία, επιβεβαιώνουν το αποθραυεσθαι της ευκλείας, του αποχωρισμού τους από την αγαθή φήμη και την καλή υπόληψη που διακοινωνεί η μεταμοντέρνα τους αθωότητα. Οι διαφορές αποστάζουν μένος εξίσου. Ίσως μετα-φιλοσοφικές δοκιμές και απόπειρες οριακές εκ του αποσταδόν, ίσως αν τέτοια εγχειρήματα καταφέρουν να συγκροτήσουν βιώσιμες μορφές αναστοχαστικής δημοσιότητας, ίσως τότε καταφέρουν με

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

ελάχιστη απόσπαση προσοχής να παρηγορήσουν και να δροσίσουν τις διαφορές από τον έσχατο ιδρώτα της επιβολής.

Και όμως, η εμμενής αδυναμία του κυπριώτικου κριτικού λόγου να προχωρήσει σε φιλοσοφικές κωδικοποιήσεις των αντιφάσεων της διασπορικής εμπειρίας, η δυσανεξία του σε σχέση με τις μεγάλες φιλοσοφικές παραδόσεις, η νευρική και δυσανασχέτησή του απέναντι ακόμα και σε πιο ήπιες μεταφιλοσοφικές χειρονομίες, θεωρώ ότι αποτελεί σύμπτωμα της μεταπρατικής αλλοτρίωσης που εξακολουθεί να συσσωρεύει η εσωτερική του ελλαδικού βλέμματος με αποτέλεσμα να ιθαγενεοποιούνται ταυτότητες, να απολυτοποιούνται ετερότητες, να εκτραχύνονται οι εδαφικότητές τους, να γίνονται άκαμπτες οι διαδράσεις τους και έτσι να μην επιδέχονται φιλοσοφική απορία. Αυτό το φαινόμενο ιδεολογικού μεταπρατισμού είναι αντίστοιχο της πνευματικής αναπηρίας και μειονεξίας που προξένησε ο Ευρωπαϊκός ρομαντισμός στην ίδια την Ελλάδα. Οι συνέπειες της μεταπρατικής διείσδυσης του ελλαδισμού στην προσωπική και κοινωνική ζωή της Κύπρου παράγουν οργανικές πλέον αδυναμίες αυτογνωσίας. Το φιλοσοφικό έλλειμμα που παρατηρείται γενικά σ' όλες τις αναγνώσεις της κυπριακής εμπειρίας επιβεβαιώνει ένα καθεστώς ευπρόσωπης υποτέλειας της μεταπρατικής σκέψης, της οποίας χαρακτηριστικές στάσεις είναι διαζευκτικά η απολογητική πόζα προς την Ελλάδα-φρετίχ ή ένας λαϊκιστικός ιθαγενισμός κυπριώτικης απόκλισης – με όλες τις ενδιάμεσες μεσολαβήσεις.

Ο εμπορομεσιτικός μεταπρατισμός του Κυπριακού αστισμού που σημαδεύεται ιστορικά από την ανυπαρξία αυτοτελούς πνευματικού αστικού πολιτισμού έχει επιπτώσεις πάνω ακόμη και σ' αυτή τη «διαλεκτική του άρνηση» στο επίπεδο της ριζοσπαστικής διάνοησης, η οποία δεν έχει γευτεί εκείνη τη δημιουργική μοναξιά της πρωτοπορίας αδυνατώντας έτσι να εκφέρει πρωτογενή κριτικό λόγο με κάποια στοιχειώδη οικουμενική αξία, που να επιτρέπει αυτάρκη συμμετοχή σε υπερεθνικές συζητήσεις. Στο βάθος του ορίζοντα της κυπριώτικης εμπειρίας η «φιλοσοφία» παραμένει εκκρεμές ερώτημα, αναδρομικό, περιπετειώδες και δυσπραγές. Εκδηλώνεται περισσότερο ως ραδιοτηλεοπτική ψυχο-κοινωνιολογία που συνδυάζει μια μεταπρατική λογιστική της τρέχουσας επικαιρότητας με ψευδοστοχαστικό σχολιασμό. Ένας μισογινώμενος μηδενισμός που αναμένει κι αυτός με τη σειρά του να μηδενιστεί χωρίς ολιγωρία την επαύριο. Αυτό το μοντέλο μεταπρατισμού φαντάζει παντοδύναμο μέσα στην μετριότητά του, απροσπέλαστο μέσα στην εικονική πλέον πραγματικότητα της εφημέρης ύπαρξής του. Ίσως η κυπριώτικη εμπειρία να μην χρειάζεται τη φιλοσοφία. Πιθανόν οι Κυπριώτες για να φιλοσοφήσουν να πρέπει ν' αφηγήσουν την φιλοσοφία. Ίσως να έχουν μεταφιλοσοφική προδιάθεση και τα φιλοσοφικά συστήματα των μεγάλων σχολών ν' αποτελούν μια αόριστη ακρότητα που εμποδίζει την ανήσυχη σκέψη τους. Ίσως ο ίδιος ο συνειδησιακός ορίζοντας της εποχής να ευνοεί μια θραυσματική-αποσπασματική σκέψη αφού η κυπριώτικη εμπειρία δυσκολεύεται αφάνταστα να ανταποκριθεί στην εκπλήρωση της δοτής ανάγκης μιας πλήρους ταυτότητας –όπως την φαντάστηκε ο Σεφέρης. Αδυνατεί να πληρώσει το καθήκον μιας σταθερής και ομοιογενούς κοινοτικής ταυτότητας που συνήθως της προσάπτει ο ελλαδισμός. Αυτό αντιστοιχεί σε μια θραυσματική σκέψη και προβληματική ηθική⁴⁹ –χαρακτηριστικά της διασπορικής συνθήκης– η οποία προσπαθεί να συμφιλιώσει το ιδεολογικό μεγαλείο του ελλαδισμού με τη σπαραχτική αθλιότητα της έλλειψης και των ελαττωμάτων αυτού του μεγαλείου –σε μια πολιτεία όχι μόνο διασπασμένη εθνοτικά αλλά και με διχασμένη εσωτερική συνείδηση. Μια πολιτεία της οποίας οι ζωντανές παραδόσεις αποτελούνται πλέον από φθαρμένα και εκφυλισμένα νοήματα. Αλλά με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που η κοινωνική και ηθική φιλοσοφία στην Κύπρο βρίσκονται σε κατάσταση αχρηστίας, αχρηστεύονται και όλα τα υποκατάστατα νοήματα που έρχονται να αναπληρώσουν το κενό της. Πολύ πιθανόν αυτό να σημαίνει ότι ο ορίζοντας της κυπριώτικης εμπειρίας θα μας διαφεύγει συνεχώς προκαλώντας άπειρες θεωρητικές παρεξηγήσεις.

Ο ήπιος ριζοσπαστισμός της μεταφιλοσοφικής σκέψης θα μπορούσε να μαρτυρήσει για κάποιες συμπίεσμένες και συστηματικά στρεβλωμένες αλήθειες σε σχέση με τις αφνίδιες μεταβολές και περιπετείς πλοκές των δια-νοημάτων περί Κύπρου. Η πολλαπλότητα των απαντήσεων, των συνειρμών, των υπεκφυγών, των αποσιωπήσεων, των παραδόξων και μερικευτικών προσαρμογών που ενημερώνουν την ποιητική πρόσληψη της Κύπρου προσκαλεί σε παραδείγματα μεταφιλοσοφικής διασκεπτικότητας πέραν των παραμέτρων της αποκαλυπτικής ποίησης και της απολογητικής φιλολογίας ως επίσημων κρατικών οργάνων εθνοκατασκευής.

Ο ποιητής-έθνος πλάνευε το βλέμμα του πάνω από την Κύπρο ως διπλωματικός πλάνητας. Αυτό εξακολουθεί να

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

σημαίνει ότι το *iterare* της περιπλάνησής του επιδέχεται ως δωρεά το *errare* της παραπλάνησής του. Μέσα στη δίνη της ποιητικής οδύνης όπου ο ποιητής πλανάται και ωδίνει επιζητώντας την εθνική αυτογνωσία, διαπιστώνουμε μια προγραφή της συγχρονικής (τότε) συζήτησης των Κυπρίων γύρω από διαφορετικά πρότυπα νεωτερικότητας. Σ' αυτήν ακριβώς την ποίηση αντιστοιχούν βασικές κοινοτοπίες, ίσως επειδή οι δεσμοί ανάμεσα στο σκέπτεσθαι και την ποίηση παραμένουν αόριστοι. Η σκέψη με τη μάσκα μιας μετα-φιλοσοφικής διασκεπτικότητας οφείλει να υποβάλει στην ποίηση αυτό που η ίδια καταδίκασε σε προγραφή. Μπορεί να διασκευάσει τη μονοσκοπική και ανέξοδη κάπως μνήμη της ποίησης πλανώντας την με τη σειρά της σε βιουρθμούς απρόβλεπτων ταυτοτήτων.

Πιθανόν η ποίηση να μην είναι η μοναδική εκκλησία της μνήμης. Ίσως να μην υπάρχει πια τέτοια στοχαστική ποίηση που να μπορεί να εκφράσει το συναισθηματικό ισοδύναμο της σκέψης και όπου ο φιλοσοφικός στοχασμός να μπορεί να οξύνει την αισθαντικότητα της ποίησης. Επομένως η ποιητική σκέψη μπορεί να θέσει τον οργιώδη εθνικό αποκαλυπτισμό της ποίησης μπροστά στην ωριμότητα της ευθύνης που κάποιος ερωμίζεται απέναντι σε μια φιλοσοφική απορία. Μπορεί η ποίηση ν' απαντήσει στον εαυτό της για την απουσία του άλλου; Μπορεί να αξιωθεί μια ελευθερία εξωτερική των περιστάσεων ως απόφαση ευθύνης για τον άλλο; Επειδή το υλικό της ποίησης δεν μπορεί ν' αποτελείται από τις ιδέες που ο ποιητής πιστεύει αλλά από τις ιδέες που αισθάνεται. Δεν ευνοείται η τέχνη όταν ο ποιητής συνειδητοποιεί υπερβολικά τις ιδέες που πιστεύει.

Αυτό έγινε στην περίπτωση του Σεφέρη και της Κύπρου: υπερβολική συνειδητοποίηση της ιδέας. Όμως οι οξύτερες ιδέες τις πιο πολλές φορές έχουν την ιδιότητα να συλλαμβάνονται από τις αισθήσεις. Η φιλοκαλία δεν αρκεί για να μπορέσει η ποίηση να αισθανθεί (πέρα από την ομορφιά και την ασχήμια) την ίδια την πλήξη και τη φρίκη. Η αναστοχαστική σκέψη είναι και αυτή μια μορφή νεομοντέρνας ποιητικής των μεταιχμίων, του νηφάλιου κυνισμού της εξόριστης εμπειρίας. Σκέψη χωρίς εγγυήσεις, επειδή ακριβώς έχει συμφιλιωθεί με την οριστική απώλεια της δικής της κριτικής αθωότητας. Αυτό εξυπακούει ότι ο επαναπατριsmός του μητροπολιτικού βλέμματος σημαίνει ταυτόχρονα και τον τερματισμό της αθωότητας του θύματος. Το τέλος αυτής της κυπριώτικης αθωότητας του χαμηλόφρουδου ή υψηλόφρουδου θύματος άρχισε ήδη να συντελείται –γι' αυτό ίσως άρχισε να χαλαρώνει και η ένταση της ενοχοποίησης του άλλου ως θύτη. Το προνόμιο ενός απόλυτου *subaltern* θύματος ηθικά εξασφαλισμένου λήγει. Παλαιοκυπριωτισμός, νεοκυπριωτισμός, μεταμοντέρνος αναρχοκυπριωτισμός, μετακυπριωτισμός, παλαιο-νεο-μετα-ελλαδισμός μαζί με όλες τις ενδιάμεσες ανυποψίαστες μεσολαβήσεις είναι καταδικασμένοι σ' ένα ατέρμονο πόλεμο θέσεων, όπου οι θέσεις μάχης δεν είναι μόνιμες, εγγυημένες και αθώες.

Η κυπριώτικη εμπειρία βεβαίως οφείλει να πολεμήσει για την αξιοπρέπειά της και να υπερασπισθεί την ιδιαιτερότητα των ευαισθησιών της εκεί όπου προσβάλλεται, ταπεινώνεται, διαγράφεται ή διαστρέφεται η ύπαρξή της από εντόπιες προγεφυρωματικές ή μητροπολιτικές μορφές ηγεμονίζοντος ελλαδισμού. Δεν υπάρχει όμως καμία ιερή υποθήκη, καμία σύμβαση βεβαιότητας που να πιστοποιεί τον απελευθερωτικό και προοδευτικό χαρακτήρα όσων διεκδικούν αυτή την «εμπειρία χωρίς όνομα» μέσα στον πυρετό της ζούγκλας του πολέμου των θέσεων. Σ' αυτή ακριβώς την αναμέτρηση όπου οι ταμπουρωμένες διαφορές σχυρώνονται και αλλάζουν θέσεις παραπλανητικά, παραμένοντας ίδιες και αυτάρκειες μέσα στα χαρακώματα και τους όρους της αντιπαλότητάς τους, αποκτά κάποια επικαιρότητα η έννοια της καρναβαλικής διαλογικότητας των διαφορών, επιτρέποντας έτσι την «ολίσθηση» και ψυχοσυναισθηματική διάνοιξη των σημαίνοντων ταυτοτήτων, την ειρωνική μεταμφίεση και τον αυτοσαρκασμό τους.

Αν η Κύπρος διαβρέχεται από διασταυρωμένες ουσίες των εθνών, άλλο τόσο υφίσταται τις συνέπειες της αποτυχίας και αστοχίας των δογματικών της σημάνσεων. Απ' αυτό το μεταφιλοσοφικό ρεπερτόριο καρναβαλικής διαλογικότητας που περιέχει πτυχές ενός κάπως ηλιόλουστου σκεπτικισμού και μεσογειακής ηπιότητας, οι κυπριώτικες ταυτότητες θα μπορούσαν ν' αντλήσουν νεο-μοντέρνο επικοινωνιακό ήθος, να οδηγηθούν σε απρόβλεπτες εκεχειρίες και αποδεσμώνσεις αιχμάλωτων υποκεμενικοτήτων χωρίς την καταβολή συμβολικών λύτρων ή τη μεσολάβηση σαδιστικών εκβιασμών. Εξάλλου ο πόλεμος θέσεων δεν είναι ευκόλως βεβαιωτικός και καθ' όλα θεμελιωτικός όρος για τη συγκέντρωση απαραίτητων προϋποθέσεων ηγεμονίας. Ως πόλεμος φθοράς περιέχει τη δυνατότητα της ανύποπτης αυτοκαταστροφής και ευθανασίας ακόμη και αυτών

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

των νέων «εθελοντικών εθνικοτήτων» που θέλουν να επιβιώσουν αναστοχαστικά στις δι-επιφάνειες και τα μεταίχμια των παραδοσιακών εθνών χωρίς να μμμούνται παθητικά το δεσμευτικό ήθος των κοινοτήτων.

Υποσημειώσεις

1. Ο όρος διασπορά χρησιμοποιείται στο κείμενο και ως μέθοδος προβληματοποίησης της έννοιας αλλά και της εμπειρίας της ελληνικότητας ως ελλαδικότητας. Έχει ως αφητηρία μια ομιλιακή θέση και μια διασκεπτική τροχιά που σπρώχνουν στα όρια της την έννοια της ελληνικότητας ως ελλαδικότητας, αμφισβητώντας τον φαντασιακό πυρήνα αυτής της ταυτότητας απ' αυτήν ακριβώς την μη περιοριστική διασπορική θέση. Υπογραμμίζει την μη-αυτάρκεια μια τέτοιας ταυτότητας και μεταφέρει στο προσκήνιο την περιπετειώδη διαπλοκή και εξάρτησή της από τον άλλο. Η ομιλιακή θέση του άλλου της ελλαδικότητας ως κατάσταση διασπορικότητας επισημαίνεται και από το μεταποικιακό δράμα της Κύπρου, που λόγω της εξέλιξης της πλοκής του ενθαρρύνει και υποβάλλει τους πρωταγωνιστές του σε εμπειρίες συνεχούς επαναδιαπραγμάτευσης και αναδιάρθρωσης του περιγράμματος των ταυτοτήτων τους. Ο κατάλογος των βιβλιογραφικών αναφορών που πραγματεύονται την προβληματική της διασποράς είναι τεράστιος. Αναφέρω δειγματολογικά δύο: α) David Morley and Kuan-Hsing Chen (editors), *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*, Routledge, 1996, β) James Clifford, *Routes: Travel and Translation in Late Twentieth Century*, Harvard University Press, 1997.
2. Γ. Βέλτσος, *Audodafe*, σ. 54, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 1993.
3. 3. Ανάμεσα στις τιμητικές ίσως εξαίρεσεις αρετικών Σεφερολόγων, αναφέρω τον Γ. Βέλτσο στο *Audodafe*, ό.π. και τον Δημήτρη Δημηρούλη στο *Ο ποιητής ως Έθνος: Αισθητική και ιδεολογία στο Γ. Σεφέρη* (εκδόσεις Πλέθρον), 1997.
4. 4. Δοκμές Β', Εκδόσεις Ίκαρος, 1984, σ. 178.
5. 5. Η τελευταία εννοείται ετυμολογικά ως υστερήση, αυτού που έρχεται σε χρόνο βραδύτερο, διατελώντας εν στερήσει, μειονεκτών, με ιδιότητα του κατώτερου, του υπολείπεσθαι, του ασθενέστερου και υστερούντος. Αυτή είναι η ετυμολογική πεμπτοσία της αγωνίας που προκαλούν ισχυροί ποιητές στους νεότερους οι οποίοι αντιμετωπίζουν την επίδραση των πρώτων με «υστερόποινες» ποιητικές πράξεις και ερωτήματα που «εκδικούνται» καθυστερημένα. Βλέπε Harold Bloom, *Anxiety of Influence*, Oxford: Oxford University Press, 1973.
7. Προσωπική κατάθεση του Μιχάλη Πιερή στο Διεθνές Συνέδριο για τον Σεφέρη, Πλάτρεις 26-29 Φεβρουαρίου 2000.
8. Ζάκ Λακάν, *Οι Τέσσερις Θεμελιακές Έννοιες της Ψυχανάλυσης*, Εκδόσεις Ράππα, 1975, σ. 140.
9. Το ερώτημα που τίθεται είναι ευνόητο. Θα μπορούσε η σκωπτική αντήρηση της ιθαγενούς φωνής που πήρε τον λόγο εκεί ακριβώς όπου δεν ήταν ποτέ, πολιτογραφώντας έτσι την καταστατική έλλειψη του ελλαδικού βλέμματος, θα μπορούσε τέτοια φωνή να ήταν ένας πρωτομάρτυρας εξομμάτωσης αυτού του βλέμματος; Δεν θα 'πρεπε κάποιος είδους στοχασμός να κάνει ν' αντηρήσει φιλοσοφικά το χρώμα αυτής της φωνής; Πότε οι Κύπριοι στοχαστές θα επωμισθούν την ευθύνη αυτής της παιδευτικής αφητηρίας; Αυτή η ιθαγενής σκωπτική ειρωνεία ως νεο-σωκρατική δωρεά λόγου παραμένει χωρίς τον σύγχρονο μεταφιλοσοφικό της απόηχο. Αυτό που ακριβώς υποβαθμίζεται ως πεδίο προβληματισμού από την απολογητική φιλολογία και την αττικοαρκασισμένη εθνικοφροσύνη δεν θα μπορούσε να εκπυρώσει μια δημόσια κριτική με φιλοσοφική προσποίηση; Ίσως έφθασε το πλήρωμα του χρόνου - και στην Κύπρο - ν' αντιμετωπισθεί το βλέμμα ως καταστατική συνθήκη και ακρογωνιαίος λίθος των θεσμών ιδεολογικής κυριαρχίας.
10. Αναμφίβολα ο Καβάφης θεωρούσε επίσης ότι «η ένωση είναι η φυσική λύσις του (κυπριακού) ζητήματος». Η υποστήριξη όμως από τον Καβάφη του αιτήματος της Ένωσης τέθηκε «άνευ υπερβολής» και «άνευ θεατρικής επιδείξεως», εμμέσως, διά του επαίνου που απόδωσε στον κύπριο δικηγόρο Γεώργιο Σιακαλλή με την ευκαιρία της έκδοσης της πραγματείας του *Cyprus and the Cypriot Question*. Αυτό όμως που ιδιαίτερα ξεχωρίζει από τις παρατηρήσεις του Καβάφη για το Κυπριακό Ζήτημα είναι η εστίαση της προσοχής του στους αποικιοκρατικούς μηχανισμούς φορολογικής εκμετάλλευσης και καταπίεσης των Κυπρίων. Το αίτημα της ένωσης προκύπτει περισσότερο ως ιδανική έξοδος από τη φορολογική τυραννία του αποικιοκρατικού ζυγού και όχι τόσο με απόλυτους ιδεολογικούς όρους (Το Κυπριακό Ζήτημα, 103-107). Αυτό το πολιτικό μάθημα Καβαφικού πραγματισμού που πλησίασε τους συνδικαλιστικούς προσανατολισμούς της μεταρρυθμιστικής Αριστεράς, φαίνεται να το είχε αφομοιώσει ο Σεφέρης αν και χωρίς σταθερή συνέπεια: «Το σύνθημα Ένωσης κάνει τους ανθρώπους να επαναπαύονται –να μην ασκούν κριτική– λ.χ. τι γίνονται τα περιουσιακά του προϋπολογισμού κτλ. – έτσι η κριτική μένει στην αφηρημένη διεκδίκηση» (Μέρες Στ', 106). Οι δολοφονικές επιθέσεις της ΕΟΚΑ εναντίον συνδικαλιστικών στελεχών της Αριστεράς, η στρατιωτικοποίηση του ενωτικού κινήματος σε βάρος της μαζικής αντιαποικιοκρατικής πάλης όπως και ο προγραμματικός σχεδιασμός του Γρίβα για πολιτική περιθωριοποίηση της Αριστεράς επιβεβαιώνουν την ακρίβεια αυτών των παρατηρήσεων –πολύ περισσότερο αν ληφθεί υπόψη το

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία Μάριος Κωνσταντίνου

αποτέλεσμα του ένοπλου αγώνα (αφύπνιση ενός αντίρροπου Τ/Κ εθνικισμού και λύση περιορισμένης ανεξαρτησίας). Παρ' όλα αυτά ο Σεφέρης έδωσε πλήρη κάλυψη στην ένοπλη τακτική της ΕΟΚΑ (Μέρες Στ', 224-25) υποτιμώντας την αρνητική της δυναμική που εκφράστηκε στην α) δημιουργία εμφυλιοπολεμικής κατάστασης και Χίτικων μεθόδων εξόντωσης αντιπάλων, β) ρήξη με την Τ/Κ κοινότητα και γ) υπονόμευση της πολιτικής ηγεσίας του αγώνα με προσωπικές πρωτοβουλίες του Γρίβα όπως ήταν το σαμποτάζ των συνομιλιών Μακαρίου – Χάρντιγκ που οδήγησε στην εξορία του πρώτου.

11. Αναδημοσίευση σε απάνθισμα μελετημάτων στον τόμο Στρατιγού Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα, εκδόσεις Μπάυρον, με εισαγωγή του Γ. Βλαχογιάννη, 1997, σελίδες XXII-XXV.

12. Τάκης Καγιάλης, «Ο Μακρυγιάννης του Σεφέρη», στο Μοντερνισμός και Ελληνικότητα των Νάσου Βαγενά, Τάκη Καγιάλη, Μιχάλη Πιερή, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1997 σσ. 60-61.

13. Βλέπε «Cathay» στο Translations, New Directions, New York 1963.

14. «Πάνω Σ' Έναν Ξένο Στίχο», στο Τετράδιο Γυμνασμάτων (Ποιήματα, Ίκαρος 1974) σσ. 87-89.

15. Βλέπε Literary Essays of Ezra Pound, New Directions, New York, 1968, καθώς και τις μεταφράσεις στο Translations, New Directions, 1968.

16. Βλέπε τον συλλογικό τόμο εργασιών, Richard J. Golsan (editor), Fascism Aesthetics and Culture, New England University Press, 1992, καθώς και την εισαγωγή του επιμελητή του.

17. Βλέπε E. Said, 1996, Οριενταλισμός, Αθήνα: Νεφέλη, σ. 75.

18. Επέν Μπαλιμπάρ, 1999, «Ποιος Κομμουνισμός μετά τον Κομμουνισμό;» Ο Πολίτης, Μάιος, τ. 64, σ. 37.

19. Στρατής Τσίρκας, Ο πολιτικός Καβάφης, εκδόσεις Κέδρος, 1984 σ. 45.

20. Βεβαίως η Καβαφική ποίηση δεν υστερεί σε οριενταλιστικά στερεότυπα. Τα αποκηρυγμένα ποιήματά του «Λόγος και Σιγή» και «Σαμ-ελ-Νεσίμ» είναι από μόνα τους αρκετά για να τεκμηριώσουν μερικώς το οριενταλιστικό φαντασιώδες του Καβάφη. Μια τέτοια προσέγγιση θα ήταν εντούτοις μονόπλευρη γιατί ο Καβάφης γνώριζε προσωπικά τον ποιητή A. Shawki και εκτιμούσε την ποίηση των H. Imbrahim και H. Mutran. Αγαπούσε στοιχεία της Αραβικής τέχνης και ενδιαφερόταν για την αραβική λαογραφία και μυθολογία. Αυτά όμως ίσως πάλι να μην αποτελούν ισχυρά αντίδοτα στον οριενταλισμό. Η γνώμη της Ρίκας Σεγκοπούλου, η οποία αναφέρεται από τον Kappler (Εικόνες της Ισλαμικής Ανατολής, Αφιέρωμα της Καθημερινής στον Καβάφη, 11 Ιανουαρίου 1998, σ. 23) βρίσκεται πιο κοντά στην αλήθεια: «Δεν είναι αυτός που ήρθε στην Αίγυπτο, δεν είναι αυτός που διάλεξε την Αίγυπτο. Βρέθηκε στην Αίγυπτο και παρέμεινε εκεί». Αυτή είναι νομίζω η διαχωριστική γραμμή που οριοθετεί τον Καβάφη απέναντι στον Σεφέρη. Ο πρώτος, αντίθετα με τον δεύτερο, παρέμεινε ανατολίτης παρά και ενάντια στον ανατολισμό του, διεκδικώντας την αθηναϊκή και ηθική αξιοπρέπεια ενός περιφερειακού κοσμοπολιτισμού – πολλές φορές ενάντια στην ίδια την Ελλάδα. Πρωτίστως περιορισμένος από έναν υψηλόφρονο ευρο-οριενταλισμό, ο Σεφέρης δεν θα μπορούσε ποτέ να είχε γράψει το Καβαφικό «Επάνοδος από την Ελλάδα», όπως και δεν θα μπορούσε να εκτιμήσει τα ηθικά πλεονεκτήματα και το αξιολογικό βάρος της έννοιας του διασπορικού κράματος καθώς αυτό δικαιώνεται ως εμπειρία στην ποίηση του Καβάφη. Για μια ευρύτερη ανάλυση αυτής της θεματικής βλέπε Marios Constantinou «Cavafyan Poetics of Diasporic Constitutionalism: Toward a neo-Hellenistic decentering of the Kyp(riot)ic experience», στον συλλογικό τόμο Cyprus and its people, V. Calotychos (editor), Westview Press, 1998. Εκτός από Ανατολιστής, ο Καβάφης ήταν κι Ανατολίτης. Ο τίτλος του Αλεξανδρινού του ανήκει δικαιοματικά. Αποτιμώντας αυτή τη διασπορική διαφορά θα πρέπει επομένως να την απαλλάξουμε από ισοπεδωτικούς ισολογισμούς. Μια μονόπλευρη αφαίρεση της σε οριενταλιστικά clichés θα ήταν εντελώς ατυχής και άδικη, αφού η Καβαφική διαφορά διαφάνηκε να συμπλάθεται με τη σύγχρονη Αιγυπτιακή εμπειρία και να γίνεται αγωγός μιας ποιητικής αλληλοφύιας πολύ ευεργετικής για την κατανόηση των διασπορικών ταυτοτήτων. Σ' αυτό ακριβώς συνηγορεί η ανακάλυψη του σπουδαίου ποιήματός του «27 Ιουνίου 1906, 2 μ.μ.». Τα συμφραζόμενα του ποιήματος, όπως τα παραθέτει ο Στρατής Τσίρκας, εκκινούν από την τραγωδία του Ντενσουά, ένα μικρό χωριουδάκι στο οποίο στρατιωτική ομάδα των Αγγλικών κατοχικών δυνάμεων κατέστρεψε απρόκλητα τους περισσότερους των ιθαγενών φελάχων. Ένας Άγγλος στρατιώτης ο οποίος διέφυγε από τις επακόλουθες συμπλοκές πέθανε αργότερα από ηλίαση. Ως αποτέλεσμα, η κατοχική δικαιοσύνη καταδικάζει εκδικητικά τέσσερις Αιγυπτίους σε απαγχονισμό, δύο σε ισόβια καταναγκαστικά έργα, έναν σε 15 χρόνια καταναγκαστικά, έξι σε 7 χρόνια καταναγκαστικά, τρεις σε φυλάκιση ενός χρόνου και δημόσια μαστίγωση και πέντε σε μαστίγωση δίχως φυλάκιση. Η εκτέλεση των πονούν έγινε την ίδια ώρα, στο ίδιο μέρος όπου διαδραματίστηκε το επεισόδιο. Όπως εξιστορεί ο Τσίρκας, η συναισθηματική έκρηξη οργής του Αιγυπτιακού λαού με αφορμή το γεγονός δεν άφησε ανεπηρέαστο τον Καβάφη. Το ίδιο το ποίημα χρωστά την ύπαρξη του στην Αιγυπτιακή λαϊκή μουσική και το αγωνιστικό φολκλόρ γνωστό ως «μασούλ» (ρίμες από εξίστατες στροφές που ομοιοκαταληκτούν). Το «μασούλ του Ντενσουά» παιζόταν από λαϊκούς ραψωδούς με συνοδεία λύρας στα καταγόγια και στους κακόφημους οίκους μακριά από την παρουσία του Άγγλου κατακτητή. Ενώ η λόγια ποιητική παραγωγή γύρω από τα γεγονότα του Ντενσουά δεν τράβηξε ιδιαίτερα την προσοχή του Καβάφη, ο ίδιος «αφουγκραζόταν τα φανερώματα του Αιγυπτιακού φολκλόρ από πολύ νορίς». Αυτό επιβεβαιώνεται από την παρεμβολή της λαϊκής παρομίας στο

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαφική ανυποταξία Μάριος Κωνσταντίνου

«Λόγος και Σιγή» όπως επίσης και από την έκδηλη συμπάθειά του προς τον λαϊκό τραγουδιστή του «Σάμ-ελ-Νεσίμ» παρά τα οριενταλιστικά ολισθήματα που μπορεί σήμερα να διαγιγνώσκει η πολιτική μας ευπρέπεια. Πέρα από τη διεθνική ευαισθησία της διασπορικής ψυχής, το «27 Ιουνίου 1906, 2 μ.μ.» μεταδίδει με μαεστρία εκείνο το παράδοξο συναίσθημα τρομερής ομορφιάς που νιώθει κανείς μέσα στη δίνη του τραγικού. Από την ελληνίδα θεά Θέτιδα, τη μάνα του Αχίλλεα που «ξέσχιζε τα πορφύρα της ρούχα» («Απιστία», 1904) μέχρι την εβραία αρχόντισσα, όπου «οδύρεται και κλαίει η Πρώτη Πριγκιπέσσα· η μάνα του η πιο μεγάλη Εβρέσσα» («Αριστοβουλος», 1918) και μέχρι τον σπαραγμό της αραπίνας φελάχας, «η μάνα η μάρτυσσα» (27 Ιουνίου 1906, 2μ.μ.), ο Καβάφης αναδειχνει ένα διαπολιτιστικό μοτίβο της χαροκαμένης μάνας, γνωστή διαχρονική φιγούρα της αγωνιστικής ποίησης της Αριστεράς (Κ. Βάρναλη «Μάνα του Χριστού», Γ. Ρίτσου «Επιτάφιος»). Η φιγούρα αυτή, κατά τον Τσίρκας, μπορεί να διεκδικεί ως σύγχρονη πηγή της την αντι-ιμπεριαλιστική ευαισθησία του Καβάφη. Το γάλα που ο Καβάφης ως βρέφος βύζαξε από την Αιγύπτια παραμάνα του το ανταπόδωσε αφήνοντας πίσω του και μια διαθέσιμη πνευματική διασπορά: «Ας ελπίσουμε, αραβομαθείς Έλληνες της Αιγύπτου να γνωρίσουν στον ελληνικόν κόσμο την σύγχρονον αραβική λογοτεχνία της Αιγύπτου, τουλάχιστον στες κύριες γραμμές της» (Τσίρκας, Ο πολιτικός Καβάφης, 1984, εκδόσεις Κέδρος σ. 93).

21.. Δημήτρης Δημηρούλης, Ο Ποιητής ως Έθνος (Πλέθρον 1997) σ. 382.

22.. «Πραματευτής από την Σιδώνα».

23.. Σημειώσεις για μία Εβδομάδα, «Τετάρτη» στο Γ. Σεφέρης, Ποιήματα, Εκδόσεις Ίκαρος, 1974 σ. 128-29.

24. «Επιστολή Σεφέρη προς Θεοτοκία», Αλληλογραφία, 1975, Εκδόσεις Ερμής σ. 158. Ο Σεφέρης θυμάται επίσης τον Rex Leeper, μιλώντας στον ίδιο τόνο για την Ελλάδα: «If we leave this country to go to the dogs...» Τώρα με τη μαγιά τους να βάζουν το βρακί του Τούρκου, την αποξένωσαν και την Ελλάδα – ο Θεός βοηθός» (Μέρες Στ', 232).

25.. Η άποψη περί «επαναπατρισθέντος ξενιτεμένου» κατατέθηκε από τον Γ. Κεχαγιόγλου στο Διεθνές Συνέδριο για τον Σεφέρη (29 Φεβρουαρίου 2000, Πλάτρης) στην ανακοίνωσή του «Παρατηρήσεις και σκέψεις για τον Πραματευτή από τη Σιδώνα». Δεν βλέπω όμως για ποιο λόγο ένας επαναπατρισθείς ξενιτεμένος πρέπει να ψιμιθιούται εαυτόν με τόση επιδεικτικότητα. Τα υποτιμητικά μαύρα τσουλούφια, τα κοιμητικά φιασίδια, οι αλοιφές για τη λεύκανση του προσώπου και τα μύρα - όσο και αν ανακαλούν τον «Αλαφροίσκιωτο» του Σικελιανού - φωτογραφίζουν την «ιδιότροπη» ερωτική ελευθερία του Καβάφη.

26.. Εδώ φαίνεται να υπάρχει μια αδιαφιλονίκητη διαπλοκή ανάμεσα στην πικάντικη εικονοποιία που παράγει το εκκεντρικό πάθος ενός χυδαίου μικροπωλητή και στη θεαματικότητα του οριενταλιστικού γκροτέσκο όπως το κατέγραψε ο Flaubert: «Στο δρόμο από το Κάιρο προς τη Σούμπρα... ένας νεαρός άνδρας αφέθηκε να σοδομηθεί από έναν μεγάλο λιθικό... για να τραβήξει το ενδιαφέρον και για να κάνει τους ανθρώπους να γελάσουν. Ένας ασκητής πέθανε κάποτε – ένας ηλίθιος – που για καρό τον θεωρούσαν άγιο σηματομεμένο από το θεό όλες οι μουσουλμάνες γυναίκες έρχονταν να τον δουν και τον ανάνιζαν – στο τέλος πέθανε από εξάντληση – από το προί ως τη νύχτα μια ασταμάτητη εκοπερμάτωση. Και τι να πει κανείς για το ακόλουθο γεγονός: κάποτε ένας ασκητής συνήθιζε να περπατάει στους δρόμους του Κάιρου εντελώς γυμνός φορώντας μόνο ένα σκούφο στο κεφάλι κι έναν στο πέος του. Για να ουρήσει προέβαλλε το ανατομικό του όργανο και οι στείρες γυναίκες που ήθελαν παιδιά έτρεχαν κάτω από την καμπύλη των ούρων του για να λουστούν». (Flaubert in Egypt: A sensibility on Tour, 1996, εκδόσεις Penguin σ. 44-45). Ο Σεφέρης – όπως και ο Flaubert – συμμερίζεται ένα επίμονο μοτίβο ακαταπόνητης αισθησιακότητας και εκλεπτυσμένης γενετήσιας τερατοδίας. Ο πραματευτής «ακούμπησε, έβγαλε από τον κόρφο του και κοίταξε μια / τερακότα / ένα γυμνό που γλιστρούσε αβέβαιο στην σαλμακίδα κοίτη / ανάμεσα στον κοίλο Ερμή και την κυρτή Αφροδίτη /». Στον Πειρασμό του Αγίου Αντωνίου, ο Flaubert σχεδόν πανομοιότυπα διακρίνει τους βαρβάρους «να κρατούν στην αγκαλιά τα είδωλα τους, σαν μεγάλα παραλυτικά παιδιά» (Gustave Flaubert, 1977, Ο Πειρασμός του Αγίου Αντωνίου, Ηριδανός, σ. 90-91).

27.. Μελέτες Β', 1994, εκδόσεις Δόμος, σ. 477.

28.. Αλληλογραφία Σεφέρη-Λορεντζάτου, εκδόσεις Δόμος, 1990, σ. 154-56.

29.. T.S. Elliot, After Strange Gods: A Primer of Modern Heresy: The Page-Barbour Lectures at the University of Virginia . London, Faber and Faber, 1934.

30.. Μελέτες Β', Εκδόσεις Δόμος, σ. 454.

31.. Είναι επίσης γνωστό ότι ο Λορεντζάτος μας παράδωσε μια πολύ πιο νηφάλια και συμπαθητική αποτίμηση του έργου του Καβάφη απ' ό,τι ο Σεφέρης. Σ' αυτό ίσως να συνέβαλε το γεγονός ότι ήταν ευαίσθητος στα εξουσιαστικά σύνδρομα που παρήγαγε η αισθητική του νεωτερικού κενού. Βλέπε «Μικρά Αναλυτικά για τον Καβάφη» στο Μελέτες Α', εκδόσεις Δόμος, 1994.

32.. «Το Χαμένο Κέντρο (Για τον Σεφέρη)», Μελέτες Α', εκδόσεις Δόμος, 1994, σ. 381-83.

Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση

Η Κύπρος του Σεφέρη, το Ελλαδικό βλέμμα και η Καβαρική ανυποταξία
Μάριος Κωνσταντίνου

33.. E. Said, Οριενταλισμός, εκδόσεις Νεφέλη, 1996 σ. 147.

34.. Δημοσιογράφος –επί σειρά ετών σύμβουλος επί θεμάτων Τύπου του Έλληνα πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη. Το άκρως ενδιαφέρον άρθρο του δημοσιεύτηκε στην Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 9 Ιανουαρίου 2000.

35.. Τα τελευταία δέκα χρόνια το Κυπριακό Υπουργείο Εξωτερικών μετατράπηκε σε παράρτημα του ελλαδικού με τη δράση του και τις προτεραιότητές του να συντονίζονται και να κατευθύνονται πλήρως από το δεύτερο.

36.. Η προσχώρηση της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ε.Ε, ως λύση έμμεσης ένωσης ήταν ο μόνος τρόπος για την Ε/Κ δεξιά να συμφιλιωθεί υπαρκτά με το καθεστώς της ανεξαρτησίας.

37.. Κώστας Ζουράρις, Άθλια, Άθλια, Θέμεθλα, εκδόσεις Αρμός, 1997, σ. 25.

38.. Όπ. π., σ. 433

39.. Όπ. π., σ. 116-17.

40.. Όπ. π., σ. 115.

41.. Κώστας Ζουράρις, Μισγάγκεια Απερινόητη: Συμβολή στην πολιτική αυτογνωσία της Ελλάδας, εκδόσεις Οδυσσέας, 1986, σ. 285.

42.. Κώστας Ζουράρις, Άθλια, Άθλια, Θέμεθλα, εκδόσεις Αρμός, 1997, σ. 445.

43.. Όπ. π., σ. 353.

44.. Κώστας Ζουράρις Θεοείδια Παρακατιανή: Εισαγωγή στην απορία της πολιτικής. Εκδόσεις Εξάντας, 1989, σ. 176-77.

45.. Αυτό το υπερρεαλιστικό μαύρο χιούμορ είναι προέκταση της καβαρικής ειρωνείας στο «Οι Νέοι της Σιδώνος», όπου παρωδεί το επιτύμβιο που τοποθέτησε ο Αισχύλος στον τάφο του ως μαραθωνομάχος και όχι ως ποιητής. Ορισμένα ανέκδοτα αυτού του διαχρονικού σαρκασμού που σημαδεύει τη σκληροτράχηλή μας ανατολικομεσογειακή εμπειρία είναι ενδεικτικά. Ο τηλεπαρουσιαστής Χατζηνικολάου του Mega Ελλάδος, κατά την αναμετάδοση των αποτελεσμάτων των βουλευτικών εκλογών του 2001, για τις οποίες προσκλήθηκε ειδικά στην Κύπρο, ρωτά επίμονα και με αχαρκτήριστη έπαρση τον Λιλήκα πότε αναμένεται το ΑΚΕΛ ν' αλλάξει όνομα για να του υποδειχθεί ότι το ΑΚΕΛ αποτελεί ήδη μετονομασία του ΚΚΚ. Ο Μίμης Ανδρουλάκης, θιασώτης της παγκοσμιοποίησης, δηλώνει από την Αθήνα περήφανος Ακελιστής χωρίς να γνωρίζει ότι το κυπριακό κόμμα τοποθετείται κατά της παγκοσμιοποίησης. Η Αντζελα Δημητρίου ασπάζεται την τουρκική σημαία και μετά υποχρεώνεται να καταθέσει στεφάνι στους τάφους των Ισαάκ και Σολωμού. Η Αθήνα παραγγέλλει πυραύλους για την Κύπρο και τους εγκαθιστά στην Κρήτη. Αυτά είναι σκόρπια και ασήμαντα συμπτώματα μιας παραπραγματικότητας που όμως αποκαθιστά τη γεύση του χάους της αρχικής προέλευσης των ταυτοτήτων μας, που μας επιστρέφει χειροπόδαρα δεμένους στην υπαρξιακή μας πηγή που είναι η Κύπρος ως υπερρεαλιστική ασθένεια του ελλαδισμού. Στο βαθμό που απουσιάζει η ευελιξία, η ευαισθησία, η αίσθηση του μέτρου και η ενημέρωση στο πιο κοινό της επίπεδο, τότε οι Ελλαδίτες βιρτουόζοι του καθ' ημάς νοήματος μοιραία θα συμμετέχουν σ' αυτή την κακόγουστη και άχαρη φάρσα της μεθυπερβατικής ημιμάθειας.

48.. Επιστολή Γ. Σεφέρη προς Νάνο Βαλαωρίτη, προδημοσίευση Τα Νέα, 11 Σεπτεμβρίου 1996.

49.. Κώστας Αξελός, Για μια προβληματική Ηθική. Εκδόσεις Εστία, 1992.